

7673

తెలుగు వారి ఆది జన్మము

ప్రథమాశ్వాసము - ఆదిభండము

ఇష్టదేవతాస్తుతి

శా॥ శ్రీరామా కరకంకణ స్వసమున్ జిత్తంబు రంజిల్ల, సిం
ఘారాంశత్కమలా లలాటపద కన్ధార్యకి తాంఘ్రీద్వయిన్
శ్రీరాంభాసధి బవ్యశించి, త్రిజగత్ సమ స్థితుల్ గూర్చు స్వ
గ్ని రేజులైన విష్ణు వేద్యు మనసన్ నిశ్శేషసతార్థంబులన్.

కా ర ము

మ॥ మును విశ్వానుతపే? మంజు మృదు లాపూర్వస్ఫుటత్ కాక నీ
స్వస మాధుర్యముతో జనించి, పవన్ సవ్యంద్ర తారోచ్ఛమై
నినదిగెన్ స్వసంస్కృతం బగుట, వాణ్ మాన్త వైపంచికా
ధ్వనోన్ మాత్మిక చూదిగట్ట; చుది కాపాడున్ సదా మమ్ములన్.

త్ర మూర్తి లు

క॥ శ్రీ, వాఁ గోయుతులే విష్ణు బ్రహ్మలు శివుడే పశ్వ శ్రే
యోవాప్తికరుణ, వారిసానే విజ్ఞానమున గొల్తు నిర్మల భక్తిన్.

ప పా విష్ణు వు

నీ॥ పాపహర యప్రాకృతాకాశంబు, కాదేదర మనంత కాల లహరి,
బొడ్డు కెందామరపూవు బ్రహ్మాండంబు, పలుభవత్పృథుశిక్త భాగ్య లక్ష్మీ
అక్షలనిర్వము నీ మహాకాని, మంబుడ-నీలిమ నీ మహాభీలకాంతి,
నీ శుభాంగము జగన్నిభలంబు, శియనంబు-తత్పాంతి, రక్ష నీ తిమ్మ కనులు.

నీ॥ నై న, నిను, విష్ణు, భవభయపారు, ను రేకు, యోగ్యాప్యధ్యాసగమ్యు, నమ్యతే, ననంత
సర్వలోకైక నాధుని సన్నుతింతు, నిపుడ సఫలంబు చేయ మదీప్సితములు.

ల క్షి డే వి

చ॥ చెలువపు లేగులొనిగ మృగ మోమున గుంతుమంపు కెం
దిలకము దాల్చి, తమ్మువిరి తీరయి చెంతు చేరెడైన క
న్నుల గోసకన్ గృహమృత, మనూన నిజాప్తకర ప్రకాండ చో
ర్బల శరణం బొసంగెను వరప్రద నిందిరిగొల్తు, భార్గవిన్.

క్షీరపాథోరాశి చంద్రాశ్రయః పులికః-భర్మానుగాఽనుజోద్భవ లతాంగి,
 కమలైశ్చాద్యాన వనవిహార మయూరి,-విష్ణువక్షాంభోజ శృంగరమణి.
 బహుళ పుష్యావాస పైతృతిథామాంబ,-అఖలలోకైక దీపాంకురంబు,
 సకల దేవాంగనా స సేవిత పదాబ్జి,- పర్వనాసరి లావణ్యరాశి,
 సర్వలోక కటుంబిని, స్వల్ప సత్కటాక్ష విభవిత దుద్రావ రక్షమాకు
 కమ, ముకుందక్రియ, నమిత భక్తలోక । త్వరిత మీదేర్చు గాక మహ్యాంశములు.
 ఎనిమిది మ్రొవ్వర్యంబులు, । నెనలేని సుఖంబు, తల్ల యిష్టార్థములున్,
 మనమున శాశ్వతృత్వాచము । లనవలది మొసంగుగాక పారి సతి మాకున్.

॥ ౩ ॥

శింఖ, సుమాపతిన్, సర్వజ్ఞ, సురగురు,-ఘనవత్స్విత జగత్కారణమూర్తి,
 పన్నగ భాషణు, బతుకతనో హృదయ,- శాస్త్రవైది పులికా హృద్విహారు,
 చారు సూర్య, కళాంక, జ్వలహస్త లోకనాథ,- కృతివాసు, రజతాక్షి సేవారి,
 భక్త జూత్రము, భవు, ముకుందము,-పరిధు శంకరు, శిష్య వామదేవు,
 నీలకంఠ, శాపద నీరదాంబు, । సింహ, గంగా జటాజూత, నందివాహు,
 దలంచి పలుమరు పోషింపి కొలుతు భక్తి । మన్మథోపేక్ష సిద్ధి సంపదమగారి.

పాల్వ తీ దేవి

ఆదిశక్తిగమహేశ్వరి జనంచి, నీలంబు వాహనగ శంఖాద్రి పచ్చి,
 'సతి'గ, 'పార్వతి'గ, శివ్యుని వివాహ్యు,-జనన్మై విధేయ మహాయులుట.
 క్రొత్త ముద్దుదువల్ కొలుచు మంగళినిచ్చి, యాంధ్రు లింటింక న్నవనించి,
 ఆనందాలోగ్య, శుభ్రశ్వర్య, ధనవన్తు,-సంతాన, సోపాగ్య సంపదలను
 అధికముగ నిచ్చు చంద్రకళావతంస । కవన పాలించు భర్తతో నడుగుంచి
 తల్లి, దీనా, ధృలను బ్రోతు నమృత హస్త । కంజలి ఘటింతు కోరి యిష్టార్థ సిద్ధి.
 హేమపద్రవాజకుమాతినీ,- కమనీయ నుధాంతు వదన, గంబు గ్రీవన్,
 సమద మృందంత్రురంగను, । నుమ, శివకామిని దలంతు నురుతర భక్తిన్.

బ్రహ్మ దేవుడు

అదిన్ వెన్నుని నాభి పంకజముసందాహిర్భవగర్భ, శివా
 మోహదర్శన ప్రాదయంబు పారి సమ్మోహంబుగా నేయు వి
 ద్యాదేవీశుని, హంస వాహనుని, బ్రహ్మయ్యన్ పలంతున్ జతు
 ర్వేద స్తోమ విహార చక్ర సకల శీష్టార్థ సిద్ధ్యర్థివై.

- సీ॥ నిండు నున్నమనాటి పండు పెన్నెల మేను కలవపాగిం ద శి వలునగట్టి,
 పెండి గుబ్బలి బోలు పుంపకపు గడ్డ - పోటితొర వీడ్చి కొలుపు వీర్చి,
 బ్రహ్మచ్యుత శివాది ప్రాజ్ఞమర క్రేణి-వేష్టిండు గాగుండు మిగులతో,
 కనన గాంధర్వముల్, నవశాస్త్రములు వా - వీణాకర్పణమొన నెలువరించి,
 సీ॥ మలచి తిలకము వదనేందు మండులమున । నెలయు వాడు పరిస్వల్లి నలవర డే,
 ఎరుననుగని తన కటాక్షక్షణముల, పుచ్చగాపుత్రుడగుమనాడోగు లుపిండు.
 నల్లతెల్లత్రులమృతంపు పాగుపాడ, । స్వస్థి మొనరిండు పుణ్య నెమ్మిగమూలు,
 మంజువాద్ధార సహిత్య మధుస్వీన, । లంగు కమలాగుడు పిలువెన నలువర .

రా క ర డే వి

- సీ॥ మధుకీక లిలి మాణిక్యకణితో - పడలను వాడు కలవలతోడి,
 మాన్వేంద్రునిల పేముల లతాంగంబుతో - పోడి పంతుమ రాగ వీధితోడి,
 అనరంసిని మహిమా వృద్ధిండుకలకతో - వాడును చుట్టొచ్చునీతతోడి,
 అసెలు పుండ్రు వాతాంతుని మిగులగా - కలితి హస్త్రులగా కాం తోడి,
 సీ॥ నగు మొత్తెనునను, మారంగ కన్య । ప్రకటా నుడు పోడి. పడిలగు నెవరొ,
 మరకాశ్యామ, తానెనంబలకు నంబ । నగు మనాలకు. తిక్కెన్, నర్థి నలుడు.

ప రా య టండు

- క॥ పోలిండు విఘ్నపీఠులు । కలిగిండు మామ పకలి కా క్యాధిదేవత,
 కలకాసుని విఘ్నేశుని, । నలిపెద నామనమునందు స్మృతి భక్తిన్.

ప వి ప్రే డే

- తే॥ వ్యాస, వాల్మీకి, కావీనాసాది కవుల । తిక్క-నెడ్డిని సన్నలు త్రిలియ, సోమ
 నాథ, హిసూరి, మొల్లి, శ్రీనాథ, పోతి । గొది పెలులు పడివలల నొత్తిపలను.

శ్రీ రామవేంద్రస్వామి

- క॥ ఆ మంత్రాలయమనునూ । వే మహనీయునకు రాఘవేంద్రుని పరవో
 ఆ నామామాన్వితం గొల్చెద । కామతి సకలార్థతీతులు కనుక నంగంకన్.

ఆ ర్ష యో గ

- తే॥ విశ్వమయమైన విజ్ఞాన పుష్పమహాన । రూపమని గొజంప ముదుగు నేటి
 క్రొత్తలికి మహాకింత విజ్ఞాన లవము । బ్రకటిత మొనర్చి నుడు యని బరగు ఖ్యాన

- తే॥ అట్టి ఋషి దత్తవంశీ మంది కనిరి । తరతరమ్ములనభివృద్ధి ధాత్రి జనులు
సర్వసవ, పూర్వ, భావి విజ్ఞాన దాతృ కోటి మణి మాలలకు'యోగి కొలికి పూస.
- తే॥ అట్టి యోగుల నుత్తము । డార్న యోగి । రాజగోపాలరావను ప్రథితయశుఁడు
సరళ శ్రీ వత్స సద్గోత్ర సంజనితుఁడు, । తేకుమల్లా న్వయుఁడు మత్పితయు గురువు
- తే॥ వదియునెన్నిది నూల్లముప్పదియు నెన్నిదైన శాలివాహన శకసాయనమున(క్రీ.శ.1911
విజయదశమి నాఁడా తఁడు వెలయు చేసె । మహిత సంఘం బువార్న సమాజమనఁగ
- తే॥ అతుల విజ్ఞాన బుద్ధి బలాఘ్న నరని, । శిష్య పరివేష్టితుండయి చెలఁగువాని,
విబుధ గౌరవ మందిన విదిత యశుని, । సాంద్ర సదృశి నమ్మది సన్నుతించు॥

జ న కు డు

- శా॥ శీల శ్రేష్ఠుని గొల్తు మజ్జనకునిన్ జిత్తాబ్జమున్ లేఖనీ
నానాగ్రంభున గూర్చి, నేతకరమందారంబులన్, రక్షివ
గ్గాలిన జేసి, కవిత్వ థార నభిషేకార్చల్ సమర్పించు, వా,
కావ్యిన్ హారతులెత్తి; ధూపగతిరేగన్ భావ సౌగంధముల్
- తే॥ తెలుగువారి ప్రాచీనత వెలువరించి, । ఆంధ్రులనుహోన్నతించెల్ని హర్షమంది;
ఆంధ్ర పౌరుష భాగ్యోన్నతాభివృద్ధి । తన మహాలక్ష్మ్యమైన నా తండ్రి గొఱుతు॥
- తే॥ తేకుమల్లాన్వయుని బృహద్దీవిశాలు । విషయమూర్తిని విజ్ఞాన ఖనిని, శాంతి
సాత్వికాభిని, నరసవచః ప్రపూర్ణు । రాజ గోపాలరాయని । బ్రథిత భక్తి॥
- సీ॥ గుత్తిగో స్తేగు ముంచెత్తి పోసిననాడు । సంఘసేవాదీక్ష సంఘటించి ।
యద్దమల్లుని శాసనోక్తులక్షరలని । పండితాళికేవెల్లు ప్రాధి మెఱసి ।
ప్రాచీన దక్షిణ భాష తెలుగెయిని । నిర్ణయంబొనరించు నేర్పుగూర్చి ।
శాస్త్రజ్ఞులరి, భాషా తత్త్వకోవిదా । ద్యున్నత విశుదంబులొసగ మెచ్చి.
- తే॥గీ॥ జలధులు, గమించి, ఖండాతనలదు కొన్న । క్షితి విజయలక్ష్మి మా తండ్రి కీర్తిలక్ష్మి
ప్రజల సేవకు శత్రులర్పణము చేయ । నీయవై తేలనింక కొన్నేళ్ల బ్రతుకు ?
- వ॥ కీ॥శ॥ 9-7-1876 న తూర్పు గోదావరి జిల్లా పెద్దాపురమున జన్మించిన మా జనకుడు,
కీ॥శ॥ 1910 లో ఆంధ్ర సత్యసతీ గ్రంథమాలను స్థాపించి 1913 లో దక్షిణభారత
భాషాపరిశోధనా సంస్థ (South Indian Literary Research Institute) ను చెన్నపురిలో
నెలకొల్పి "Comparative Prosody of Dravidian Languages" అను ఇంగ్లీషు గ్రంథ
మును రచించి, ఉన్నత కీర్తినార్జించెను. కీ॥శ॥ 1918లో ఆ సంస్థను పునర్వ్యవస్థీకరించి
"South Indian Research Institute" అను నామకరణ మొనర్చి, యా పిమ్మట

“South Indian Research” అను ఇంగ్లీషు మాస పత్రికను గూడ నడపెను. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమున తెలుగు భాషలలో, గౌరవ రీడరుగా (Reader) నుండి కొన్ని పరిశోధనా వ్యాసములను రచించి, ఉపన్యసించెను. తమిళులతోడను, ఇతరులతోడను తెలుగువారిని పోల్చి చూచి తెలుగు వారి నేటి దీనావస్థను గమనించి, దానిని దొలగించుటకై యెన్నో గ్రంథములను రచించి ప్రచురించుటయే గాక, క్రీశ. 1987లో “ఆర్ష పత్రిక” అను మాసపత్రికను ప్రారంభించి, మరణించు వరకు, (F-12-1988) నడపెను. జపాన్ దేశమున నెల్లనాల్లెను, ఇంగ్లాండు దేశమున, ఆటు మాసాలును నివసించెను.

నే॥గీ॥ తెలుగు కన్నడ మలయాళ తుళు తమిళము । లార్యవాగ్విశ్వాక్షశాఖగా నందఱొక్క-
ప్రజగ పరిశోధనలొనర్చి ప్రతిభగాంచి । వివిధ జాతులుపుట్టిన విధము దెలిపె॥

ద్విపద॥ ఆంధ్రుల జననాబు, నాంధ్రుల కథలు । ఆంధ్రుల చారిత్రకాది విషయములు

తెలుగుల పుట్టుక, తెలుగుల రాక । తెలుగుల కథలు లెన్నె తెలిపె మా తండ్రి ।

బహు పరిశోధనా ఫలితంబులైన । బహుళ ప్రయత్న లబ్ధములైన కథలు

తెలిపె శిష్యులకు నా దివ్యపురషాదు । నెలమినదెలిపెద నేనందుఁగొన్ని ।

నానూన్ని పరిశోధనా ఫలంబులను । వానితోగల్పి వాక్కుత్తునిందు ।

మహాకర్త॥ వాలాయముగ ప్రజా వైవ - బలములు గూర్చి దీమించి,

నాలోని నిద్రాణ నిబిడ - నానా మహాశక్తి తతులు,

మేలుకో, జేసి నా మదిని - మెదిలెడు కోరులీడేర;

పాలింపుమో ! తండ్రి ! జయము ప్రాప్తింప । జేసినాకెప్పుడు॥

కావ్యావతరణము - పరస్పరీదేవికి విన్నవము

కా॥ తల్లీ విన్నవమాలకింపుము, శవత్కాదుణ్యసం సిద్ధి నే

నుజ్జేఘంపగ, నాగభూషణ పవిత్రోదంతమున్, గొప్ప ల

త్యుల్లాసంబున బండితుల్ కవులు కీర్త్యుక్తుల్, సుమోద్వృప్తిగా

జల్లన్ గోర్కీ జనించె, జాతి కథ ప్రజ్ఞా ప్రాథిలేఘంపగన్॥

వ॥ తెలుగుజాతి పూర్వకథ యెట్టిదన :-

మ॥ జనియించెన్, హొలినార్యజాతి, సురవృక్షంబుల్లు; తత్సాఖగా

కనకాద్రికితి । బుట్టి ‘లింగవని’ లో గాలూని, నేపాళ మం

దు, నివాసంబునకున్, తెలుంగముఁడు నాథుండై, మమున్ దేర మే

దిని, వ్యాపించి; తెలుగుజాతి, ఉడయాదిత్య ప్రభాతుల్యమై॥

మ॥ తన సంస్కారమొసంగి, వేదముఁ కుద్యత్తుప్పి. జేకూర్చె; ప్రా
క్తన గీర్వాణముతో తెలుంగు జనవాణ్ణాలోరు సమ్మేళనన్,
'మొనయంతేసెను 'సంస్కృతంబు' పగ నిర్మూలించి, యీ భారతా,
వని, నేకంబొనరించి; స్వీయ గుణవిద్యద్భావశక్తుక్తులన్॥

సీ॥ తెలుగు నాయకుడౌచు, దేజులిని యాంధ్ర । విష్ణువూడ్చె నిశుంభు విక్రమంబు ।
మగధరాజ్యమును సంపాదించె శ్రీముఖు । ఉపమొన నిల్చి కృష్ణుని జయించి
బాల భారత భూమి శాలివాహనుడేలి । శ్రీరీగాంచెను శక కర్తయుగుచు ।
నేపాలయాంధ్ర రాజ్యాపార భువితేజ్చె । ఘనుడు మంజు శ్రీయఖండనిజ్ఞు ।

తే॥ ఉత్తలమగుచు మున్నూ తేండ్ల శ్రీతిమువరకు । ప్రకటమయ్యెను సెనుగల గౌహళశ్రీ
దానికెనయగు ధీశక్తి, జ్ఞానశక్తి । ఏమియయ్యెనో! యిపుడవి యెరుగరాదు ।

మ॥ శాలివాహన, పల్లవ, ఇక్ష్వాకు విష్ణు తురిడిన, బృహత్సాలాయన, శాశ్వత గాంగ,
చోడ, కాకతీయ, చోళ, వెలమ, పాళవ, తుళున, గజపతి, నాయకాది రాజవంశములకును
చాళుక్యభట్ట బాణ, యగంధర, తిక్కన, తిమ్మరుసు, అక్కన, మోదన, రాయశీ
మొదలగు, మహామాత్యులకును, అమరసింహ, అపస్తంభ, నాగార్జున, కుమారిలభట్ట,
విద్యారణ్య, వల్లభ, రామానుజ, పండితారాధ్య, పండితగాయాది విజ్ఞాన మూర్తు
లకును; అమరావతి, కంచి, విజయపురి మహాబలిపుర, శ్రీశైల, లేపాక్షి, మొదలగు
ప్రదేశములను, నేత్రపర్వముగా దీర్చిదిద్దిన శిల్పవేత్తలకును, అజంతి, ఎల్లోర మొ॥
తావులను నయనోత్సవకరములనుగా రూపొందించిన చిత్రకారులకును; కాళిదాస,
నన్నయ తిక్కన, ఎఱ్ఱన, నాచన, సోమన, సోమనార్య, శ్రీనాథ, భాస్కర. రామ
కృష్ణ, సూరన, పెద్దన, తిమ్మన, మారన, ఘోర్జటి మొ॥మహాకవులకును; త్యాగరాజాది
సంగీత సార్వభౌములకును, సిద్ధేంద్రాది నృత్యాగమశిఖామణులకును కన్న తల్లియైన
తెలుగుజాతి, మున్నూ తేండ్లుగా, నిర్విర్యమై నిద్రాణయై, కళలుడిగి, ప్రాంతగత, వ్యక్తి
గత పరస్పర వివాద భూయిష్టమై, అంతఃకలహములతో ముక్కచెక్కలై, తన సేలను,
తన ప్రజలను రక్షించుకొనజాలక ప్రాత ప్రాత శకలము కంటి నలుపై, పూచికపుల్ల
కంటె హీనయై స్వార్థపరులచేతిలో కీలుబొమ్మయై, తన దుస్థితికి విలపించుటకైనను
శక్తిలేక, డిల్లవోయి కనులప్పగించుచు పట్టార్చు జవస్థితిలో పడియుండుతెలు
దాపురించెనో యెఱుంగరాదు గదా !

- ఉ॥ ఈ దయనీయ దుస్థితి దహింపగ మత్పిత, నెప్పునంబు నాం
 ధోదయ మాస । జేసి. కడునుత్తమ పుస్తకముల్ రచించె; నా
 వేదసతోడ; నట్టి తటి ప్రీతికరఁబుగ, గాంచె కోయగా
 ధాదులఁగో తెలుగుల ప్రయాణము రాకయు, భారతోర్వికిన్
- ఉ॥ పూర్వచరిత్ర శోధన మపూర్వ విశేషములెన్నియోమనః
 పర్వమొనర్చి స్పష్టపరుపన్, పలుభాషల శబ్ద గాథలన్,
 చరిత్ర చర్వణఁబులయి, చక్కని పోలికఁబు, నీ జగత్
 పూర్వచరిత్ర విచ్చుకొని ముందటఁబెన్ను బర్హిసింపమై॥
- కం॥ నా పరిశోధన ఫలితము । లీపరిశోధనల ఫలము లెక్కువ చేయన్
 రూపముగొనె తెలుగుల పూ । ర్వాపార చరిత్రమతులితాసక్తిదమై॥
- వ॥ ఈ చారిత్రికైతిహాసము :-
- శే॥ తెలుగు జనులకు డమశక్తి దలియజేసి । ఆత్మవిశ్వాస ధైర్యసాహసములిచ్చి ।
 కలిసికట్టుతనంబును గలుగజేసి । కార్యసాధన వైపునకారి యగుత.
- మ॥ అనియారంభమొనర్చితేన్ రచన, నీయౌదార్య విజ్ఞాన వా
 హిను లాకాశ సరిన్నిభోద్ధ మన సాహిత్య ప్రవాహంబులన్,
 జననంబందగ జేయునన్న ధృఢ విశ్వాసంబునన్, భారతీ !
 మును త్రిస్రోతకు జన్మమిచ్చినటులంభోజాత హస్తాంబువుల్॥
- వ॥ కావున
- మ॥ భవదావేశమునించి, మత్కర మనోవాక్పాలి. సాగింపు మీ
 కవితోవైచిత్ర్య మోహనపుష్పము, నాత్మాభృద్గతుద్వారి వా
 సపు పోల్కిన్ హరియింపుమీ తెలుగుల స్వాధ్యాయభాగ్యంబులీ
 నవకావ్యోదయశక్తి, వజ్రమహిమన్, నాళిక సింహాసనా ॥
- మ॥ వినుమో ! వాక్సతి ! నా కవిత్వ రచనన్, విజ్ఞుల్గడునృచ్చనే
 గనుగొంటిన్ నిజ దివ్యశక్తి; నీక నాకర్తవ్యమూహించి, మ
 న్మనమందెంచితి; ఇక్కి దాని నొనగన్, మద్భాషకున్ జాతికిన్,
 వినయాత్మున్, జనసేవలక్ష్యముగ, హృద్విధిన్ సుభావంబునన్॥
- ఉ॥ వేద పురాణముల్, వివిధ విశ్రుత గాథలు సాంప్రదాయ మం
 దాదరణీయమై, నిలిచి ఆంధ్ర వసుంధరయందు, 'గాండు' ధా
 త్ర్యాదుల యందు, వ్యాప్తమయి, భ్యాసిగన్నక ధేతిహాసముల్,
 రోదసిమర్మముల్ గలిపి, రూపము దిద్దుదు గావ్యగాథకున్॥

వ॥ తల్లీ ! సరస్వతీ దేవీ ! ఈ కావ్యమును నీకు :

ఉ॥ అంకితమిచ్చితిన్, గొను ! సుహాసముఖంబును, మోడచూస సం
బంకుర మయ్యె నీకనుచు నాత్మనైతింగితి, బ్రహ్మ - ణి ! యో
పంకజ పీత ! యీ రచన బంధుర కీర్తి, మహాన్నతత్వమున్,
పొంకపు సజ్జనాదరణ, పొందువరమ్ముల నిమ్ము ! భారతీ !॥

శా॥ తల్లీ ! పుస్తకపాణి ! వాగ్జనిత విద్యాశ్రేణి ! గీర్వాణి ! సం
పుల్ల శ్వేత పయోరుహాసన ! కళాపూర్ణేందు బింబాశనా !
ఉల్లాసార్యకవీంద్ర పండిత మయూరోత్సాహోద్వల్లకీ
సల్లాపామృతపాన వర్ధిత జగత్సప్తా ! నమోవాకముల్ ॥

వ ఙ్గ ం త ము లు

ఉ॥ నుండరమందహాస నవ శోభల ధైర్యముగూర్చి, పేర్చి నా
కందిన పల్కుపూలు జవయందు కవిత్వపు మూడు పాయలం
దండముగా బిగించి, వినయంబున గొల్పెను నాకు వాగ్య శో
బృందము సాదరంబున నభీష్టవరంబుగ నిచ్చువాణికిన్ ।

శా॥ ఈ కావ్యంబు రచించు వేళ, మది దానెల్లప్పచ్చు నిండి, స
త్పాకంబున్ బచరింపఁ జేసి, నిరతోత్సాంబువన సత్పదా
నీకంబున్ సమకూర్చు దేవికి, లసన్నీరేజ పీతస్థకున్,
రాకాబ్జానన కిందువర్ణకు, జగద్రక్షార్థి గీర్వాణికిన్ ॥

క॥ సాయాన్నాపుటధి దేవత । కాయత విజ్ఞాత శోభితాబ్జాంబకకున్ ।
వేయివచస్స ముదాయము । లీయిల భాషలుగ దిద్దు నిందువదనకున్ ॥
నవవిజ్ఞానము నిత్యము । దివిషద్ధని భువికుటీకెడు తీరున వెలయన్ ।
దివురు సతి కంచ తేరె । క్షువిధాతృ సతికి, నవసుమ కోమల తనుకున్ ॥
సృష్టించి జగతిని చతు । వృష్టి కళలు, సాహితీయును సంగీతంబా
యస్తాదశవిద్యలు సుమ । వృష్టిగ గుఱియించునట్టి వెలదికి నీకున్ ।

క॥ సావిత్రిగ, గాయత్రిగ, ధీవిభవా ! శ్రీ సరస్వతీ ! మా పూజల్
నీవను నిత్యముగొన మము । దీవించువు తల్లి; వట్టి దేవికి నీకున్ ॥

వ॥ భక్తిపూర్వకంబుగా నంకితముగ సమర్పితమైన యీ కావ్యమునకు కథాక్రమంబెట్టిదన

శా|| శ్రీశుండా ద్యుడ సంత డచ్యుతుడు భాసింపంగ, నవ్యాకృతా
కాశంబుండున కోటి సూర్యుల మహాకాంతిచ్ఛటల్ చిమ్మి యా
యాశావ్యాప్తముగా, నటన్ బ్రకృతిడాయన్ వచ్చె; నందుండి, త
న్నాశన్ జూచుచు ముక్తికై, పరగె జీవానీకముల్ దుస్థితిన్॥

తే|| వారిలో 'రమ' యర్హతనబట్టి ముక్తి । వెంటనే యిచ్చి, విష్ణువాపిదప, నర్హ
జీవియగు 'బ్రహ్మ' నేర్పరై; జీవులెల్ల । స్వీయసాధనచే ముక్తి నందు నర్హ
తనబడయుటకు సృష్టిమొదలిడ నతిడ । జాండము సృజించె; తారకాద్యక్షులయుతము
అమల మవ్యాకృతాకాశమనెడు చోట । బరగు నీయ జాండము విశ్వ భాగమగుచు॥

'గురు' గో గా వి ర్భాష ము :-

చం|| అలరె మహాంతరిక్ష హృదయంబున । బావకమండల ద్వయం,
బలఘ్నుగోళ మగ్నియయి 'అంగిర' సాక్ష్యధరించె; చిన్న గా
జ్వలనగోళ, మంగిరస వహ్న జనించి, ప్రవంబు ధూమమున్
గలిసిన గోళమై యెగురి కాంచె మహాన్నతి నాకసుంబునన్॥

ప|| అది గురుగ్రహముగా ప్రసిద్ధమై, పదియు మూలములను గ్రహంబులుకలదియై, యిప్పుడు
జూమికి ఆఱుకోట్ల యిరువదియైదు లక్షల యోజనముల దూరమున గలదు; అనాడు
భూమి సూర్యుడు, నితర గ్రహములు పుట్టినేలేదు.

తే|| పదియుమూడుగ్రహముల వరుసయందు । 'తార' యను నుపగ్రహమొందు నిర్లుడుగ్ర
హమును జట్టుచునుండె; విహాయసమున । తరుణ యౌవన దేవతాపురసవోలె॥

తే|| తార, తిరుగాడ, పూబంతి తళుకులుక । రమ్యమయ్యె గురు గ్రహప్రాంగణంబు ।
పసుపు పూసిన పండుగ వాకిలెల్లు । ప్రసవ లలిత నందన చైత్ర రథములట్లు॥

చంద్రుని జననము :-

ప|| ఆ ఆమహాంతరిక్షమున మతియొకచోట 'పాల సముద్రము' కలదు.

ఉ|| అంబుజనాథు తోడ । గమలాలయ చేరు వివాహ వేళ ది
వ్యాంబర ధారణన్ మెఱయు నంచిత మంటపతన్వివోలెక్కి
రాంబు ధినేత్రపర్వమయి, ఆకసమందున గోచరించు నీ
లాంబక తారకల్ పరిణయాగత దేవగణంబు బోలగన్॥

ప|| ఆకాశమునందలి తారలలో (స్త్రీ) పునపుంసకములను మూడురకముల గోళములు గలవు

శా॥ తారానేక సహస్ర గర్భయగు తత్పానోఽదుగ్ధంబులా
తారాకాంతులె; తద్విలోల తలలన్, తద్వార్ధియందొక్క నా ।
దారంభించెను తీవ్రకంపమది పెద్దై యబ్బి నొండాంటితో
జేరెన్ తారలు కొన్ని రూపమును దాల్చెన్ జంద్రగోళంబుగా॥

శే॥ అంతగొన్నేళ్ల కాగోళ మధ్రవార్ధి । గర్భమును వీడి బహుళ వేగమున బయి
గమ్యమెటుగక సూటిగ గగన వీధి । మిఱిచిచూడ నజాంశము మిన్నులదర॥

శే॥ దిగ్భ్రమము చెంది యంభోధి శైశ్పరిల్లి । పిలిచె “రమ్ముచంద్రా” । యని పేరుపెట్టి
తనకు గల శక్తితో లాగె చరికిగాని । యత్నవిఫలంబు చెంది హతాశమగుచు

చం॥ తనయుని పోకగాంచి, యెద డద్దరిలన్, గగనాంబురాశి లో
చనముల భీదించుకొని స్తంభిత కార్యకలాప గాత్రమై;
తనయుని వెంబడించు కనుదమ్ముల చూపులు చెండు నేకమై,
తనరిచె; కన్నగర్భముగదా ! వ్యధ చెండక మాననోపునే ? !

చ॥ కాని చంద్రుడు వెనుదిరుగడయ్యె,

శే॥ కొన్ని యేండ్లిట్లు లా చంద్రగోళమేగి । యంటెను గురుగ్రహకర్షణగ్ర సీమ
తర్బలాద్భతికాగి, మస్తకము నంచి । పరుగు స్తంభించి నిలిచె నాపద్మచారి .

తారాశశాంకము - చుధజననము

శే॥ అండమున శంబరారాతి నధిగమించి । స్వచ్ఛభావశ్యమున సరస్వతిని మించి
తనులతాశోభ నవనంత్ర జయించి । మీననేత్రార్ద్ర వ్యక్కులమృతము గురియ

శే॥ కనబడియె తార కొకనాడు కలువజేడు । హృదయమాకర్షి తంబయి మృదుల బాహు
నాళముల జూచె; నాలింగనంబొనర్ప; నతడు తారను జేర్చె నిజాంక పీఠి॥

శే॥ కలుగు గోళపరస్పరైక్యతయు వేరు । పాటు, లాకర్షణోద్యోత్రభావజన్య
మగుచు, తారశశాంకులిష్టైక్యమైన । కంపమొందె గురుగ్రహకర్షణంబు,

శే॥ కలిగి, యాశక్తి చంద్రతారలనువేరు । చేయ నుంకించి లాగె స్వస్త్రినిబట్టి.
చంద్రతారల మేని కృశాను శైల విలతి యందుండి కోపాగ్నివృష్టి వెడల.

కం॥ విడువడు తార శశాంకుని । విడువడు చంద్రుడును దమణి, బిగికాగిలులన్,
నడలింపక మెలిగిరి, త్రొం । బడుచుదనపు ప్రేమపాశబంధితులటులన్.

* 1) అవ్యాకృతాకాశము = Space

2) యోజనము = 10 మైళ్లు = 16 కిలోమీటర్లు

- తే॥ వణకె నురపథ, మభోడు వారమదలె । దిగ్గళకమార్తి జెందె; రోదించె విశ్వ
మమిత భయమున, గురునకయ్యవసరమున । సాయపడెను సగోళముల్ న్యాయమెంచి
- కం॥ గురుచంద్రదాక్షిణ్యంబు స । మరమున బగిలెను శిశుంక మండల, మపుడా
గురునకు దక్కిన తారా । సుకుచిరబింబంబు; శాంతిచొప్పజెమలన్.
- తే॥ చంద్రబింబంబులో నుండి జారిపడిన । ఖండము, బుధ గ్రహంబయి ఖ్యాతిగాంచె
చంద్రతారల మేనులజారి లేదు । వులు తిరుగసాగె గురుచుట్టు వలయముగను.
- ప॥ ఈ వలయము రెండున్నర యోజనముల మందమును గొన్ని నూళ్లు యోజనముల
నెడల్పును గలిగి, గురుగ్రహ కేంద్రమునకు పదునైదు నూళ్లు యోజనముల దూరమున
గలదు,
- మ॥ కప్టో నిక్కువమున్ గ్రహించి, తమ విఖ్యాతాంచితోఁగనము
దృవశృంగార కథన్ రచించి రచనన్, “తారాశాస్త్రకంబనన్”
యవహృద్యంబగు పద్యకావ్యములు, చిత్తపాగతంబుల్ గదా !
రవిన్నేతంబులు కానజాలని సుతారంబుల్ కవిశ్రేణికిన్. ॥
- తే॥ ఇరును చుట్టు బండి కనులు తిరుగు మాడ్కి । చంద్రుజుట్టెను సౌమ్యుడు చాలనాస్తి,
భానుఁడొద్దవమంది, వెన్నెలిమితోడ । తనకు గ్రహముగ బుధు లాగికొనెడు వరకు.

భూమి పుట్టుక :-

- ప॥ చాలా వేలేడులకు :-
- ఉ॥ తారల శంఖు డీకొనగ, క్యాపథమందున, రాలి ఖండముల్,
మారుతచోదితంబులగు. మబ్బులు కుండిన యట్లు కుండి యీ
ధారుణి రూపమున్ గొణ్యె; తచ్చకలంబులు గూడి యేకమై,
వారిజ సంభవుంకిలను వర్తిలుమంచు నొసంగె దీవనల్ ॥
- సీ॥ మన పురాణంబులు మధుకైటభులటంచు । పేరులు పెట్టె నీ తారలకును ।
పుట్టిరా మధుకైటభులు నిష్ఠు చెవులందు । శక్తిని గొలిచిరి, జనని ! యనుచు;
అజని బీడింపగా నాచైతన్యలివ్వరు । పచ్చనాథుఁడుడిపె వారిబట్టి;
వారి మెదడులూడిపహటచే జన్మించె । నీ మహి మేదిని నామమందె.
- తే॥ అనుమన పురాణములలోని యద్భుతంపు । కథకు మూలము శారలాకసము నందు
సంచరించుచు డీకొన్న సహజగాధ । సాచరముగ పాఠ మదికచ్చపిమిటి.

భూలోక శక్తి :-

భూమి పుట్టుకను గుఱించి తెలుగు దేశమున ప్రచారమున గల కథయును గలదు,

తే॥ వసుధ మిన్నును లేని పూర్వంబు నందు । పెద్ద గ్రుడ్డుండె; దానిలో విశ్రమించె
చాలకాలము భూలోక శక్తి; పిదప । పగిలె నా గ్రుడ్డు రెండు తిప్పలుగ నంత,

కం॥ అవినభము భూమియయ్యెను । నవలన్ భూలోక శక్తి నాట్యము చేసెన్ ।
రవి యామెకద్దమయ్యెను । జవరానికి తిలకమయ్యె శశధరుడంతన్.

వ॥ భూమి యంతయు జలముతోడ నిండియుండెను.

చ॥ జలమయమైన నాడవని శక్తి జనించి, ధరాతలంబునన్,
నిలిచె, ధరించి కెండ నీత నేత్రమునొక్కలలాట నేత్రమున్,
జ్వలదరుణాంశు రాగముల సారమెల్లంగ మధ్య నేత్రి, మా
నెలదికరంనన్ మొలచె బెత్తముచంకను సంచి వ్రేలగన్॥

తే॥ నడతి పుట్టిన యొక యేడు గడియలకును । వాయువులు విచేబడమటి దిక్కునుండి,
గర్భమును దాల్చె శక్తి తత్కారణమున । నంత తొమ్మిది ఘడియల కజాడు పుట్టె॥

తే॥ తనను బెండ్లాడుమని కోచె ధాత నామె । ఈయకొనదాయెనాతిడా యిచ్చ దీర్ప,
గనలి బూడిద చేసి. యా పద్మభవుని । నిష్ఠుమూర్తిని బుట్టించెఁబండ్లి యాడ ॥

తే॥ రమణిఁబెండ్లాడ నతఁడు తిరస్కరించ । గమలనాభునకును బ్రహ్మ గలియు పట్టె
శివుని బుట్టించి, యర్పించె । జెట్టబట్ట । నాతఁడెగదిగజూచి యట్లనె మదతికి ॥

తే॥ మదను మొలకపు ! నేను నీ మాటకన్న చెప్పునేర్తు నా ? నడి కన్ను చేలి సంచి,
బెత్తమును ముందు నీవు నాకిత్తువేని । నీ యభీష్టము దీర్తునో తోయజాక్షి ॥

తే॥ అనననొడబడి, యా మూడు వశనికిచ్చె నామె హర్ష పీచికలంట నాకసమున,
మన్మథుని బాధచే బుద్ధి మందగించి । యంతరించె నా యీతితో నామిశక్తి ॥

కం॥ అట చుట్టునున్న జలములు । మటుమాయములయ్యె నపుడు మఱల జలంబుల్,
ఘటియింపజేసి, యా ధూర్జటి భస్మము చేసి, నాయసాభ్యపు శక్తిన్ ॥

తే॥ బుగ్గి గలియుట చే నీడు బురదయయ్యె । దానిలో నుండి మఱల నుద్భవమునండె,
పొలితి భూలోక శక్తి, యా బురద గట్టి । పడెను, భూభాగమై నేడు పరిధవిల్లు॥

తే॥ మఱలఁబుట్టిన యాశక్తి మాతకాదు । కనుకనామెను జేపట్టె గరళకంఠు,
దామె యే సతియయ్యె, శైలాత్మజాత । యయ్యె, నా భవంబు లగూడి హరువరించె॥

కుజాడు - అంగారకుడు పుట్టుట :-

వ॥ పైన చెప్పినట్లు రెండు తారలు డీ కొనగా, జన్మించిన యా భూమి గగన స్థలమున
దుగ్ధవారాశి చుట్టును దిరుగుచుండె,

శా॥ అంతన్ గొన్ని యగంబు లేగగ, వనంతాకాశ గర్భంబు నన్.
బంతుల్ వోలె బరిభ్రమించునుడు బింబ వ్రాత మధ్యంబు నన్॥
గాంతుల్ చిమ్ముచు, విశ్వ తేజ సమయాఖంబొండు తేజోభివి
క్రాంతిన్, మేదిని దాకి, రెండు చిలకల్ గావించె; విశ్వంధరన్॥

చం॥ అసమములైన ఖండములయందలి చెక్కల నొక్క దానిన్
విసరె బలంబునన్, బహుళ వేగమున్, గడుదూర, ముద్భట
శ్వసనుడు; ప్రావృషంబు ధరజాలము దూరము చిమ్ము చాఱునన్;
వసుమతికిన్, గుజుండిటుల, ప్రాప్త సుతుండయి నింగినిల్వగన్ ॥

మ॥ ప్రవహించిన్, గుజునందు దృష్టిరమతోభవ్యావగల్; శాఖలై,
లవణాంభోనిధి మధ్య యామ్యుతల మెల్లన్ గప్పె; సల్పదధుల్
వివిధప్రాంతములన్ జెలంగె; నవనీళ్ళప్రేమలత్యున్నతా
గ్రవిశిష్టంబయి పొల్చె; వాయువులు సాగన్; భూమి యందున్ బలెన్॥

వ॥ ఈ కుజ గ్రహము గూడ భూమివలెనే క్షీరవార్ధిని జుట్టి తిరుగుచుండె;

ఉ॥ పిచ్చుట వేల యేళులకు, వేటాక గోళము చిట్టి, ముక్కలన్
జిమ్మగ, నందుఁ జెక్కుకుజు జేరి; విశాల మొనర్చె తత్ఫలిన ।
కొమ్ములగుమ్మినట్లు కుజగోళము దూర్ణానరించెగొన్ని, వే
గ్రుమ్మరసాగె గొన్నియొక ప్రక్కగ భూసుతుప్రక్కవీధిలోన్ ॥

ఉ॥ ఎండెను గాలువల్, జలధు, లేటులు నచ్చట । గొన్ని యేండ్లకు
ద్దండమరుద్వితాన జనితంబయిరే । గిన యెట్లు ధూళితో
నిండె; గుజగ్రహం బనిలనీరములచ్చట । గానకాక, త
వృండల గర్భమందొదిగె, మంటియెడారిగ । కేసి సర్వమున్ ॥

తే॥ భూమి చుట్టును, వలయమై పొలుచు ఛత్ర । నిభమగు పొర కుజుని చుట్టు నెగడకుంట
సూర్యు నుగ్రోష్ణ తిష్ఠత సోకుకతన । జీవతతిపుట్టునాశ నశించె నచట॥

శే॥ కాననగు నేడు పెను తొట్టి గ్రహము నడిమి । కేళికొక కొంత యామ్యోపరితలమందగు
ప్రాంశుభీకర బిలవక్త్రచహ్నినగము । మాసెనుడధులు సదులును; మనినచోట్ల॥

వ॥ ఆపెను తొట్టి నూలుయోజనముల పొడవును, వింశతియోజనాల వెడల్పును, యోజనము
నాటువీసముల లోతును గల్గి, యుంచుకంత యేటవాలుగా నుండును. తరుణవయస్కమగు
నా యగ్ని పర్వతము రెండు యోజనములకు మించిన యెత్తును. అఘోభాగమునందు
నలువది యాటున్నర యోజనముల వెడల్పును గలిగి యుండును. ఉపరితల వక్త్ర
బిలము, రమారమి యోజనమున నెనిమిదవ వంతులోతు గలిగి యుండును, కుజగ్రహ

పుటుత్తర ధ్రువము చుట్టు ననేక యోజనముల వరకు నీరు గడ్డ కట్టిన మంచుతో నిండి యుండు దక్షిణధ్రువమునందు గడ్డకట్టిన బొగ్గుపులుసునాయువు పర్యాప్తమైయుండును; పెద్ద పగడమునలె గానటడు నీ కుజగ్రహము; భూజనుల లెక్కపకారిము, ౪87 దినముల కొక్క సూర్య ప్రదక్షిణమిప్పుడు చేయుచున్నది.

భూ దేవి శైవ వచన :-

- వ॥ ఆ కుజ గ్రహంబిట్లు పరివర్తనము జెందుచుండగా;
- శా॥ నింగినదారలు గొన్ని డీకొనగ, క్షోణినరాలె లెట్టుడముల్,
భంగోత్తంగ మహర్ణవం బిటనటక, వల్లీక సంపన్న ము
య్యెం గోత్రాగ్రహమందు; దానికతనని నెచ్చిల్లె నీ సృష్టి స్వీ
యాంగం జెల్ల; జలంబు గాకిటుల ద్వీపానీకముల్ లేనగన్ ॥
- వ॥ ఇయ్యవి జంబూ, ప్లక్షు, కుశ. కాంచ, శాక, శాల్మల పుష్కర ద్వీపములుగా పిమ్మట నామకరణమందినవి; ఇట్టి పెద్ద ద్వీపములే గాక మతయు సనేకానేకములైన చిన్న దీవులును నేర్పడినవి.
- తే॥ చాల వేలేడువీరిఁ జనిన పిదప । దక్షుఁడను పేరియొక బృహత్కార కరణ
పగిలె శశిరెండు చెక్కలై, వానిలోన । ధరఁబడి యెండి భువినిఁబద్దివిగఁజేసె ॥
- వ॥ అంతట;
- తే॥ అనయమొప్పుల కుప్పాటలాడు పోల్కి । తిరిగె శశి మేదినులు పరస్పరములాగి
కొనుచు, నవి రెండు క్రమముగా గుండ్రనయ్యె । నాకసంబున నెల్లగోళాభివోలె ॥
- వ॥ తుదకు -
- తే॥ గరిమగోల్పోయి, చంద్రుడు, ధరణిచుట్టు । తిరుగసాకెను దిరుగులి దిరుగునట్లు
ఇదవదికి పైన, తొమ్మిదిన్నర దినంబు, । లకు ప్రదక్షిణముశశాంకు డొకటి చేయు ।
- తే॥ తాను దినచుట్టు తిరుగుటకైన నన్ని । దినములేపట్టుగావున మనకు జంద్ర
తలము నొకవైపె కనఁబడు; వైలచిత్ర పటమునందట్లు । నెనువైపు వడదుకన్ను ॥
- వే॥ అనని తలమున సగభాగమభియయ్యె । నన్నివైలములా యభియందు గలవు ॥
భర్మ రత్నాది సర్వసంపదలు పుట్ట । సాగెనువ్లత కలన భూజతరమందు ॥
- తే॥ ధ్రువము ధ్రువమునకెన్న నా భూమి కడుపు । గుండ సూటిగ దూరము రెండు నూర్లు
నిరుడదుల యోజనములైన, నింద్రవరుణ । దిశల నడుమ దూరముకొంత దీర్ఘమయ్యె ॥
- తే॥ అననికంటె పెద్ద గురుగ్రహంబు పక్షియు । మూడువందలరెల్లు, నెఱ్ఱొను, శని, యు
లేనములును భువికి గొన్ని రెల్లు, పెద్ద । భూజననవేళ నవిరెండు పుట్టలేదు ॥
- 5॥ సూర్య భగవానుడు నానాదింకపుట్టలేదు, పిదప గొంతకాలమునకు, రవి యావిర్భవించి,

యీ గ్రహములను దసచుట్టు, ననుచుటల మాడ్కి (దిప్పుకొనసాగెను, కావున :-

- తే॥ ఉర్వి రవికి నేజాక కోటి యోజనముల । కీచుమించు దూరమున వర్తించు దసకు
బదియు మూడు లక్షల కెట్లు బహు విశాల । పైన భానుని జట్టుచు ననవరలము ॥
- తే॥ గుండ్రముగగాక, యీ భూమి కోడి గ్రుడ్డు । వలెను కోలగా రవిచుట్టు పలుగులిడును
గ్రహపతిధరల మధ్య నీ కారణమున । హెచ్చు తగ్గుల దూరంబు లెగుచుండు ॥
- తే॥ అట్టులొకచుట్టు మున్నూఱు నరువదైదు । నొక్క-పావునాళ్లు గును, భానుడియాస్త్ర
మానముల హెచ్చు తగ్గులు మఱియు ఋతువు లిందు కేగెల్లు నసుధయందెల్ల యుపల ।

భూదేవియాత్మ ప్రదక్షిణారంభము :-

- మ॥ రవిచుట్టుంబయనించు వేళ, భువి గుండ్రంపుగిరుల్ చుట్టుకన్,
బనలున్ కేలును మారకుండె, నొక పార్శ్వంబున్నునన్ కేయి రెం
డవ పార్శ్వంబు, సదా దినంబగుచు నుండన్, గొన్న వేలేండ్లకీ,
యవని చక్రము స్వప్రదక్షిణము చేయంతొచ్చె, స్వస్థాజ్ఞమై ॥
- వ॥ దీనిని సూచించు నొక పురాణ కథ గలదు.
- చం॥ యనియు, యుముండనన్ బరగు నాదిమ దంతులందు, భర్త ప్రా
ణము విడవంగ దుర్దినము నాకిది యంచు మహార్తనాదముల్,
యని యొనరింప, శ్రీపతి దయామతి కేలు పవన్లు చెచ్చె, న
ర్యముఁబడయింప; రోదనము నయ్యమి మానెను రోజు మారుటన్ ॥

సూర్యుడు - సంజ్ఞ - శని :-

- ఉ॥ అంగిరసాగ్ని వెల్వడె మహాద్రభ యొక్కను యోగ సిద్ధినాన్,
నింగి వెలుంగుచున్ గనియె కర్పరి యాసుతు, విశ్వ కర్మ స
త్సంగ సమేత గోళ జనితంబయి వెల్వడె, సంజ్ఞనామ త
స్వంగి, గురు గ్రహంబునకు బాంధవ, చెల్లికి పౌత్రయాటచేన్ ॥
- తే॥ పాలజలధి నుండి రవియుద్భవము నంది । తల్లి చుట్టును జేయు ప్రదక్షిణములు ।
ఉద్భటోష్ణ గోళమగుచు నొక్కనాడు । సంజ్ఞనాకర్షణము చేసెనవిలకాన ॥
- ఉ॥ మున్నొక కాలమగుదు రవి ముంగిట నిల్చెను, సంజ్ఞ నామమున్.
గొన్న గ్రహంబు, సూర్యునకు గ్రాగి ద్రవించుచు నంతి భాస్కరో
త్పన్నములైన యావిరులు, తద్రవమున్ గొని సంజ్ఞ ఛాయలో,
క్రొన్నెల విచ్చె; నిట్లు శని గోళము పుట్టెను శ్యామ వర్ణమై ॥
- వ॥ ఈ శని గ్రహము నేడు భూమికి పదుమూడు కోట్ల యిరువదిలక్షల, యోజనముల
దూరమున నుండి సూర్య ప్రదక్షిణములు చేయుచున్నది.

తే॥ సంజ్ఞ పిత విశ్వ కర్మ తత్తనయపడెడు । బాధగమనించి వేవేగ వచ్చిరవిని
పట్ట చిత్రిక, యా పొట్టు పాలకడలి । యందురాలి సువర్ణసంబయ్యె నచట ।

తే॥ విప్లవదీనిన ప్రత్తియటాపెనవుడు । సవితృ బింబము లాగెను సంజ్ఞ మేను ।
సంజ్ఞ గోళము చిట్లగ జన్మమంది । రశ్వినీ దేవతలుడుద్వయంబు మింట ॥

శుక్ర కుండు :-

ఉ॥ అంగిర సాన్నియందుదయమై, భ్రమియించుచు శుక్రకుండోక్క నా
డంగలు నైచుచుంబటచె నంబరవార్ధిని గ్రుంకువేక్క, త
త్సంగమ, మడ్డి, భాస్కరుడు సంజ్ఞను లాగిన యట్లు లాగగా,
బొంగర మట్టులర్యముని పొంత భ్రమింపగసాగె చుట్టుచున్ ॥

ఉ॥ భూతల మట్టులాగహము పొల్పెనలొరును దృష్టి, క్రథా
మూత చయంబుకమ్మి, మెజపుల్ గను చేకును, దీర్ఘరాత్రులన్;
చేతన సాగరంబు వలె, చెన్నగు రంధ్రము తక్షణంబునన్,
పాతిక యోజనంబులయి, ప్రాకును బస్మం నుండి ప్రాగిశన్ ॥

వ॥ ఈ శుక్రగ్రహమునకు వేగుచుక్కయనియు పేరుగలదు.

ఆ॥ వేగుజుక్క చుట్టు వింత మాదుతమొప్పు । యుత్తర ధ్రువంబు నుండి వేడి ।
యుబుకుచుగాడు, దద్దవోర్ధ్వ మేఘములందు । మిగుల పెద్ద మొట్టి మెలగుచుండు ॥

వ॥ శుక్రని యస్ట్రో, బుధ, శూ, కుజ, గురు, శని, గ్రహములును, కుజుని ప్రక్క విధిలోని
గ్రహ శకలములును, సూర్యునిచుట్టు పరిభ్రమించుచున్నవి. అట్లే యురేనస్, నెప్ట్యూన్
ప్లాటో మొదలగు గ్రహములును సూర్యునిచుట్టు దిగుచున్నవి,

తీవ్ర సృష్టి :-

వ॥ భారతీయుల లెక్కప్రకారము, కృత, త్రేతా, ద్వాపర, కలియుగములు కలిసి యొక
మహాయుగము, అట్టి డెబ్బది యొక్క మహాయుగములు కలిసి యొక మన్వంతరము;
అట్టి పదునాలుగు మన్వంతరములు కలిసి, బ్రహ్మకొక పగలు పూర్తియగును. ఆ పగటి
పూట బ్రహ్మ సృష్టికార్యము చేపట్టును, పిమ్మట పదునాలుగు మన్వంతర కాలము
బ్రహ్మకొక రాత్రి. అట్టి రాత్రివేళ బ్రహ్మాండమంతయు ప్రళయగర్భమున మునిగి
యందును. ఈ యిరువది యెనిమిది మన్వంతరముల కాలమును బ్రహ్మకల్పమని
యందురు, అట్టి బ్రహ్మకల్పములు ఇప్పటికి ఇరువది వేలకు పైగా గడచినవి. ఇప్పుడు

* కృతయుగము = 17,28,000 సం॥; త్రేతాయుగము = 12,96,000 సం॥; ద్వాపరయుగము = 8,64,000 సం॥
కలియుగము = 4,32,000 సం॥

మనము ఏడవమూర్త్యంతరమైన నైవస్విత మన్వంతరమునందలి యీరువదియెనిమిదవ మహాయుగములోని కలియుగము నందు జీవించుచున్నాము బ్రహ్మదేవుని యొక్క నేటి జీవ సృష్ట్యారంభమునకించుపూర్వము -

తే॥ గ్రహములన్నిట నీతిరాగ్రహము బ్రహ్మ । దేవు మనమున నింపెను దీపకాంతి
అవని తనచుట్టును దాజుట్టు నపుడె యతడు । భూమిపై జీవులను సృష్టి చేయఁదలచె.

తే॥ వసుధ చుట్టును గల గాలిపై నందేలి । పొల్చు ఓ జోనను పదార్థపు జవనక
అర్యమౌష్టిమనది కొంత యడ్డగించు । గాన మనగలదిక మీద మాననాళి ॥

తే॥ అని తలచి జీవసృష్టికార్యమును బ్రహ్మ మొదలుపెట్టెను. భూమిపై ముదితుడగుచు
కమస్సుముహూర్త బలము సంకల్పబలము । కలిసి కృతికృత్యుజ్జేసినా కమలభవుని ॥

శ్రీ మహా విష్ణువు నివాసములు :-

తే॥ విశ్వమునకవలకలడు విష్ణులోక । మచటనే కాక భూలోక మందెసంగు ।
మేరుగిరిమీద విష్ణువు మెలగుచుండు । నందటకు సాయ మొనరింప నాత్మనెంచి.

తే॥ ప్రళయమునదాగు విష్ణుగర్భమున విశ్వ । మంత ప్రళయ వేళ దుగ్ధాబ్ధి పుట్టు,
నందువట పశ్చిశాయిమై యలరుహరియు । బొడ్డఁదమ్మ నిద్రింప శతభుంకు, ధాత ।

అ ఛా సాం త ము :-

కమల } భువియు గ్రహములు పొడమన రీతుల । సువిదతమొనర్చిన్పురగుట సోకన్
విలసిలము } దివి రితి రచనను; తెలిసి కదా ! నీ । కవి ? వనజశువుని యతివ । మదంబా !

గ ధ్య ము :-

ఇది శ్రీశ్రీనర్మ సంగోళి, తేకుమల్లొన్నయ సంజనిత, రాజగోపాలరావు తనూభవ,
రామచంద్రరావు నామధేయ ప్రణీతంబైన తిలకోదయమను నామాంతరమున వెలయునట్టి
“శ్రీ తెలుగువారి ఆదిచరిత్రము” అను తొలికథయందు ఆదిఖండము ప్రథమాశ్వాసము.

మంగళం మహల్

శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ

* ఒకొక్క 'మమవు' పాలించుకాంము ఒకొక్క మన్వంతరము. పదునలుగురు మమవుల పేర్లు :-

స్వాయంభువు, స్వారోచిషుడు, ఉత్తముడు, రామనుడు, రైవతుడు, చాక్షుడు, వైవస్వతుడు, సూర్య
సావర్తి, దక్షసావర్తి, బ్రహ్మసావర్తి, ధర్మసావర్తి, భద్రసావర్తి, ద్రుసావర్తి, (దౌచ్యుడు) ఇంద్రసావర్తి (దౌమ్యుడు)

తెలుగువారి ఆదిచరిత్రము

అక్షరమాలా

ద్వితీయాశ్వాసము - సుమేరుఖండము

శా|| శ్రీవత్సుండగు విష్ణుమూర్తి తవయున్ చేపట్టి, యత్యున్నతం
బైవర్ణిలైడు సత్యలోకమున గొల్వై భర్తతో నేలుచున్,
దేవవ్రాతము నీ పదాబ్జముల భక్తిన్ మ్రొక్క దీవించు వా
డేవీ ! ఈ రమణీయమైన కథనేదెల్పన్ వినన్ రాగదే||

మేరు పర్వతము :-

చ|| కలదు కదా ప్రసిద్ధుగు కాంచనశైలము, విష్ణు భార్గవీ
నిలయుము, సత్యలోక రమణీగణసేవితి శృంగ్యమూలము
త్సల కమల ప్రసూన రసబంధుర శైవలి నీ సహస్ర, ము
జ్వల నవరత్న కలదర విశాలము, మేరునగాఖ్య మిద్దరన్.

నీ|| చిట్టిబొట్టు వేళ చిన్నారి భూదేవి - భక్తిదండమిడిన పసుపుగౌరి;
జీరకమ్ము, గుడమ్ము చేర్చి పృథ్వీకన్య - తలను వెన్నుడిడిన వలపు ముద్ద;
వసుమతి వైవాహపరవధూకృతమైన పైడి తలఁబొల పర్వతంబు,
ఆదిమానవజాతి కావాసమై పాలు - కుడిపిన పుడమి పక్షోరుహంబు ।

గీ|| చూతృదేవత సార్వభౌమత్వ మెఱింగి । యేడు దీవుల పుత్రు లీయిలకొనంగు
మహేత సుస్వచ్ఛ సౌవర్ణమకుట మనఁగ నెనఁగు హరిసిరి పట్టల్ల పసిడిమెట్టు ॥

ఉ|| ఆయపరంజి కొండ కటకాయత సానువు లభియానముల్
చేయు దిపాక సప్రతితి సేదలు దీర్చు ప్రదేశపంక్తులై,
ఆయిన. చంద్రబింబ కీరణావళి నిద్దురబుచ్చు శయ్యవై,
శ్రేయము పేయమున్ గలుగజేయు నటన్ గుమికూడు వారికిన్.

తే|| ఈ కథారంభమైన కొన్నేండ్ల పిదప, । భూమిపై ప్రాణులింకను బొడమకున్న
కాలమున, నుత్తరధ్రువాగ్రిమునమొనసె । గాన, మేరువు పేరందె నీ నగంబు.

తే|| ధరణి బొంగరమట్టుల గిడులు తిరిగి । నిరత సూర్య ప్రదక్షిణల్ నెఱపునప్పు ।
హారగుటను, నించుకించక జరిగి, ధ్రువము । కనకగిరి వీడి యుత్తరగామియయ్యె

ఉ|| ఆ కనకాద్రి నీమ భువి నల్లర పూర్వ పితామహాళికా
ద్యౌకర; మందు సిద్ధులు, సురాసుర నాగ తెలుంగు బుద్ధవం
బై, కకుబరతరోర్విని తచారస పూర్ణ మొనర్చి; రంబుజీ

- ఉ॥ అంతగ్రమక్రమంబున దద్రది సమీపము వృక్షక్షీర్ణమై,
జంతు విహంగ కీటకర సంఘర సుందరమై తనచ్చె; నా
ప్రాంతము పచ్చనెన్నిగల పట్టయి యాపుగొని; వసుంధరా
కుంతల భూగమ్ములగు క్రొవ్విరులయ్యెను పూవు జొంపముల్.
- శా॥ నానాటన్ ద్రువ దూరమైన హిమసాంద్రగ్రావ ముక్తావనీ
స్థానంబంతయు గ్రావమృతే వసఃరిత్ పద్మాకర స్తోమమై,
నానానోకహ పంక్తులుల్లసిలు కాంతారాంబరా చ్ఛాదమున్,
మేఘన్ ద్రూపతీ తాలెచ్చె; నైజను కదా మీరాత్మకీక సిగ్గిలన్.
- క॥ ఏతద్భవ మధ్యంబున । శీతల నవ్యావృంతాబు చిత్రామయ్యై
శ్రోతస్త్విని ప్రవహించెను । వాతహారి లఘురంగ పాసరిగమై.
- శే॥ నానా మొలచెను చిన్న నేలలు మొక్క; । ఆ సదీ శీకర స్పర్శనలరి యలరి,
ఆ సదీ బాలతో నుబలాడియాడి, । పెరిగి జవ్వని యయ్యెను తరువధూటి,
- సీ॥ అల్లంతిహారంపు నుపంజి కొంపతో - నెనగాగ తనమాను మొనయ జూచు;
గగనాలు కనజేని కనకాద్రికొనలతో - నీ గా తనకొమ్మ తెడుగజూచు,
పదిసేల వన్నెల పైడి భాధరముతో - నీలుగా తన చాయ దిద్దజూచు;
కవలింప శక్యంబు కాని భద్రాద్రితో - సమముగా తన బలమ్మమరజూచు,
- గీ॥ మహాలయనమును గన్న పేమగిరితోడ - సాటిగా తన కీర్తి విస్తరిల జూచు
యావనారంభ ధైర్య సాహసములకును । పోడిమికి నాటకట్టు నేరేడు చెట్టు ॥
- అ॥ జరుగ కాలమిట్లు జంబూ మహాజము । మొగ్గ తొడిగి, పూరి పూచి, కాచి,
లీయనైన పండ్ల తోయగా సుఖీచ్చె, । ఖలసమ్మకాచ్చె జలములందు॥
- క॥ ఆ పండ్ల స్పర్శ చేతను । ఆ పండ్ల రసామృతంబునానుట చేతన్
లేసువు వన్నె దాల్చెత్త । దానిగ యందలి జలము హాటకద్రవమై ॥
- క॥ ఆమెయి 'జాంబూనది' యను । నామము తత్తటిని కట్టి, నవసంభవతత్
బామికరమ్ము సార్థక । నామము 'జాంబూవదంబు' నాగర్ బహనన్ ॥
- అ॥ ఇతర మిత్రులైన యిసుక చేరువులకు । నిసుక తిన్నెలకును నిచ్చెపండ్లు,
స్వర్ణమయ మొనర్చె వాని నాకుటజము, బలిమి చెలిమికన్న కలదె మిన్న ॥
- అ॥ పెక్కుఫలము లిచ్చి పికశుకాద్యాశ్రిత । పక్షిలనికి గూర్చె బహుళ తృప్తి,
అచటతడిన గింజ లవనీరుహంబులై వృద్ధిగాంచి తల్లిపేరు నిలిపె ॥

తే॥ క్షుమధురంపుతస్థలోదృష్టిదనిసి, తల్లిపాలను పెరిగెడు పిల్లవోలె,
నిత్యనూతనపుష్టి సంధించుకొనియె । సహజశక్తికి తన్నదీ చంచలాక్షి ॥

శా॥ అంతన్, గొన్ని సహస్రవర్షముల ప్రాయఁబంద నాశాఖ భూ
ప్రాంతాబందలి యేడు దీవులకు పేర్లన్ బెట్టునాడే బృహత్
సంతానపుత వృక్ష కారణమునన్ 'జంబా' ఖన నీదీవి య
త్యంత ప్రాథవ కీర్తులన్ బహు సప్తద్వీప సంఘమునన్.

మా స పు ల పు ట్ట క :-

క॥ ఆ మేఱునగము చటియల । హేమావగ యొద్దనంటి యొసఁగెడు విటపిన్
గామామఁ పుట్టినొకపై । నామెట సంతానవృద్ధి యయ్యెను త్వరలోన్ ॥

తే॥ నిత్యజవ్వని యావృక్ష నీరజాక్షి । తొలి పడుచువేళ నుదయించె నిల నరుండు;
వృద్ధిఁజెంచెను నరజాతి; విస్తరించె । తమ్మి మొక్కలగమి వోలె వైవకృషను

క॥ కోము, భూ, పాళి, పగ రేపెట్టిన గాని కేసరి, వృక ఖడ్గ,
దీప్తి, మృణ్మదులునుచు । నోము, తొలి నరులు బ్రదికి రుత్సాహమునన్ ॥

సీ॥ కందమాలమ్ముల, గాయల గనరుల - ఫలముల ఉదాభాద బాపుకొనుచు,
కన్లర కుపలయకాసార నిమ్మగా - జలముల దాహోపశాంతిగనుచు,
ఇసుక తిన్నెయలపై, వసుమ బీజములపై - విహంతరంబుల విశ్రమించి,
గుబుర కుమండల గుచ్చముల్ పెనుచలి - గాలుల కడ్డగా గప్పుకొనుచు,

గ॥ బాలభానుని వేయెండ బరుగులిడుచు । రేయి తొలిజాము పెన్నెల హాయిగనుచు,
చీకటిలవేళ దాఁగుచు చెట్లమీఁడ । బ్రతుకుసాగింప నరులవాటుపడిరి ॥

తే॥ చంద్ర సూర్య పరాగ ఝంఝానిలాభ । పంక్తులుఱుములు, పిడుగులు, వర్ష పాత,
మరుణబింబము, శోణ సంధ్యాగమంబు । చిమ్మచీకట్లు, మెరుపులు చెవకదిటవు ॥

ఆ॥ అడరి, బెడరి, వెఱచి, యంతకంతకునట్లు రంబునేర్చి, యంతరంగ భీతి
నెప్పుడెట్టిముప్పు నీ మహాశక్తులు । తెచ్చునోయని మది హెచ్చరింప ॥

క॥ ఆ వన నీమను దిరిగెడు । నావులమందల యటులను, హరిణములటులన్,
జీవనముల సంచలటుల, జీవించె నరుండు సంఘజీవిగ నచటన్ ॥

తే॥ ఆకలిని బాపుకొన శశ, హరిణసూక । రాది మృగముల చేపల, నంజముల
తినుట నేర్చిరి క్రమముగా మనుజు లెల్ల; సాత్వికంబెఱుంగడుకదా జతరవహిని,

తే॥ వ్యాఘ్రు సింహాదులు సరభక్షణంపు । రుచి మరగ, స్వీయ రక్షణముచితమనుచు
చెట్లకొమ్మలు, గ్రావముల్ సేకరించి. చావ మోదుచు వచ్చి జంతుతలు.

- తే॥ నీటి కెలకుల దరి వనవాటికలను । కొట్టి పర్ణశాలలు కట్టి, చుట్టు కంచె
కట్టి నివసించి, సదునైవ కటిక శిలలు । కొమ్మలను రక్షణార్థమై కూర్చుకొనిరి ॥
- తే॥ శిలల, కొమ్మల నాయుధములుగ మలచి, । రాతి పాత్రల, కొయ్యపాత్రలను జేసి,
పిట్టలను పెక్కు మృగముల వేటలాడి, । భుక్తి పొందించి, యభివృద్ధి పొందువేళ,
- తే॥ రాలరాపిడి. కొయ్యల ర పిడికిని । నిచ్చు పుట్టించి వంటలు నేర్చుకొనిరి,
జంతుచర్మము యొడలికాచ్చాదనముగ । కట్టు బుట్టింగిరి, ప్రబలె నాగరికతలుల ॥
- చ॥ సడములు సృష్టించేసి, చిలువకర్మచయములు కూర్చునేర్చి, స
మృదమున పిట్టవాపలకు, ముందుశిరిముల పన్నవారికా
సడములు నేర్చి, యొండొరుల భావములన్ గ్రహియింప జేయు నిం
సాదపెను నాదిభాష నుపయోగములొనరించి రిచ్చటన్ ॥
- క॥ బలవంతుల గొండలబలగా । బలరాజసత్వము నొకటి, పలుపూరుషులొ
గల సద్దేవులు కుటుంబము । లలరగ, వేళిండ్లు, పల్లెల చచ్చట వెలసెన్ ॥
- ఉ॥ ముచ్చికచేసి వన్యపశుమండలి, నా పశుపంక్తి మేల్మెత్తె
పచ్చికనీటికేరచి, ఎద్దిలు వేళ, శ్రమశ్రమంబునన్
జొచ్చి కుటుంబముల్, జనములేగుచువచ్చిరి దూరనీచు గ్రాం
బచ్చికనీండ్లు నేర్పరప, పల్లెల లేపి సుఖించిచ్చటన్ ॥
- మ॥ నినిధ క్రూరమృగావళిన్ వనములన్ వేటాడి మర్దించునో,
భవన ప్రాంతపు నీండ్లమేసి పసులన్ పోషించి కాపాడుచో,
సన నీ ఖండములందు యొక్కలను వేయన్ సాగుచో, నాటుచోన,
సవలా పూరుసుల్లె పాగ్గొన నిమగ్నంబైరి కార్యంబులన్ ॥
- మ॥ జననాంగంబులు చాటుచేసికొను నిచ్చితేనెమ్మడిన్ నింక, నా
జనముల్, చెట్ల జుట్లు, నారలును, రాజీవాది పర్ణాదులున్
వియోగించిరి కంటిదృష్టికి క్వచిత్ విఘ్నంబు గల్గింప; నా
పెనుకన్ గట్టిరి నారబట్ట; లరిగెన్ వేలేడు లీ మధ్యలోన్ ॥
- తే॥ ఒకరికొకరికి సరిపడుకున్న వేళ । నే పిషయమైన సలజను లెగయు వేళ
ఊరి వాణంపడును వేరి యొక్క చోట । తగు పరిష్కృతి జేసిరి తగవు జెలిపి.
- క॥ స్త్రీలును, పురుషులు, వృద్ధులు । బాలురు, బాలికలు, పశుచువారును నీ పే
రొలగముల బాలుకొనిరి । బాలుండు సుభాషితంబు బలుకదగు గదా ?

- నీ॥ దేహానోళ్ళ క్రితానోడెచ్చి సాగుతు మేల - కడవులు నిండిన పుడమిగముల;
ననని చక్క-గ దున్ని, వ్యవసాయమొనరించి - బంగారుపంటలు పండజేసి;
పసుల మందల మేపి పాలు పెరుగును పెన్న - నేంబు, మజ్జిగ జున్ను చేయుటెఱిగి
నిటపీతలమ్ముల వేటాడి మెకముల, - పులుగుల, దుర్జంతువులను దునిమి ॥
- శీ॥ కష్టమొనరించి, చెన్నూటల్ పొచ్చి, ఫలము । వారు సకుటుంబముగ దృష్టి నారగించి
సుములండి; కృతజ్ఞులై జూపి రక్షల । ప్రకృతిశక్తులపై కత్యంత భక్తి నెరగి ॥
- క॥ జనసంఖ్య పెచ్చు పెరుగగ, మనుగడకై వలసపోవు మనుజులు పలుయో
జనముల దూర ప్రాంతము । లను వెడతుచు నేగవలసె లక్షలసారుల్ ॥
- ఆ॥ వలసకెవ్వరేగవలెనను నంశంబు । నేకుటుంబమునకు నా కుటుంబ
మిష్టిపూర్తి దేచ్చి గప్తమం చెంచిన, । నుచిత ఫణితెచ్చెలిపి దూరివారు ॥
- నీ॥ “ఒకరికొకరమైతి మోసుతా సోదరా ! : ఎవరికివార మే యింకమీఁద
సూటి తిప్పకుమయ్య; శుభము నీకగు - ధర్మసాహసములు నీకు సహచరు” లని
ఉన్నయూరిని వీడి, కన్నవారిని వీడి, - అన్నదమ్ముల వీడి, ఆస్తి వీడి,
తోడబుట్టులవీడి, తోటి మిత్రులవీడి. - ఇల్లువాకిలి వీడి యేగువారి ॥
- గీ॥ కీచ్చి పంపుచునుండిరి పొచ్చు పసులు, । తిండి గింజలు, సలిదియు నిండుగాను,
పరికరమ్ములు, పాత్రలు, వస్తుచయము; “మమ్మువలెవకు” మనుచును మఱల మఱల॥
- తే॥ ఉమ్మడిగ మేసె పశువుల యూళ్ల పీండ్ల; । ఎవరికందిన భూమి వారెలమిదున్ని
సాగుచేసిరి సకుటుంబ భాగముగను; । యిచ్చమై దాని విడనాడి యేగువలకు ॥
- తే॥ ఫలము చాలక వెడలుచో వలసలకును । ప్రతి కుటుంబమునందును ప్రధమ సుతండు,
భ్రాతలకు ముందు సాగున బడుటచేర. । వానికీ భూమి వదలు రివాజు ప్రబలె ॥
- ఉ॥ ఆవిధి వేల యేడులకు హోటకశైలపుటన్ని దిక్కులన్
జీవిత సాధనార్థమయి చేరి, జలాశము నిమ్నగా తట
స్థావర మండలంబులను స్థాపనజేసిరి పల్లెపట్టులన్,
బావులు త్రవ్వరావగలు శజ్జలరేని నివాస భూములన్ ॥
- నీ॥ గింధమాధనీనాను గహ్వరీధరపంక్తి - ప్రాగ్విశాలమున వచ్చెనట్లు,
దక్షిణంబున ‘నిషధ’ ధాత్రీ ధరశ్రేణి - తరలనీదయ్యె ముందరకు జనుల,
పశ్చిమంబున ‘మాల్యవంతు’ పర్వతపంక్తి - యెదురయ్యెపాదముల్ కదలనీక,
‘నీల’ కీలోచ్చయ నివహంబులుత్తర - కకుభగమున కుడ్యగ తిని నిలిచె

గీ॥ ఈ చతుర్థోక్తములమధ్యనింక బ్రదుక ! చాలదయ్యెను చోటు భూజనుల, కవుడు
దైర్యమొనరించి, యా మహాద్రముల దాటి । కని విస్తృత భూమి భాగములంత
మానవులు 'ఇలావృతము' మండి బయలుదేరుట :-

తే॥ మేదుగిరిచుట్టు నిన్నాళ్లు మెదలినట్టి । తమ 'ఇలావృత వర్గంబు' తరలి వెడలి
రాశ్రపేరేవ, జతరంబులంకుశముల । వోలె ముందుకుముందుకు పొడచి నడప

క॥ చేరిరి రచ్యుక వర్షము । నా రీతి నుచీచ్యగాము; లటనేరెనుల్
మీర, హిరణ్మయ వర్షము । చేరిరి, మార్గమున దాటికేవ్వాది తతిన్ ॥

క॥ ఇకను నింకను దీచ్యము । వంకట శృంగాద్రి దాటి వారేగి చలిన్
జంకక నుత్తర 'కురువ' । స్నానమున వశించి యుత్తరాద్ధిని జేరన్.

క॥ • యుత్తరకురు భూముల । నాయబ్ధితటిని, నా వారణ్మయంబునబుట్టెన్
శ్రేయోప్రేయద వేదా । మ్నాయములని "జిలకు" లోకమాన్యులకు తెలిపెన్.

ఆ॥ కడలి నీరు గడ్డకట్టిన వేళల । మంచుపైన నడచి, మనుజులేగి,
రబ్ధిదాటి నేటి "అమెరికా" దీవికీ, । వనధిలంకలకును వలస పోయి.
ఆ యుత్తరకురువర్షమున

నీ॥ కనుకుడుగట్టిన మంచుగడ్డల గుట్టలు - చెలంగెనై రావత్ శ్రేణులట్లు;
కాదంబిని మాలికా నిర్గతంబు ధా - రిలు రాలె వడగండ్లు రాలినట్లు,
తరువులు వైత్యాగ్ర తాహతిన్ మోగులై - యందందు నిలిచె డయ్యంబులట్లు;
చలితాకిడికీ జంతు చక్రధారణ చేసి - యగుపించిరి జనుల్ మృగములట్లు,

గీ॥ మందమయ్యెను చర్యము, మదిశిలాయె, । శోకములు లేక భుక్తి మాంసంబెయ్యె,
ప్రాద్దుపొడవని చీకట్లుపోతుమాటి । యొక్క మొగిల్చె నేటిలో పెక్కునాళ్లు.

తే॥ అవనిపై నిలునట్లు భాగ్యంబు లేక । నేలబొరియల వల్మీక నిలయులైరి
భుజగములబోలె, చీమల పోల్చి తొలుత । తెచ్చి భద్రము చేసిన నిండి తినుచు.

తే॥ భానుఁగుదయింప, మొదలిడెనటలు రేలు, చెట్లు చిగురించె. గవలుడె జీవరాశి,
పరిమళము లేని పూవులు విరిసె, మఱల । కొలది నెలలకె పెనురేయి యలముకొనియె

వ॥ ఇలావృత వర్షము నుండి

తే॥ ప్రాగ్విశేష నేగి, "శ్రదాశ్వ" వర్షమందు । స్థిరపడినవారు ప్రాగబ్ధి తీరమునకు
వ్యాప్తి జెంది సుఖించిరి, వారి నీమ । పరగు "చీనా" యనెను నామకరణమంది.

తే॥ పడమటను "కేతుచాలాఖ్య వర్ష" మేగి । స్థిరపడినవారు "దను" వను దీప్తపలికి
వ్యాప్తి జెందను మొదలైరి, వారి నీమ । 'ప్రాగ్ - యూర'పను పేర బరగునేడు

తెలుగువారి పూర్వులు హరి, కింపురుషములను, నైలునదీ తీరమును చేరుట :-

వ|| 'యముఁడు' అనువాని నాయకత్వమున

తే|| దక్షిణమున హరిహరివర్ష ధరణిచేరి | తెలుఁగువారి పితామహుల్ తేజరిలిరి;

వ్యాప్తిగాంచిరి "సింకియాం" గనగ నేడు | పరగు 'హరివర్షము' న వేల వత్సరములు

ఉ|| అంతట దక్షిణాభిముఖులై చని కొందఱు సొంపు నింపుదల్

ప్రాంతపు "హేమకూట" మనుపర్వతపంక్తిగమించి, చూచిర

త్యంత సమున్నతాయత మహామహి "కింపురుషాభ్యవర్గమున్"

సంతత హృన్మనోజ్ఞము, ప్రశాంతమునేటి "టిబెట్" ప్రదేశమున్.

వ|| ఆ నర్షములందు తెలుఁగువారి పూర్వులు నివసించి పశ్చిమ భాగము కొన్నాళ్లుకు

"లింగవనము" అను నామమును, "లింగబాణదేశము" అనునామమును పొందెను.

తే|| అచట స్థిరపడి పశ్చిమాశావ కాశములకు మెలమెల్ల గానేగి వలసగొనిరి

దేశదేశాల నేరేను దీవి యందు నైర్మితిని 'నైలు' నది జన్మ నగము వఱకు.

తే|| నైలునది ప్రవహించు ప్రాంతంబునకును | పరుణ చూర్మము లానాఁడు వసధిమయము |

లబ్ధి పడమట పెనుదీవి, యోమ్యమందు | గొప్ప దీవియు నలరె భూగోళమునను.

తే|| ఆ ఖావ్యరిము వీడి అన్ని దిశల | కరుగునడ సహజముగ స్వీయాది భాష

గొని చనుటజేసి శబ్దైక్యమెనయు నాటి | వఱకు మన తాతలతేగిన పదములందు.

క|| నైలును 'కాళీ' గారి, నీలా, (అ) సిత నాగ జేర్కొని, మును జనులు భూ

పాలకగ గొలిచి, యిడిరి ని | నాఘలు, నై వేద్యములును, బలుపూజాదుల్.

కు పేరు పర్వతము :-

శా|| ఆ నీలాపగ జన్మదేశమున నాశార్యంబు పోల్చెన్ సుర

ఫానంబున్ తల కొమ్మలన్ బొడిచి, ప్రస్థప్రసవణ్యుక్తమై,

నానానోకవా. పక్షిజంతు యుత కాంతాకోద్ధరిన్, శృంగముల్,

తేనెల్ నింపెను కోశ సంచయముతో, తిగ్మారి శాఖాళితోన్.

నీ|| భూమధ్యరేఖపై పొలచి నిల్చుట చేత - నధికోష్ణమెల్ల పూడావహింప,

ప్రతిదినంబును వర్ష పాతంబునన్ నాని దశదిశావ్యాప్తమై తరులు పెరుగ,

సింహ, శార్థూలముల్, చింపంజలును, గొరి-ల్లాలు మున్నగు జంతు జాతిమెనఁగ,

నిండు నీరంబుతో నిర్ఘర శ్రేణులు - ప్రవహింప రొతలతో పలు రేలు,

నీ|| కాకులైనను జొరలేని కారవపులు, | చీమలైనను జొరలేని చిట్టడపులు

కలిగి, శిఖరాగ్రచయము లాకసము నంట, | మండగిరి నేటి "అఫ్రికా" ఖండమందు

వ|| మన తెలుఁగువాఁల పూర్వుల సోదరుల రాకతో

చ॥ అవధు తెలుంగజాలని యనంత వినిర్మల సుప్రశాంతి క,
 త్యవిరళ శాంతి సమ్మృద సుఖానుభవమ్ముల కుంకునైన య
 య్యవని ధరమ్ము పై పులులు, నావులు, లేళ్లును, సింహ నాగముల్
 లవ, కుశులట్లు చెల్విగ జెలంగెను విస్మృత నైజనైకమై.
 తే॥ వారి ఇలావృత వర్తంపు మేరుగిరిని । జ్ఞప్తికిన్ దెచ్చు నీ మహా శైలమునకు
 పేరిడిరి 'మేరు' నగమని, గౌరవాభి । మానములు పొంగి పారలగ మానసముల.

క॥ తమ తిల్లితండ్రులు తాతల్ । తమకున్ మతిమతి దెలిపిన తద్గిరి వృత్తాం
 తములన్వయించి డ్రొమ్మే । దుమహీధమునకు, దనిసిరి రోచివృత్తులై.

తే॥ గిరులు చెండును నొక పేర బరగుకతన । తికమకలు మున్నజపములు తివిరి; రంత
 పాతనగము 'సుమేరు' నా ప్రధితమయ్యె; । క్రొత్తగిరి 'కుమేరాద్రి'గా రూఢమయ్యె.

తే॥ కొండయూటలు ప్రవహించె కోనలందు; । పిల్ల సెలయేఱులందందు వెల్లివిరిసె;
 చెదరుమదరుగ నగులును చెలువులలరె; నా మహీధముదరి పీఠభూమియందు.

అ ది శ క్తి :-

ఉ॥ అక్కడ పాటు నీల నది ఆదిమశక్తిగ తొల్లిపుట్టి, పె
 న్నిక్కగ నా 'కుమేరుగిరి' వెంచుకొనెన్; సృజించె తోడుకై
 పెక్కు శతాబ్దముల్ జనుల ప్రేముడినేలి సుఖంబు గూర్చెనం
 చక్కడ భక్తి తత్పరత వంద తెడన్ ఘటియంతె రంజితుల్.

తే॥ బిడ్డ పొడుగుల వనతరులోడి క్రుంగ, సౌప్తవ, బల, విక్రమ దార్ద్ర్య, పుష్టి యె
 యవృతములు వీర వ్రజాంగ శోభ । తనర విహరించె తేజః ప్రతాపశక్తి.

నీ॥ శారద కాముదీ సాంద్రాధశోభతో । - నొయ్యారమొలికించు నొక్కవేళ,
 నిప్పులుగురియించు నేత్రగోళములతో - రక్కసిత్వము జూపునొక్కవేళ,
 చిలునవ్వులొలికించు చెలువంపుమోముతో మక్కువల్ మురిపించు నొక్కవేళ,
 ఉగ్రాక్షణశక్తి, వాగుపల వర్ణంబుతో మద్దతుల్ గాండ్రించునొక్క వేళ,

గీ॥ ధిక్కరించిన వారల యుక్కడంచు, । శరణు జొచ్చిన వారల కరుణజూచు,
 శ్రాతవక్షు జూపువారి నాశనమొనర్చు । నాశ్రయించిన వారల కభయమిచ్చు.

చ॥ మదగజ, సింహ, ఖడ్గమృగ మంహలి, వ్యాఘ్రు, బిలాయబృందముల్
 మొదలగు జంతు లవ్వనిత ముష్టి హతిన్ జెగడొంది సన్నలన్
 మెదలు, భుజంగములు వణకు; మేడిని వార్తి వనాద్రి పంక్తితో
 నదరు తదంఘ్రి ఘట్టనల, హంకృతి దల్లడిలున్ పయోవముల్.

- సీ॥ మధుర పుష్కర పూర్ణ మంచలకాసార - విసరముల్ కనులకు విందు చేయు,
నళినాకరముల నాళికముల నిత్య - నవశోభ కనులకానంద మొసఁగు,
కంజాతి వీధుల గదలు రాయంచల - నివహముల్ కనుల పండువ లొనర్చు,
అంచ బాలికలతో నాటాడు చిటుమీల - గుంపులు కనులకు నింపుగొలుపు;
- గీ॥ ఆచటి తడవులు కనులకు హాయిగూర్చు, ఆచటి ప్రకృతికనులకు నాస్థాదమగును,
ఆచటి జనుల యొప్పు కనులకు నమృతసార, ఆరుల మా 'పద్మవన' దేశమవనియందు.
- తే॥ పద్మదేశము నుండి వైవలిని చేరె । చంద్రదేశంబు గగన సంచార మేఘు,
చుంబినోత్తంగ భంగయాచు, తరులతల । గుల్మచయముల పడిద్రోనికొనుచు సరిచె.
- తే॥ దక్షశపిత శశాంకు డా ధరణి డేరి । నీల నది చెంత వసియించి నిష్కరంపు
తపమునను పొందె మాసార్థ విపులవృద్ధి, కాన, నది "చంద్రదేశమై" గలుగి గాంచె.
- తే॥ ఆచట ప్రవహించి స్త్రీల రాజ్యమును జేరె । సుమములను బోలె, పారావతములబోలె,
నంచలను బోలె భామిను లలరు నీమ, । నారి పూజలనంది దీపనానందె.
- శా॥ స్త్రీ యే సృష్టికి మూల, మా కరము, పృథ్వీ మర్త్యవృద్ధి స్థితి
క్రతేయంబుల్ మహిళాప్రసాదములు. నాగీ సేవకా వృత్తికిన్
ప్రాయ బాదున బుత్రపుత్రికల నుత్పాదంప జన్మించు స
ర్యాయస్కాలపు బానిసల్ ఫరుషు, లే న్యాయంబు క్షేయంబటన్.
- క॥ అధికృతి, యధికారము, । నేధిత సర్వాధిపత్య, మితి సరమాతం
గా ధోరణ శక్తియు, యో । పాశీనంబుని యెఱుఁగుదురచటి వివేకుల్.
- చ॥ కలవు కుటుంబముల్, పురులు గ్రామములున్ జననీ ప్రపాలితం
బులయి, తదంతరంగనలు పూరుషులార్జన చేయు సొమ్ము వా
రల యిలు పెద్దగంటగును, రాజ్యమురాణి, డమాత్య మం
డలము, చమూపతులే, వివిధ నాధులు పాలకులంగనా ముఖల్.
- మ॥ చలికాలంబునగాని దేహముల నాచ్ఛాదించుటల్ లేని యా
లనా రాజ్యము కామ భోగ విలసల్లాంపట్యమైనన్, బ్రజల్
మొలన్ జేలము జుట్టసాగి, నియమంబుల్ వేష భాషాదులున్
వెలయన్ జేసిరి; పూరుషాళికిని తప్పెన్ స్వేచ్ఛ తద్రీతిగన్.
- అ॥ ఇల్లుపెడలి వీధి నేనరుండేనియు । నాడు తోడు లేక యరగ జనదు;
ఇరుగు పొరుగు యవిదలింటికి నచ్చుచో । లేలుపు వెనుక కేగి నిలువ వలయు.
- అ॥ అస్తిపాస్తులందు హక్కులంగనలవి; । పెత్తనంబు లింటి పెద్ద స్త్రీవి;
తిడ్డలున్న యతివ వేటింటి కాపుర । మునకు నాస్తిపంచుకొనగవచ్చు.

- చ॥ మనుజుల పూజలన్ దనిసి, మన్ననలన్ బలితుప్పి నంది దీ
వనల, వరంబులన్ రుచివాక్కుల భాగ్య, మరోగ, మాయపున,
జనులకొసంగుచుండి. యొక సాంఖ్య పరాగ వసంతవేళ న
మ్మనమున నెంచితిన్ నదిగమాటి యుదీచ్చము గాగజంపగన్,
క॥ ఆనదిని నేన, కాపున, । దానికి పూజాదులిచ్చి తనుపుడికపయిన్;
నేనెపుడు మీకుగూర్తును । నానా విధ రక్షణంబు నా సుతులారా !
వ॥ అని వెలిపిన,
అ॥ ఆమె కట్టెచెప్పటపరాధమగునని, । ఆమె తమ్మువిడుటకార్తి జెంది,
అటన నదిగ నుండునని కొంత యోదారి, । మిశ్రభావగతులు మెదలమడుల.

అదిశక్తి నీల (నైలు) నది యగుట :-

- అ॥ పెడల జనము, లంత వేకువజామున । భూతి నర్హ ధార పుష్పి గురిసి,
ప్రాధ్మబొడుచువేళ నెద్దర లేపించె । పెద్ద హోరు చెవుల దద్దించి.
తే॥ కలగి మేల్కొని శబ్దదిగ్గమనులగుచు । నచట గనిరి మహా ప్రవాహమును, భూమి
దొలచుకొని, దూసుకొని పోవు తోయగాంచి । నాదిశక్తివతార, నీలాఖ్య నదిని.
మ॥ సతదుర్వీరుహవార వాహమయి, విభ్రాంత ప్రజా ప్రోమయై;
సతత స్వర్ణన వీచికాభ్రమణ చంచత్స్నః భీతాంజజ
ప్రతతిధ్యాన విమిశ్ర శంగనివహ ప్రాదుర్భవప్రోషమై,
కృతఘ్నావృతమైన నీలనది పొంగెన్ పాతశంఖాబ్ధికిన్.
తే॥ అపుడు కూడిరి కర్తవ్యమరయ జనులు; । “అదిశక్తికి నరబలి యవసరంబు,
కాన, నిచ్చమై రండెవ్వరైన” ననిన । పలికె నిష్ఠా వృద్ధ దంపతుల జంట.
తే॥ ఆ జతకు నచ్చడిడి తృప్తి భోజనములు, । చెట్లయాకుల, పూల భూమితులజేసి;
పడసి యూరెల్ల వారి దీవనల, నీలనదికి గొని చని కంతముల్ నటికి రచట.
తే॥ ఎల్లరకు బొట్టిడిరి రక్తనించుకంత, । నీట బడవైచి తలల మొండెముల, భక్తి
సర్పణమొనర్చి, పూజించిరా స్రవంతి । నాదిశక్తిని హృదయ భయంబు తీర.
తే॥ ప్రాణికోటికి సహజము భయము భ్రాంతి, । దాని సుడుప నరబలి యుపాయమయ్యె,
అంతగా వివేచన వివేకాదులెఱుంగ । జాలని యమాయకపు నాడు జగతిన్లు.
చ॥ తమనిక కన్నతల్లివలె తత్తటిసి మణి ప్రోచు నెల్లకా
లమునను నమ్మకంబు జనులన్ గలుగన్, గని, యా కుమేరు దే
శమును గమించి, ‘పద్మవని’ చాయకు మార్గము తీసె మారుతో
గ్గతున హతంబులైన జల ద్రవజమట్లుప్రవాహ వేగయై.

వ॥   ●   నీల నది.

తే॥   అచట నుండి “బెర్బెరము” ను, నచటనుండి । ధీభ్యమని యెడు నీజిప్తు దేశమునను
మెలగి యానీలనది “శంఖ” జలధి గలసె । ‘మెడిటరేనియ’ నను నేటి కడలియందు.

క॥   హరి, కింపురుషములందును, । వరుణుడెసన్ నీలతటిని పరిసరమందున్,
యిరుతావుల నడి నీమల, తరతరముల నిలిచిరి మన తాతల తాతల్.

వ॥   అంతియకాక, నేటి భారతదేశమండలి పశ్చిమ ప్రాంతమున, ఈ నాటి బెబూచిస్థాన్,
సిండ్, దక్షిణపంజాబ్ ప్రాంతములందును వారు నివసించిరి.

తే॥   ఈ చరిత్ర కారణమున నేదినంపు । బ్రాహ్మియను బెబూచిస్థాన భవ్యభాష
ఆంధ్రభాషా కుటుంబమునందు చేర్చ । బడుట జరిగెను, మనకది భారతయగుట.

వ॥   ఇట్లు కాలము సాగుచుండ,

కురువర్షమున ఉపైస :-

ఉ॥   ఉత్తరతీర భూమి మిహిరోదధి బాడబవహ్ని పుట్టి, యు
వ్యేత్తన భంగసంఘము మహాద్ధతి లేచి, మహీరుహగ్రముల్
చిత్తుగముంచి పుష్కర పరీకృత భూరి విశాల ధాత్రీయై,
మొత్తముగా హరించె జనమున్, పశు జంతు, విహంగ సంహతిన్.

ఉ॥   అంతకుముందు కీతల మహానిలముల్, పెకలించి వృక్షముల్,
జంతు నరాదులన్ దమ నిశాంతములన్ జొరజేసి, వీచి దు
ర్ధాంతత నొక్కజా, మిఁక బ్రశాంతత బూనెను, స్తబ్ధమయ్యె; నొ
క్కింత తుపారవారి గురియించెను. మబ్బులు చిన్న జల్లుగన్ ।

శా॥   వాసంతాంత విహాయ సాధములు గప్పన్ సాంధ్య శోణ ప్రభన్,
వాసెన్ ఘోరము కాదు చీకటి కమావాసంబు తోడై, ప్రజన్
గాసిన్ బెట్టెడు మధ్యరాత్ర్యుత విపత్కాలంబు ప్రాప్తించె’ భూ
వాసుల్ గాటపు నిద్ర మై మఱచి, సౌభద్రాత్ములై తూగుచోన్.

తే॥   వేయినాల్కలజాతవేదు వోలె । పగలు సట్టిన త్రాచయి, పడగ విప్పి
భంగసంఘత మొక్కటై పొంగిపడియె । పంచి పెట్టుచు మరణంబు ప్రాణులకును.

ఉ॥   ఎక్కడవానిక్కడనహీ నబలంబున నీట ముంచి, పె
న్నుక్కిరి విక్కిరిన్ జనుల నూపిరి వీడగ జేసి నిర్దయన్,
పెక్కుడు యోజనంబు లతివేగమునన్ బయనించి. యాగి వెన్
చక్కిగ దారితీసె నిజసాగర గర్భమునన్ వసింపన్.

- శే॥ తిరిగి కవలికి మఱిలెడు కేరటమునకు । బలమధికమయ్యె తొల్లిటి బలము కంటె
పుట్టమెట్టలు, నిండ్లును, భూరుహములు । దాని లాగుడు శక్తికి తాళవయ్యె.
- శే॥ ఆబలోద్ధతి పెక్కండ్ర యసువులుడిపె; చెట్లు, మొక్కలు, లతలు నిద్రివమయ్యె,
జలధి చరములు తెరలి భూస్థలిని మడసె, అంబుద్ర శ్రేణి కార్చెనుష్టాశ్రుధార.
- ఉ॥ వేకువజాముపన్ జటలు భీకరమై, సకలోత్తరోర్వి యా
తాకిడిన్ శిలాభ మవిదారకమైన హిమంబు కప్పి, త
వ్యాకృతి దాలెచ్చె, భూగత గృహంబుల నింకను జీవులున్నచో
రాకలు పోకలున్ జరిపి రక్షణ చేయుట కడ్డు నిల్చుచున్॥
- ఉ॥ ఉప్పెన నీట దేలి, గమనోద్ధతి బోవుచు చెట్ల కొమ్మలన్
జప్పవ బట్టి, కొందఱు భుజంగ చయంబులతోడ మృత్యువున్
దప్పకొనంగ జాలి, చలి దప్పిక యాకలి బాధలోర్చి, పెన్
ముప్పుగమించి చెట్లు దిగి ముందటగాంచిరి ఘోరదృశ్యముల్
- క॥ ఆ రేయి నలుల బ్రదికిన । వారలలో గలరు వసుధ భాగ్యము కలనన్
భూరి జ్ఞానులు, వేదా । పారవిదు లిరువులు సుజన వందిత చరణుల్.
- నీ॥ ఏ వంక జూచిన నావంక మృతజంతు - షశుమానవ క శేబరశతంబు;
లాండ్లారుల కాగిలి నొదిగి గేహములందు - మరణమొందిన యాలుమగల శవము;
లక్ష్మణ జేరి పాలానుచు మడసిన - విడ్డల తల్లుల పీనుఁగులును,
పసి, పడుచు, నడివయసు, ముసలి తనము - విలువ మన్నైన బొందెల చయములు;
- గీ॥ మిత్తి బలవంతముగ నీరు మ్రొంగ జేయ, నుబ్బి యుప్పు నీటను నాని, యొరసి యుడికి
ప్రేతకళకప్పి, కట్టగా బిట్టబిగిసి । యక్కడెల్లను పడియుండె దిక్కుమాలి.
- నీ॥ ప్రాణమారిని శరీరముల పజ్జల శేరి - వాడిముక్కుల జీల్చు వాయసములు;
ఏ చోటు నుండియో యేతెంచి, యటువ్రాలి, - గుమికూడి, గెంతుచు ఘోరభంగి,
ప్రేవులు కండలు పెకలించి, కడుపార - భక్షించి, ప్రేన్ను రాఁబందుగములు;
వివిధ దేహంగముల్ భీభత్సముగ బండ్ల - గొఱికి చీలిచి, మ్రొంగు కుక్క, నక్క.
- గీ॥ వెలుగు బంటులు, తోడేళ్లు, పులులు, నఖులు, ముక్కుల దొలచి, మాంసముల్ మెక్కనీటి
పక్షులున్, గొక్కెరలు, గృధ్రవా యసములు । కోడ్యులీడేర విందులు గుడిచెనచట.
- నీ॥ ఎంతో దుచిగనున్నదీ తోడ, తినరమ్ము - భామిని ! యనెడు రాఁబందు మగండు;
ఈ నాలుకల రుచి ఏనాడు నెఱుంగము - ప్రేయసీ । తినుమను విహంగభర్త
ఈ మెదడు రుచికి నేదియు సరిరాదు - పిల్లలార ! యనెడు తల్లి పిట్ట;
ఏ నాటి పుణ్యమో ఈ పీనుఁగుల పంట - కదలి వేరండను కాకిగుంపు;

గీ॥ గుడ్లురిమి, పండ్లు తిగవట్టి, ఘుడ్లురించి । యరచి, మొటిగి కడువఁదూఁకి, యాగ్రహించి,
దగ్గఱకు వచ్చు మృగముల దమము జంతుజాలముల మధ్య దొరలె కంఠాళ చయము.

నీ॥ అవుడు గ్రీష్మారంభమైనను తత్పిత - కురుసీమ శవములు క్రుళ్లకుంట
భోజ్యముల్ పలునాళ్లు భోక్తల జఠరముల్ - తిరికగ పూరించి తృప్తిగూర్చె,
పిదప పురుగులోడి, భీషణ దుర్గంధ - మంకురింప జేసె నన్ని రుజలు,
కాకులు, రాఁబందు లాకలిగాని, క్రుష్ణ - క్రిములతో మెక్కినను ప్రీతితోడ

గీ . ఆగతులు చాపుతప్పిన యచటి జనులు । వ్యాధి తో కొందరు సురులు వానిరచట;
ఎప్పు, జేరీతి, నెచ్చట, నెవరికిలను । తీరునో కాలమేరికి తెలియగలదు ?

క॥ జల నిధిపొంగిన కథ విని, । యలజఱిపడి, బంధు జనములాయు ప్పెనకున్
బలియైరొ బ్రతికిరొయని । తెలిసికొనం జనిరి నికట దేశనివాసుల్ ।

తే॥ తరలిచని, చూచి జెందముల్ దద్దరిల్ల । భూరి దుఃఖాశ్రువులు వర్షధారలట్లు
రాలిచ్చి, తీరనియూర్తినిట్టుర్చి, యూర్చి । భగ్నహృదయులు చింతానిమగ్నులైరి ।
సో మ కు ని క థ :-

క॥ సోమకుండను నొక మూఁఘండు । భీమబలుండు ధూర్జుండుగ్ర భీకర హుం
దామనుజులమధ్య నిలిచి । వ్యోమము మాత్రోగ కోక పూర్ణుండయ్యెన్.

ఉ॥ వాని మనంబునన్ మెలపువల్లిక వోతె స్ఫురించె, వేదవి
జ్ఞానధనుల్ భువిన్ జెలంగ, సత్తదము పొంగగగనేల ? పొంగినన్,
మానవరాశి నీగరిని మార్కొని మ్రొంగగగనేల ? అడల్
జ్ఞానులు ముందగా నరసి, చాటక మిన్నక యుండుటేటికిన్ ?

మ॥ అని, యజ్ఞానులు యొద్దకేగి, “కటులస్వాయంబు వాటిల్లె, ను
చ్చైన రాకన్ గమనించి దేవతల సంప్రీతాత్మలన్ జేసి, ము
ప్పు నివారింపకపోవుటేల కలిగెన్ పూర్ణంబుగా దెల్పి, నా
యను మానంబును దీర్చు”డంచడిగె దుఃఖావేశ కోపోగ్రుత్తై.

వ॥ అనిన సోమకునకు వేదవిదులిట్లనిరి

చ॥ అనవరతంబు దేవతల కందఱకున్ మనసార మ్రొక్కి, శ
క్తిని, తగురీతి, వారిమది తృప్తిపడంగ నివేదనార్పణం
బొసరిచి, భీతి దక్కి యుటనుండగ, నించుక నెట్టి సంజ్ఞయున్
మనకు లభింపజేయక, నమానుష వైఖరి చాల్చి రేటికో.

- 5|| ఇసుమంతై నను ముందు మేమెఱుంగుచో, నే హెచ్చరింపో యొకం
జొసంగన్ జాలెడు వార మేము మదిలో నూహించి, ఈ దేశతా
విసరం బిల్లొనరించు టక్కజము గొల్పెన్ మాకు, తా
పసులై నన్ దెలియంగ లేకుకద దేవవ్రాతహృత్పేరణల్.
- || “చావును పుట్టుక సహజము । జీవులు కిల; దేవతతుల చెయిదములకునే,
లా వగపిక; దుఃఖమువల; । దేవిధిగుందినను వత్తుచే మృతులిద్దరకున్.
- || అనిన
- || అనియె సోమకు డది విని; “యార్యులార! । ఇంతమాత్రమెఱుంగుదు నేను గూడ,
సహజమే యొక్కచేయిని చావులిన్ని ? వీని వారింపలేని మీ వేదమేల ?
- || “ఈ చక్కట్లు వినంగరానినటకే నీ దుర్ముతులే నేడు మీ
వాచా ప్రాథిమ బ్రాణమొందుటయొ, తత్రాప్తంబు లేకన్నచో,
ఈ చావుల్ కలుగన్ కతంబు లెవియో యీ వేద వాక్యేణిలో
నేచోటన్ బరికింప నేనొకని, మీరీనాఁడు తేల్చునవలెన్.
- || వేదవిదుల కసాధ్యంబులేదు, మీకు । గతియు మఱింప సాధ్యము కానియెడల
ఇట్టి యుమ్మడి మరణంబు లికకముందు । కలుగకుంటుకూ పాపముల్ తెలియవలయు||
- || అనిన సోమకునకు నార్యులుపలికిరి “దేవకోపవహ్ని శాస్త్రముఘ్న,
వారు తృప్తులై న ప్రజలు సుఖితుకు, । తెలియలేము వారి తృప్త్యతృప్తి.
- || “వారు దయయుంచి సూచించుపట్లతప్ప । అరయజాలము రానున్న ఆపదలను,
వారు స్ఫురింపజేసిడు పట్ల తప్ప । కానరావెదలకు కష్టకారణములు.
- || “నీవడుగు ప్రశ్నలకు వేద నివహమెల్ల । ఎన్నిసారులు పెదకిని, నింతకంటె
దొరకడు జవాబు, కాన నీ దుఃఖమేది । ప్రాప్తకాలాఘాతపుకమ్మపట్టు వీడి.”
- || అనిన, నా సోమకుడు
- || “ఎందలెడల మఱుయ, మీరిరువురిట్లు । చావుకనుకప్పి మనుట మీ స్వార్థ పరత
కొకనిదర్శనమును, మృతులకు సవాలు, । దుస్సహము నాకు, వారి బంధువులకెల్ల.
- || “మీకు గడువిత్తునొక యేడు, మూడమిత్తి । తప్పెడు విధంబు చెలుప వేదములనరసి;
కాక తక్కిన మీ చావుకనులజాతు, కానిచో సోమకుడను కాను నేను.”
- || అని, యనుచుదులను బిలచి, ఆ యిరువుర । నుత్తరపయోధిలంకలందొక్కచోట
ఘైదు చేసెను, బహుకోప, ఘేద, మూర్ఖ, । ధూర్త, తాపమిశ్రిత మనోద్వేగుడగుచు.
- || వారితోనాగకుత్తర వర్ష భూము । లందుగల వేదవిదులను ముందు ఘైదు
నందిన విదులలో జేర్చి, “యందఱొక్క । వెఱుపు చెలువుడుమ్మడి చావు పృథ్వి వీడ.”

- తే॥ అనుచు సాచ్చరించిన సోమకాఖ్యమదికి । తృప్తిచేకూర్చు మార్గమదృశ్యమగుట,
పాపోయెను మార్గమప్రాప్తమగుట, చర్చణానరించిరచట విచారపడుచు ॥
- చ॥ తలఁచిరి వేదవిద్యల నుదాహృతులైన సమస్త దేవ మం
డలముల, నర్థి వేడిరి కటాక్ష, మిలాతలమందు మూఁడ చా
వులిఁక నివారణంబగు తపూర్వ విధాన శుభోదయంబుకై
కొలిచిరి రేబవళ్ల తియకుంతితభక్తి దదేక దీక్షతోన్.
- తే॥ అటుల తమకు స్ఫురింపజేయుట సాధ్య । మైన, తగిన ప్రత్యామ్నాయ మాతృనెంచి
సోమకుని దృష్టిపరచువచోవిధాన । మైన కోరిరి దేవ సంహతిని విదులు.
- తే॥ ఇట్లు ప్రార్థించు నా విబుధేంద్రులెల్ల । తమకు పట్టిబంధించు నుద్ధతున కెట్టి
హానియును కోర, రదియె విద్యయును, బుద్ధి । జ్ఞాన శంపదయు గల సజ్జనుల తీరు.
- తే॥ ఇది యటుండగ, వేదవిదుల మాట । జ్ఞప్తికిని వచ్చె నొకనా.డు జనుల కల్ల
పుత్తడిగిరి చేర కడలి పొంగువార్త; । అలజకి జనించె డలుహృదయములందు.
- తే॥ చదువులును వ్రాత లెఱుంగని సత్యకాల । మగుట, వేదముల్ మెదడులయందునిలిపి
రట్టి పూజ్యుల సంఖ్యయత్యల్పమగుట । తెదకి రుప్పెన పిదప కోవిదుల కొలుకు
- తే॥ తెలిసె నుత్తరకురుసీమ జలభి మునుగ । బ్రదికిరని యెట్టులో యొక విదులజంట
ఆ ద్వయము, రమ్యక హిరణ్మయమ్ముల నేడు । గురును, బంధితులనుచు నుత్తరపు దీవి.
- ఉ॥ ఆమెయి పెద్దలన్ని విషయంబులు పూర్తిగ నేకరించి, యా
సోమకుడాని, “యేటికి విశుద్ధ జనంబుల వేద విజ్ఞులన్,
ధీమతులన్, జనప్రియుల, ధీకుల, శాంతుల, మాన్యులన్ మహా
ద్వామము మీఱ నుంచితి వుడన్యపు టవ్వలిదీవి; సోమకా !
- ఉ॥ ఇక్కడనక్కడన్ బలుపురించుక యించుక కాని నేర్పరే
ఘోషన నైన ముఖ్యమగు పన్నములన్, భవవీయబంధితుల్
చక్కగ నేర్తురన్నియును సాంతముగా, నిఁక వారు లేనిచో,
చక్కదు భూమి కాగమకదంబము, ధర్మము నేలపాలగున్.
- చ॥ “కాన, వారినివిడుపు” మనిన జనులకు
- చ॥ జరిగినదెల్ల వాఁడు కడు సత్యముగా వివరించి, యిట్లనెన్.
“నదులకు మేలు చేయునని నమ్మియనాదిగ వేదరాశులన్
శిరముల నుంచుకొంటిమి, సుశిలురు, పూజ్యులు భక్తి వానినెన్
దరతరముల్ పఠించి, రపి తప్పక రక్షణ గూర్చు నంచులన్.”

తే॥ “అట్టిచో నున్నతము యోజనాయతంబు । నైశ కేరటము వసుమతి పై నబడియె,
బార్ధిముని నాయుత్తర వర్ష మెల్ల, । మడసిరెల్లరు నొక పదిమంది తప్ప.”

తే॥ “వేదములు మనకపుడివలేదు రక్ష; । వేద విదులును కాపాడలేదు జనుల;
నాటకము విజ్ఞులను వారి పాటవంబు, బూటకము వేదమని నాకు తేటపడియె.”

మ॥ “ద్రువమైనన్ మదికిట్లు, వేదములనే తూడ్చి కరింపన్; పెన్న్
వివరం బేర్పడ, లోతుగా నరిసినన్, వేద్యంబగున్ ముప్పు త
ప్పు విధం బడచొక యేడొసంగి గడవున్, మున్ముందుకున్ మేలటం
చవకాశంబును, గౌరవంబొసంగి తుదవ్యవ్రేడిక శ్రేణిన్.

తే॥ “పట్టుపడునేని మార్గమే నై దికులకు । వేదకీర్తికి భావి పృథ్వికిని మేలు;
పట్టుపడదేని, వేదము నై దికమును । మోసమని తేలి ప్రజల యామోదముడుగు.”

తే॥ “అనువయోగములట్టియధ్యయన తతులు; । జనుల బెడత్రోవ బెట్టు సాధనములవిన్,
కట్టిమోసమునే నరికట్టదలచి । హతమొనర్తు వారి నీవత్సరాంతమందు.”

ప॥ అనిన సోమకునకు పెద్దలిట్లనిరి.

తే॥ మేదినికీ దేవదత్తముల్ వేషచయము; । లిచ్చమేరికు దయతోడ నెఱుంగజేసి,
తక్కినది మానిరా దేవతా గణంబు; । చేయగలదేమి, మనమింక చెప్పుమిచ్చ.

తే॥ “పాలుపనిది పాలుపలేదని । తెలిపినది నశింపజేయదివురుట మేలే ?
అలవికీ మించిన పసికై । బలవంతుము చేయమనకు పాడియె, బుధులన్ ?”

తే॥ వేదములసందేహకు వలె విశ్వసించి, । రంతియేకాని దుష్కృద్ధి వవరతింప
చేయలేదా యమాయకుల్, చెఱును మాన్పి । విడువుమింక సోమకా ! వేదవిదులనల్ల.

ప॥ అనిన, సంగీకరింపక,

క॥ “వచ్చెడు ముప్పును వెలియక । వచ్చిన ముప్పులను త్రిప్పిపంపగలేక,న్
హెచ్చుగ జ్ఞానము ద్రచ్చని । పిచ్చికు వేదజ్ఞులేల ? వేదములేలా ?”

తే॥ “శక్తిలేనట్టి యీ వేదచయములుంట । గ్రుడ్డిగా వాని బాలించు కుబుధజనులు
బ్రదికియుండు భువికి శుభంబుకాదు; । కాన, చనుడిక ప్రజలపై కనికరమున.”

ప॥ అని సోమకొనిన

ఉ॥ ఓటమివంది పెద్దలు “పయ్యక్తమె మూర్ఖుని యొద్ద సామముల్ ?
మేటి భుజాబలంబు తల మీఁదకు దెచ్చెను, వీని కన్ను; లిం
కేటికి జాగు వేగముగ నేగి చెఱన్ విడిపింప మాన్యులన్ ?
చేటును కోరి రమ్మను కుచిత్తుఁడెఱుంగున శాంతి మార్గముల్ ?”

వ|| అని తలపోయుచుండ

క|| బలిమిని విజ్ఞుల గొనిచన । దలకొందురు పెద్దలనుచు దలచి యతండున్
జలమున నుత్తరలం కా । నిల యుండె మూఁక తోడ నిలిచెను పోరన్.

త|| పెద్దలు పైన చెప్పినట్లు తలపోసి

మ|| అని, స్వర్ణాచలభూమి నొక్కసథలో నాలోచనల్ చేసి, వా
ర్ధిని సేమంబుగ నీదు నాయకుని సాధిపంగ, నాతండు వా
హిని తోడినజనె నుత్తర భి; కిది యూహించెన్ మదిన్ ముందు, కా
వున, నా సోమకుడుత్తరించె నొక గుంపున్ వెచ్చి, యాపోయన్.

మ|| సమదాహ్య గరుత్మణుల దళసోత్సాహ ప్రకోపజ్వల
న్నముచిధ్వసంకుల, బృంభిత బాహుత్వస్ఫుర ద్వీప వి
క్రమ సంఘటిత శత్రు మస్తక సహస్రస్తోములై, శీతకుం
భమ సీఘ్రన్నికటాపనీ జనులు చేపట్టన్ జయశ్రీ నటన్;

ఉ|| సోమకుడోడి పాతి, సంగఱొచ్చెను బంధితులున్న ద్వీపమున్,
సేమన గోర్వినాయకుడొనబంబున నబ్ధినిది, యా
సోమకు ద్వంధ్వయుద్ధమున శోషితు జేసి, హరింపబ్రాణముల్
భూమిని వ్రెల్లె వాడు ఘన భూరుహముర్విని వ్రాలు కై వడిన్.

తే|| వేదవిదులను చెజవిడిపించి పంపి । శెవరి నీమకు వారిని సేమగోత్ర
నికటవాసులు. వారి నాయకుడు నవుడు, । ధన్యవాదిములర్థించి తరల విడులు.

తే|| పెనుకపలి మత్స్య మటులీది వినుతిగొన్ననాయకుడు 'మత్స్యమూర్తి' గ నామకరణ
మంది, భూజనుల ప్రశంసలండె, నిదియే । ధరణి రూపాంబ మత్స్యవతార కథగ.

వ|| అంతట

ఉ|| ఉర్విని కాంచనాద్రి కడనున్న ఇలావృత వర్ష మెల్లెడన్
సర్వజనంబు సోమకుని చర్యకు గొందలమంది, వేతముల్
నేర్వవలెన్ బ్రసంఖ్యనని నిశ్చయ్యలై పరియింప నెంచగా
బచ్చెను వాంఛ, భావిదిన భద్రతకై పలువర్ష నీమలన్.

చ|| ఒనర హిరణ్మయంబున, దదుత్తర వర్షమునందు వేదవి
ద్యను మననం బొనర్చిన వదాన్యుల దోడ్కొని వచ్చి, యథ్యసిం
చను మొదలైరి లావృతపు సజ్జను, లక్ష్మిని యొద్ద నుజుగా
తనయుడు సర్వవిద్యలను తత్పరతన్ విని, శీర్షినట్లుగన్.

- తే॥ వలస నీమలగుందును తొలిసవాస । నీమలను సంఖ్య పెరుగుటజేసి జనులు
తరలి యేగుచు నుండి తండములుగ, । వ్యక్తులుగ, మాటిమాటికి వలసగొనుచు.
- క॥ తొలివలసలదరి తావులు । తొలి నీమలదరినెసంగు తొల్లిటి వలసల్
సులువుగ క్రిక్కిరియుటచే । బలితంపు సమస్యలుద్భవంబయ్యెనటన్.
- క॥ ఉత్తరవర్షంబుల గించిజ్ఞానము చోటులేని స్థితి ప్రాప్తింపన్,
దత్తరమున తొలిసీమకు । దత్తటపుంబూర్వ, వరుణ, దక్షిణములకున్
- క॥ తరలగ జొచ్చిరి సంతత । గురుతర బృందముల వేలకొలది జనంబుల్;
సురుచిర వేదజ్ఞానము । ధరణిన్ వ్యాపింపసాగె తిన్మూలమునన్.
- తే॥ * ఇలావృత నీమ 'కశ్యపుండ'నంగ । నుత్తముఁడు వేదవిద్యజ్ఞుఁడొక్కఁడునుఁడు
నైర్మతి సముద్ర తీరమున నివసించె, । సతని పేరున నది *కశ్యపాబ్ధియయ్యె.
- ఉ॥ చక్కగ వృద్ధిఁబ్దు యతని సంతతి కింఁజెను పెక్కు పల్లెలన్
చుక్కలు పింఁగి పింఁగి మోయు చొప్పున, కొన్ని తరంబు లేగగన్,
మిక్కుటమయ్యె సంఖ్యలకు, మేదిని మోయగ జాలదయ్యె, నీ
చిక్కును దీర్చి కాశ్యపులు చేరి యాచన చేయ, నొక్కచోన్.
- మ॥ “మనలో కొండలు నిామ్యనాకుణ దిశామార్గంబులన్ దూరమే
దినులన్ జేరుట యుక్తమా । నీచట పృథ్వీభాగముల్ సందె” నం
నని రత్నస్థితి స్మృత్య, “లచ్చటి యసంఖ్యాకులే మమున్ నెన్నకున్
జనుమంచాలము చేయలే” యనెడు ప్రశ్న శ్రేణి కావృద్ధులున్
- ప॥ జవాబిచ్చుచు
- సీ॥ యామ్య; వారుణముల నభికంబుగ ననా - క్రమి తభూభాగముల్ గలవు చాల,
ప్రజలకు తిండియు, పసులకు మేతయు - సులువుగా లభియించు స్థలములవిధి,
ఒకచోటకాకున్న నొకచోటికేగుట - కవకాశమక్కడ నపరిమితము;
ఆ ప్రాంతముల నుండి యప్పుడప్పుడు వచ్చి నెడలువారలు చెప్పు విషయమిద్ది,
గీ॥ భీన్నమీ యన్నిట నిావృతము దీన్య । వర్షములు జన సాంద్రతా బాధితములు,
ప్రాచ్యవర్షము వానితో పాటిపండు । రిఖిలహితమగు మామాటలాదరింప.
- తే॥ అనిన విని, పిన్న “లాకాంచనా”దిదరిని । కరతిలామలకము జనగణసుఖంబు,
కరతిలామలకమిక్కడి కష్టవికెతి, । యటకు మనమేగు టుత్తమమానుకాదె ?

- తే॥ అనిన, వృద్ధులు “జనులు కష్టార్జితముగ । బడయు చుందురు సుఖ, మిట్లై పైడికొండ
నైన కష్టార్జితమె సుఖ, మధికజనము । తగ్గకుండిన నిలవదు తత్సుఖంబు.
- తే॥ “వలసపోవలె స్వర్ణాతివాసులైన, । ప్రజలు యక్కర దీర్చెడి పనియె, సాగొ,
వేటయో, పశుపాలనో విధిగ జేసి, । పాటు పడవలె కొంగ్రొత్తచోటులందు.”
- వ॥ అని విశద మొనర్చిన, కొందఱు యామ్య, వారుణములకు బయనమైరి. కశ్యపాక్ష
ప్రాంతమున
- మ॥ ప్రవహించెన్ ‘దితి’ యన్న యే తొకటి త్రత్రాంతంబునన్, దచ్చటన్
ఃవసింపన్ నెలనై, కుటుంబములు పొందెన్ ‘వైశ్య’ సామంతు, వే
సవి కానిమ్మగ యెండిపోవ, పెను కష్ట ప్రాప్తికిన్ సుక్కి, హృ
ద్యన దుఃఖానల జాతకోపశిఖలన్ వాక్పాల్పిహాసించుచున్.
- వ॥ వైత్యులిట్లనిరి.
- మ॥ “తన వేదప్రభాకోడి, మేఘములమధ్యన్ దూతి మార్తాండుడ
త్యన నద్యోన్నత కీర్తికశ్యపుని దేవాంబుడు జన్మంబు నం
దిన మమ్మాదలదాల్చలేకె కనకాద్రి ప్రాంత గంగాను, లీ
యనుమానంబులు కట్టిపెట్టి. మనకీయన్ గోరుడాతిధ్యమున్”
- వ॥ అనిన వైత్యులకు వృద్ధ కాశ్యపులిట్లనిరి,
- తే॥ కశ్యపుని పూర్ణ విద్యత్రవకాశమెవరి, । కున్నది మనకొన, గౌరవ మొరులొనంగ ?
ఈయవచ్చు నాతిధ్యము నేమనాల్లి, । కాశ్యతాతిధ్యమిచ్చుట జరుగజెప్పుడు.
- తే॥ “ఇతిమాత్రమున కచట కేగనేల ? । ఇట్లమిటనాతిధ్య మేము మీకు
“దితి” మఱు నింది వఱకు, నందియము వలదు, నలనగొను వారలింతలోపయనమగుడు”
- తే॥ అనిన, వైత్యులిట్లనిరి, “మీకర్థమగుట । లేదు మా బాధ, మాకిటలేని సుఖము
వారు కేటికి మేరుసర్వతపు నీమ ? అంపుదుము వారి వలస, కేమచటనిలిచి”
- వ॥ అనిన వృద్ధులిట్లనిరి :
- తే॥ “వారికిని లేవు మనకంటె బహుళ సుఖము । అచటివారును వలసలకరుగుచుందు,
గీర్వ్యతగ, దండులకు మనకెట్టి కార । ఇమును లే; దూరకొనుడు కోపమును మాని”
- వ॥ అనిన, సంగీకరింపక
- తే॥ “అప్యలార ! చెప్పిరి పెక్కురచటివారి । సుఖములను గూర్చి తెరగప్ప జూడవలదు,
మాకు చోదినిచో, వారి మారణంబు । కనుల జూతు” మనుచు లేచి చనిరివారు.
- తే॥ విజ్ఞానము, మూర్ఖుడే సభ విడచి చనిన । తిరిగి రమ్మనుటుపయోగకరముకాదు
కాన వగవక, కాశ్యపాక్షజులు వలస । కేగు జన నిర్లయమొనర్పసాగిరంత.

ఉ॥ కయ్యము మీఁద దృష్టినిడి కాశ్యప నైత్యులు మేరుసీమకున్
జయ్యన నేగి, యిమ్మనిరి శాశ్వత భూములు, గేహరాజి, సా
హాయ్య మసాధ్యమయ్యెను సహస్ర జనావళి, కంఠ, కోపునై,
నెయ్యపుమాటలన్ విడచి, నిల్చిరి. కయ్యమొనర్ప సిద్ధమై.

తే॥ అచట పెద్దలలో ధర్మమండనకు ఘనుఁడు । పలికె । “కశ్యపసుతులార ! పాడికాపు
కోపతాపంబు, లిట్టి కోర్కలను దీర్ప । నవరు కొంపలు తీసి మీకియగలము ? ”

తే॥ “కాశ్యపులు గాన మిమ్ములగారిమించి ఏడు దినముల యాతిభ్యమిత్తుమిచట,
తృప్తులై చనుడిది మంచి తీరు మనకు, । యుద్ధమేకోర మేమును సిద్ధమిప్పుడు”

క॥ దురమును కోరగ నైత్యులు । శర కామృతమౌను నెదురు చనిరావేళన్
నర, నారాయణులను । సోదరులౌహవసిపుణమతులు, ధర్మని సూనుల్.

క॥ ఇటు వేయిమంది పోరగ । నటు వేయి జనంబు నిలిచె నాహవ భూమిన్,
పటుతరచైత్యోగ శరః । పటలంబుల వాతబడియె పలుప్రాణంబుల్.

వ॥ అంతట

మ॥ నిలయాంబోధర మండలార్ధవ మహాభీలాంబుధారాసహ
స్రలసత్ భూధర ఖాడితోరు శిఖర వ్రాతావళిన్ బోలి, నై
త్యుల యస్థానుల క్కన్క వికటోగ్రోన్మత్త శీర్షవ్రజం
బులు డుల్లెన్ భవి దమ్మహనుల ధనుర్ముక్తాశుగోధూతవై.

మ॥ నరనారాయణ చాపబాణహతి వంధ్య ప్రాశులై పాటుచో
తరుమంగొట్టెను పెంటనంటి చనియోధద్యంధ్ర మా వైత్యులన్,
గరువంబంతట నోటనాన్చుకొని, స్వగ్రామంబులన్ జొచ్చి, వే
యరుగన్ సాగిరి యామ్య, సశ్చిమ దిశా హార్యంబులన్ దాటుచున్.

వ॥ ఇట్లు.

మ॥ తమదేవత్వము గోలు పోయి యసురత్వ ప్రాప్తియన్, యామ్యది
గ్గమనా గత్యము ముందుకున్ నడవగా, క్రవ్యాదపండాధిపుల్
తమకున్ త్రోవలు చూప, నైరృతికి శ్రాద్ధస్వామి లెన్ దిక్కుకున్
గమియింపన్ మొదలైరి పూర్వ దిశజుల్ కన్నోటు జెగింపగన్.

ఉ॥ శ్రావణ వర్షపాతమున సహ్యావి నిగ్గత వారి పూరమై
వైవలినీ సమూహములు సా గెను రీతిని, పూర్వ దేవతల్
త్రోవల, జొంకలన్ బడిన దుర్భరభన్దటి, నెయ్యమిచ్చి, సం
భావన చేసి రయ్యసుర పంక్తుల తొంటి జెలుంగమ ప్రిజల్.

తే॥ అచటివారాదరింప దైత్యావళులను । స్థిరపడి, కృమకృమంబున జేరుకొని
నీలనది దరినీమల చాలమంది, । కలసిపోయిరి తొంటి యాగతుల తోడ.

తే॥ “అసురు” లను పేరు వారలకబ్బె; వటులె ‘సురలు’, । ‘డివిజులు’ నని మేరుగిరి నివాసు
లొప్పి; రిటువేగపెక్కేడు; లుక్కుమీటి । యాక్రమించిరి సురనీమల సురజనులు.

క॥ సమయము కొఱకై యోషిక । నమృతమధనమువలకాగి, యసుకులు సంగ్రా
మమునకు దిగి; రదిరెండవ । యసురాసుర యుద్ధమనంగభ్యాతంబయ్యెన్.

తే॥ వేవెలుగులోన వేకిల వెలయువాడు, । పైడిమల, కడలి సెజ్జను బరగుతాడు
లాతెమొత్తములకు మిత్తి. లచ్చిమగడు, । గెలుపు గూఢ్చెను. వేలుపు బలగములకు.

ప్రియ వ్రతుడు

తే॥ అంత, సందఱకంటెను. నధికు, సకల పాపను ‘ప్రియదాక్ష’ ను (ప్రియవ్రతుని వివిధ
ప్రజలు పొరపొచ్చెములు లేక బ్రదుకుటెట్లు । నిర్ణయము చేయలేక, నా నిశితబుద్ధి.
వ॥ జంబూద్వీపమున హిరణ్య దేశము (Iran) అటనుండి శంఖాబ్ధి, నీలనది, కుమేరు
ప్రాంతము వలకును. శ్యామ, కశ్యప సముద్రముల పరిసరప్రాంతములను, చాక్షుసానది
(Oxus) పశ్చిమమున దానవనది (Danube) ప్రాంతమువలకును అసుర, వైత్య,
దానవులకును. ఉత్తర ధ్రువము నుండి హిమాలయ పర్వతశ్రేణి వలకును అమరాలకును
కేటాయించి, సురల భూమికి పాలకుడుగ ఇంద్రుని, రక్షకుడుగ విష్ణువును గురువుగను, మంత్రి
బృహస్పతిని నియమించెను. వారి యనంతరమున అవేషేర్లతో ఇలికులను సురలెన్ను
గను కొనవలెననియు, నూలుయజ్ఞములుగాని గొప్ప తపస్సుగాని చేసినవాడు మాత్రమే
ఇంద్రపదవికి అర్హులనియు, పల్లెలు, పట్టణములు గణరాజ్యములై యుండువలెననియు,
ఇంద్రుని, విష్ణుని తపోధనులగు మునులు తమ ఇచ్చవచ్చినప్పుడెల్ల ద్వీపవచ్చుననియు
పరిపాలనాదులలోని లోపములను తెలుపవచ్చుననియు, మునులు ఎవ్వరికైనను ఎట్టి
శిక్షనైనను విధించవచ్చుననియు, వారిని మాత్రమెవ్వరును శిక్షింపరాదనియు, ఇంద్రుని,
విష్ణుని సురాసుర వైత్యదానవాది నాథులను సైతము తాడు శపించి పదవీ శ్రష్టులను
చేయవచ్చుననియు ప్రియవ్రతుడు శాసించెను. జంబూద్వీపమును తొమ్మిది వర్షములుగ
విభజించి, ‘ఇలావృతము’ మున్నగు పేర్లను పెట్టెను. పశ్చిమమున కుమేరు, నీలనది
ప్రాంతముల నుండి తూర్పు మహాసముద్రము (Pacific Ocean) వలకును. (ఆ పరిసర
ద్వీపములు సహితముగా) గల హిమాలయాది [Pathai Himalayas, Edbruz, Cancusus
etc] పర్వత శ్రేణుల ప్రాంతమును, దానికి దక్షిణ ప్రాంతమును, దక్షిణ సముద్రపు
లంకలును “భారతవర్షముగా” నామచుండెను. కశ్యప సముద్ర ప్రాంతము

అనుకేతరదేశముగా నిర్దేశితమయ్యెను. ఇందుని రాజ్యమునందలి ఇలావృతమునకు 'స్వర్ణము' అని నామమొసంగెను. అనురాదుల రాజ్యములనేకములు. అసుర, దైత్య, దానవులకు గురువుగను, మంత్రిగను శుక్రుని నియమించెను. సుకల జీవితములును, అనురాదుల జీవితములును చాలకాలమవిద్యుక్తముగా జరుగుచుండెను. తెలుగువారు ఇంద్రుని రాజ్యభాగమును హరి, కింపురుష వర్ణములందుండుటచే 'సుర' లైరి.

పశ్చిమ, దక్షిణ వలసజట్లు, - జరామన్యుడు, దక్షిణుడు

- తే|| దైత్య, సుర జీవితంబులు తరతరంబు | లిట్లు సాగెను వేళ మహితలంపు
టుత్తర ప్రాంత సేమల నుద్భవించె | బహుళ జనసమన్వయ తప్పక క్రమంబు.
- మ|| జన సంఖ్యాధిక కారణంబున నుదీచ్య ప్రాంతముల్ నిండి, కాం
చన శైలావృత భూమి క్షిప్రియ, పూజ్య ప్రాంతముల్ విశ్వక
ర్మను బ్రార్థించి పరిష్కృతినగనితి, దుర్మార్గంబు యుద్ధంబు, స
జ్జన కర్తవ్యము శాంతి పూర్ణమె కదా సర్వ ప్రపంచంబునన్.
- చ|| వనములు, హర్మ్యముల్, నగరపంక్తులు కట్టిన శిల్పవేత్త యం
త్రనిపుంజుడిందున జమును దైత్య విరోధి సుదర్శనంబు జే
సిన రణవస్తు కల్పన విశిష్టవిశారదుడయ్యు సానప
ట్టిన మహితాత్ముడాయెడ పటిష్టమొనర్చెను కార్యసాధనన్.
- ఉ|| దక్షుని నాయకత్వమున దక్షిణభూములకేగి, స్వీయ సం
రక్షణ పోషణన్ తరతరంబులు వృద్ధి నంగ బల్కురన్.
'చాక్షుస' దాటి పశ్చిమ దిశాంతలమందలి కేతుమాలమం
దక్షుడు పుష్టి వృద్ధిగన బల్కుర నాతడు నిర్వచించున్.
- తే|| అపరదిశకేగు జట్టు నాయకుని జేసె | ఘను 'జరామన్యు'డనెను "వ్యోతను"కుమారు
విశ్వకర్మ నిర్ణయమును స్వీకరించి | యనుసరించిరి విజృంభ గోచరింప.
- చ|| అనురాదులకు కేటాయింపబడిని భూముల కేగుడని వారిని విశ్వకర్మ శాసించెను.
- ఉ|| మెల్లగ నా ఇలావృత, సుమేరు ధరాధరిసీమ వీడి, యు
త్సల్ల భవిష్యద్ధర్మలయి, యతొగ చేకొని ధైర్య సాహసో
త్సల్లని తాత్మశక్తి జనితంబగు నమ్మకమున్, ముఖప్రభల్
శైలము చేయ నిర్భయము, తీరుగ సాగిరి రెండు జట్టులున్.
- తే|| తరలి పెండ్లికి జను జనతండమట్లు | వననిధిని గూడ నులుకు ప్రపంతలట్లు,
సేతువును దాటు వాని సేన లట్లు | నడచి కోలాహలంపు సవ్యసాచి చేగ

- తే॥ పశురగ జరామన్యుఁడు బయలుదేరి, చాక్షుసా నడిని తరించి జట్టుతోడ,
మాల్యవంతా చల్రేణి మధ్య నుండి । అడుగు పెట్టెను కేతుమాలాఖ్యసిమ.
- తే॥ “రక్తమొక్కటై మసలది, రం”డటంచు । అచటివారి పూర్వుల సోదరారసులగు
నతిధులకు తావొసంగి రత్యాదరమున । శాశ్వతంబుగ తొల్లిటి జనులు దయను.
- వ॥ పిమ్మట కొంతకాలమునకు వైత్యులచట చేరిగా, దానపులు వారికిని చోటిచ్చిరి. దాన
పులతో వైత్యులు కలసిపోయిరి. కొన్నితరములకు జరామన్యుని సంతతిలో ‘జరా
మన్యుఁడు’ అను పేరే కల వాయుడగుద్యవించెను.
- తే॥ మఱుల కొన్నేండ్లకా జరామన్యుజట్టు । ముందునకు సాగ మఱి కొంత భూమి కొలుకు
అచటి దానవానీకము లడ్డుపడిన, । “నిలువమీట, పడమటికేగునీయఁ” డనిరి.
- తే॥ నిత్య ఘర్షణతో కొన్ని నెలలు నేండ్లు । గడవ, కయ్యములందలి ఘాటు నొచ్చె;
దానవ శ్రేణి భూములదాటి చాల । పడమటికేగుయత్నము భగ్నమయ్యె.
- వ॥ కేతుమా వర్ష మున నిట్లుండ, దక్షిణముగా తొల్లి బయలుదేరిన దక్షుని జట్టునకు
- క॥ స్వాగౌమిచ్చిరి దక్షిణ । భాగముల జనంబు దక్షవర్గంబునకున్,
సాగెను సవ్యంబుగ నను । రాగార్ధిత కొన్ని వత్సరంబులు; పిదపన్,
- తే॥ అచటి వైత్యుల పూర్వ వై రాగ్నికీల । లడ్డువచ్చెను దక్షజనాభివృద్ధి
సధమునకు; నేల కణవయ్య వారి మంత్రి । తింత్రముల కారణంబున; దక్షుడపుడు
- తే॥ అదిశక్తిని పూజించు నచటి జనుల । నందఱును కాళికాలయమందు జేర్చి,
పెద్ద యెత్తున కాళిసంప్రేతఁజేసి, । వేడుకొనె కాళి నిక్కట్లు వేగదీర్చు.
- తే॥ పిమ్మటను సాగరోద్ధత పృథ్వీవాక్ర । మించె దక్షుడు; కాళిబూజించువారు
మెచ్చికనుచుండ, వైత్యులు మిట్టి జూడ । దక్షునకు దేవికిని, భక్త లితికి ధడిసి.
- తే॥ చాల కాలము సుఖదమై సాగెనిట్లు । తరతరంబులు; పెద్దలై దక్షసుతులు
మహాధరించిరి “దక్ష” నామము వహించి; । వసుధ కళ నిండె నుద్యానవనమువోలె.
- తే॥ కొలుచుచుండిరి భూదేవి నలఘుభక్తి । నాదిశక్తిగ, కాళిరూపాలంబు
యైన తల్లిగ, తమవాంఛితార్థదాయి । గ, తమకెఱిగిన దేవతాగణముతోడ.
- వ॥ చాలకాలమిట్లు జరుగుచుండ, హరి కింపురుషముల తెలుగులకును దక్ష జనులకును
చెలిమి వృద్ధియయ్యెను.

కి పు డు

- క॥ శివుడను తరుణ వయస్కుఁడు । జవసత్వభనుడు సమర విశారదుడొకండా
భువిని బొలిచె తెలుగుల, దే । వతనంబున పారిజాత పాదపమటులన్.

క॥ తెలుగుల గణరాజ్యములో । తెలుగుందంపతులు “శక్తి”, తిక్కభట్టలకున్
గలిగిన పుత్రుడతండు । వలసకు జనె పలు తెలుగు వారల తోడన్.

శే॥ వారు చేరి కైలాస పర్వతంపు । ప్రాంత భూముల; నట స్థిరపడిరి వేగ;
విడవ, దత్తుడు శివునకు జెండ్లి చేసె । తన కుమార్తెను “సతి” యను తరుణి నిచ్చి.

మ॥ ఉదయించెన్ సతి స్వర్ణ గర్భమున బాహు స్ఫూర్తి వంతుండు, స
మృద దంతావళిదాన పుష్ప గహనక్షౌభాభ దేహుండు, నీ
రద వర్ణాంగుడు, బూరి సాలకుటజ ప్రాంతండు, చూతాపితో
న్మిది తాడండగు వీరభద్రుడు రుణాంభోజాతద్రుగోచి యై.

క॥ పెట్టనికోటగ తనకున్ । దిట్టరి యగునల్లుడుంట, దిటవున్ గొని, యి
క్కట్టులు శత్రువులెక దల । పెట్టెనుచు నెంచు వేళను, వైత్యుల్,

శే॥ దక్షపాలిత భూమి నుద్ధతిని జొచ్చి । కొల్లగొట్టి గ్రామముల్, గోగణముల
దోలుకొని చని, రపుడు క్రుద్ధుడండు, సాయంపడగ శివుడేగె శూల, చాపములుదాల్చి

శే॥ వైత్యుల పినాకి మహాగ్ర ధాటికికాగ । జాలకంఘుల బడి రథిశరణమనుచు;
నొట్టు పెట్టిరి మంచిగ నుందుమనుచు; బుద్ధికిలిగ్రహవర్తింప బూనుకొనిరి.

శే॥ అట్టులయ్యను, గొట్టెలబట్టి తినగ । పొంచు తోడేళ్ల మాడ్కి చరించు వైత్య
ఖలులయెడ నప్రమత్తుడై మోగ వలసె; శరణ విచ్చి నందులకిది నిరత శీక్షి.

మ॥ హిమవత్పర్వతంక్తి వాయుదిశయం దేవారు కాలాబ్యుదీ
చ్యమునన్, కశ్యపబాధ్యుదీచ్యమున బూర్వాదిత్యులవాసమై,
తమకున్ వాధునిగా తెలుంగములు, వైత్య వ్రాతముల్ గొల్చు శం
భు, మృశన్, శూలి, సతీపతిన్ గొలిచి రంభోజాభ చిత్తంబులన్.

క॥ తెలుగులు “కోయ” చతుశ్చా । ఖలలో నొక శాఖవారు, కాలము గడపన్,
తెలుగుల వలె కాకను, కో । యల నాగరికులుగ నుండి రందఱకంపెన్.

శే॥ ఆ తెలుగులలో తానొకడై పొడమిన । శివుడు తెలుగుల, కోయల, క్షేమ శుభము
లరయుచుండె దక్షజనుల, యక్షజనుల క్షేమ శుభములతో పాటు చిత్తమలర.

మ॥ మనుచుండన్ జనులిట్లు, లచ్చట జరామన్యుండు తోడ్పాటుకై
మనవులోపంపెను, తమ్మ శేషముగ ద్రుంపన్ దానవౌఘంబు వే
చనుదెంచెన్, వడిరమ్మటంచు, నపుడంచద్వేగియై సైన్యమున్
గొని, యేగెన్ శివుడుగ్రమూర్తి యగుచున్, ఘూర్ణిల్ల నాశాంతముల్.

క॥ యక్షులు, తెలుగులు, కోయలు, దిక్షుని సంతతులును, ప్రమథ గణములు, విరూ
పాక్షు సనీకము జేరిరి । మక్షికలుగ జేసి, రిపులమర్దన జేయన్.

- తే॥ కశ్యపాద్వికి శ్యామసాగరమునకును । నడిమిత్రోవను శివుని సైన్యములు చేర
పది దినంబుల కాహవ ప్రాంత నీమ । కా జరామన్యు సంతస మభ్రమంట.
- చ॥ *దనువను నొక్క శైవలిని తత్స్థల పశ్చిమ పార్శ్వ భూమిలో
‘మొనసెను, తద్ధు నీ తలము మ్రోలను ‘వైత్యులు’ కూడ చేరుటన్
‘దనుజులు’ ‘దానవా’ ఋషులయి తద్గ్రామకాడి సమీపవాసులే
రిని దరిజేరనీక పలురీతుల బాధలు పెట్టుచుండినన్.
- వ॥ తొల్లి ప్రియవ్రతుఁడు కేతుమాల వర్షమున దానవ నదీ ప్రాంతము వలకే దనుజులక
కేటాయించి యున్నందున
- ఉ॥ కంకను పశ్చిమంబునకు నేగిన, దానవ కష్ట కల్పనా
పంకము నుండి తిప్పుకొని, భాసుర జీవన సిద్ధి మార్గపూ
గాంకిత వృత్తి నిర్వహణకష్టములుండవటంచు నెంచుచో
సంకిలిపెట్టిరి యుభయ హర్షద చర్యకు దానవప్రజల్.
- తే॥ “పడమరకు నేగి యచట నివాస మూడు, । ముప్పును మా పీడ మీకుండ” దనిన వినక
“మీరు పెనుకకు పొండని మేము కోర । ముందుకేగుదు మననేల మూర్ఖులార”
- తే॥ అనుచు గద్దించి, దానవులఁజ్ఞు నిలిచి, “మున్ను రా నిచ్చి రేమేరు భువికి మమ్ము”?
పొండు, పొండన”. నట చోటు పూజ్య మిచట । చాలకలదని ముందుకు సాగబోవ,
- తే॥ కనకగిరి నీమవాసుల గదిలనీక, । తరిమి పెనుకకు, “కాంచనగిరికి తరలి
చనక, నిలిచిన మిమ్మకేవముగ మట్టు । పెట్టుదు” మనీరి దనుజులు భీతి కడుర.
- వ॥ అట్టియెడ
- తే॥ ఆ జరామన్యు కబురంది యటకు జనిన । శివుని సైన్యము దానవ శ్రేణిదునుమ
దనుజ మస్తక పంక్తులు తాటికాయ । లట్లుపడియెను కంపింప ధరణి తలము.
- తే॥ కూలబడెను తెలుగుల కూర్ బిడ్డ । ధాటి కోర్కక నఱకిన తరుల వోలె
దనుజ కాయంబు లీధర దద్దరిల్లి, దానవ స్త్రీల యార్తనాడములు రేగ.
- తే॥ సాగవిఠ దమ యాట లాజ్ఞలునటంచు । కాళ్ల బేరంబు చేయఁగ గదలివచ్చి
యాదనుజ లీయకొనిరెట్టి యడ్లు పెట్ట । కుంటకను, పైరము తలపకురటకెప్పుడు.
- తే॥ అప్పుడేగి జరామన్యుడనుచరులును । కేతుమాలాపు పడమటి భూతధాత్రి
యండలి యుదీచ్య మధ్య భాగావనులను । జేరి, స్థిరపడి, పటువృద్ధి జెందిరచట.
- తే॥ ఆ జరామన్యు పిదప నాయకుని పదవి । దాల్చె నాతని సుతుఁడు ‘ద్యోతనుఁడు చతుః
డతని చేరున *‘ద్యోతను’ లనఁగ నచటి । జనులు తత్సంతతులు నీ జగతి వెలయ.

- తే॥ వారి భూముల కాగ్నేయ భాగియందు, దానవుల భాగి కుత్తర ధరణియందు
వలసగొనెను, యక్షుల కుటుంబములు కొన్ని । పల్లమున నీరు ప్రవహించు భంగినచట.
- తే॥ శ్యామ, కశ్యప వాద్ధల యామ్యమందు । గాక, తత్తిరభూమి భాగములనుండి
చాల భూభాగమున దైత్య జనులు, దాన । వులును వ్యాపించి రంబుజకులమువోలె.
- ఉ॥ కాలము సాగ నిట్లు, శివుకామిని దక్షజ భస్మమాటచే
చాల దినంబులున్నదని చాడ్చిన భూతల మెల్ల చుట్టి, శీ
తాలయ గోత్ర వుత్తి “నుమ” “నార్క” ను శంభుడు పెండ్లియై, కనన్
బాలుర దంతి శక్తి శిఖ వాహనులన్ రజతాద్రి వాసుడై.

వినాయకుడు - అఖిడు

- తే॥ “అఖిడు” దైత్యుల నాయకుడయ్యె చాల । యేండ్ల కతఁడు దక్షవృపుమహిళలంబు
నాక్రమింప, శివుడు వినాయకుని సంపె । సాయమిచ్చి తెల్లల, యక్షజనతల
తెలుఁగులు చెలరేగి, యఖిని బలము తోడ । మిగుల చెలగాటమాకి రిమిత్తిగూర్చి
రఖనితోపోరి నిర్దించెనంబ సుతుఁడతఁడముడిచి పరుగిడ దైత్యులు భయమున
తే॥ నత్తురులు కాల్యలై పాటి నిలిచి పోవ । కశ్యపాం భోధి యెద్దినై గడ్డకట్టి
దైత్యశవములు దొరిలెను దాని మీద; । దుఃఖమున వాడె దైత్యభూదుమములెల్ల.

కు మా ర స్వా మి

- వ॥ పిరప కొన్నేండ్లకు
- తే॥ కేతుమాలంపు దానవుల్ గీష్పతి భువిని । జొచ్చి, చెఱవట్టి కొనిపోవ సురవనతల,
శరణుజొచ్చెను. శివుని వానవుడతండు । కార్తికేయని తెలుఁగనీకములనంపె
దానవుల జంపి, విడిపింప మానినులను, । దనుజ విభుడగు తారక దైత్యు దునుమ.
- తే॥ యోధులారురకెనయగు యుద్ధ పటమ । కలదు మమ్ములు కొక్కొక తెలుఁగు వీరు
నకును; వారలగాంచి యానందమంది, స్కందు సేనానిగాజేసె శక్రకవచులు.
- తే॥ మెఱసె తెలుఁగుల కత్తులు మెరుపులట్లు; । తెలుఁగుల విశిఖములు పిగులువలెపడె
తెలుఁగుల జయశంఖారవములు । దరీము ఖరములయ్యె దిశల మేఘ గర్జనలలు,
- తే॥ జలములందలి నాళికజాలకముల । మదమహా బలగొనింగ మండలంబు
చించు పోలిక వైరుల జించి చెండె । తెలుఁగుయోధాళి యుద్ధభూతలమునందు.
- తే॥ తెలుఁగు వీరులు దానవబలగములను । జీల్చి చెండాడ, చాఱ్ఱిన జీవనములు
శోణమై, తీర ప్రాంతంబు జొచ్చి, దాని । తాటల మ్రొవలె; నత్తులు బలిసె మేలు.

తే॥ వాడలిపరచి హతశేషు, లందు, వారి । నాయకుడు “తారకుడు” క్రాంచ సగవలంబి
తూట, వెన్నంటి త్రుంపె స్కందుండువాని, । అసుర మహిళల స్వస్థల మంపికపుడు.
య ముండు

తే॥ యముండు నాయకుండుగ వసంఖ్యాకమైన ప్రజలిణావృత వర్షంబు వదలి, దక్షి
ణావనుల నిరవంది; రాయమునికలసి, । దక్షిణము యావ్యును పేరుదాల్చి యొప్ప.

తే॥ సంఖ్య పెరుగుటచే నిట్లు చనిరి జనులు । పెక్కు జల్లు మున్నూ తోగ్ల కొక్కసారి
యముడను పేర బరగె వారి నాయకుండు నెల్ల । వేళల; నిటుల సాగెను వేలయేండ్లు.

నీ॥ జన సంఖ్యచే చోటు చాలక చనువారు, - పొరపొచ్చెములు పుట్టిపోవువారు,
క్షామముల్ పీడింప, కదలి యేగెడు వారు, - కాలకంబుల స్రుక్తి కదలువారు.
పోకాటములనోడిపోయి సాతెడువారు, - దారిద్ర్యమున మ్రగిలెరులువారు,
పగతుర నడుమ నివాస మొల్లనివారు, - పలుబాధలకు జిక్కి బగలువారు.

నీ॥ ఉన్నదానికంటె నున్న స్థితిగోరి । బలము, తెలివి లెమకు గలవటంచు
ఏక్రమించి యుటుకు వివిధ వయస్కులు । వలసపోవుచుంట వాడుకయ్యె.

తే॥ దక్షిణమునకు నీరిరి తరల జనులు । మూఁడునూతే:డ్ల కొక్కొక్క మూఁకగాను
కింపురువ, హరివర్షముల్ పెపుగాంచె వీరి వలసలతో నండి స్త్రులముగ.

తే॥ చాల యేండ్లిట్లు కడచిన కాలమందు । చాల శాఖలుగా వారు చీలి; రందు
బలము, తేజముగల శాఖ తెలుగు శాఖ, । ఉజ్జ్వ తెలుగులకు హిరణ్యులకు చెలిమి.

తే॥ స్వర్గమనెడు నిలావృత వర్ష మేలు । నిండునకు గంటకంబయ్యెనిట్టి చెలిమి.
అరణ్య హరి, కింపురువములకధిపుడగుట । తిప్పలెన్ని యొప్పెట్లెను తెలుగు జనుల.

నీ॥ కడమ శాఖలలోన గంధర్వ, కిన్నరుల్ - యక్ష, గుహ్యకులు, విద్యాధరులును.
నాగులు, సింహాదినకులెనగిరి, యక్ష - గుహ్యకుల్ కైలాస గోత్రదేశ
వాసులై, తెలుగుల పజ్జకాపురముండి - కోయశాఖయగు తెల్లలతో సాన్ని
హిత్యము నెఱపుచు, సత్యంబు శక్తితో శివునిగొల్చి, కుబేరుండు విభుఁడుగను.

నీ॥ బహుధనాడులై “అలకా” ఖ్య పట్టణంబు । కట్ట; ఉద్రాశ్వనికటమునందు
కిన్నరులు, గంధర్వులు మిన్నలైరి; । లిదితర సుకలొంగ నడిధాత్రియందు.

క॥ ఈ సుకల జనులు, నసురులు । భాసుర ఉద్రాశ్వ జనులు భారతి భువిలో
వాసమొనర్పగ వలసల । కై సతతము దక్ష జనులు నరుగుచునుండిన

వ॥ ఇలావృతాది వర్షముల నుండి వలసలకేగినవారిలో

తే॥ నేరములకు, తప్పలకు నీతి బాహ్య । చర్యలకు, నాస్తికత, కనాచారముల, క
సాంప్రదాయములకు బహిష్కరణ శిక్ష । నంది వలసల కేగిరి కొండలందు.

తే॥ పెద్దలను శిక్షించుట పెద్దతప్పు । గాపదిగణించి, విష్ణుని గననిపాల
కుల, జయ, విజయమును, శిక్షకు గునివేసి । బంధుయులేముగ వెలివై చి పంపిరచట
ప॥ కశ్యపవంశ సంజాతులును, నుగుణులును నైనజయ, విజయులను వెలివేయుటఎట్లు
తటస్థించెనన,

జ య, వి జ యు లు

తే॥ ఇలను 'ధర్మ' ప్రజాపతి "హింస" యందు । కనెను సనకసనందనాదితనయ వితరి
వారు మునివృత్తిగైకొని పేరుగాంచ, శాసనబయ్యె వారి వాక్యముదయంబు.

ప॥ కనకమహాప్ర మెక్కి కటకస్థల నిర్మిత విష్ణు వార్త్యమా
సనక సనంద నామ ముని సత్తములొక్క విభావరిన్ జొరన్
జనునెడ, ద్వారపాలకులసమ్మతి నడిరి; "వేళకాని వే
ళను జనరాజు నుండు శునులార ! తగున్ దమి విశ్రమింపగన్.

తే॥ "సేదదేరుడు మీరు నిశీధమందు, । తగిన పాకర్మములు మీకు తనరజేసి,
వేకువను లేపి నిద్దుర, విష్ణుమూర్తి । ప్రథమ దర్శనమిప్పించి పంపగలము"

తే॥ అనిన, "నెపుడైన నేగెను హక్కు మ్మాకు । కలదు కాపున పోనిండు గవని తెలిచి"
యనిన, వారించి, ద్వార పాలనమొనర్చు । జయుడు, విజయుడు పలికిరాసయములన్

తే॥ "హక్కులున్నను, వియోగ మదను పదను । తెలిసి చేయుటయుక్తము, తెల్లవారు
జాము వలకును నీ తల్పశయములగుడు, । త్రాగి యీ కొబ్బర జలంబు ప్రస్తుతంబు"

ప॥ అని, యందిపంగ నాగ హోగ్రులయి, "మీ అతస్థులన్ మీటి, మా
కునయుక్తంబులు యుక్తముల్ దెలుపు నా క్యూరత్వముల్ శాప భా
జనులన్ జేసెను మిమ్ము, దేశము శవశ్యంబిప్పుడే వీడి మీ
జనవర్గంబుల తోడ నేగు, డిద్ది షా శాపంబు మీ క్రొవ్వుకున్"

తే॥ అనుచు బొబ్బలు పెట్టగ నాలకించి, । విష్ణువచటకు నిచ్చేసి విచ్చేసి విషయమెఱిగి
శాపమును క్రమ్మరించెడు శక్తిలేమి, । నెటును దోచక మునులతో నేకమయ్యె.

తే॥ ఎవ్వరకుగాను తాము మునీశ్వరులకు । వడ్డు చెప్పి, యాలిండ్డే న్యాయదూడ
డయ్యెనని నివ్వెరపడి. జయ, విజయులవు । డడుగ శరణము వెన్నుని, నాతడనియె

తే॥ "మన నిబాధనావళి కునిజనులకిచ్చె । శిక్షలను వేయు నధికారమక్షయముగ,
వారివాక్పరిపాలనా బాధ్యతలను । వైచేనవి ఇంద్రుపైన, నాపైన, సతము.

తే॥ కాన. మీరేగురెటకేని, నేను చేయ । గలది లే "దని మోమోటములను మాని
చెప్పె నిర్దండముగ వెన్నుండెప్పుడైన । కాతురే సేవకుల నధికారజనులు.

తే॥ తేలుకుట్టి న యట్టులా తీర్చుతోఁప, | జయుఁడు విజయుఁడు పెద్దల నయము దెలుప
ప్రార్థనలు చేసి, కడగండ్లబాయజేయ | నడిగి, రాకోర్కి-ఫలియింపదయ్యె, నవుడు.

తే॥ జయ, విజయులాది స్వజనుల జట్టిలావ్వు | తంబు నూడి వెవలి, కోపతప్పులగుచు
శ్యామ, కశ్యపశార్థుల యామ్యమందు | విడిసి, పగబూనిరా ఇలావృతులపైన.

తే॥ తమ్ము రక్షింప నడుగు ముందరకు వేయ | వలసినట్టి యా విష్ణువు వలుకఁడయ్యె
నొక్కమాటయు తమచేత యొప్పటంచు | పెద్దలకదరి వారికి శృత్యుఁడగుచు.

మ॥ అనియత్యాగ్రహ మంది యోచనలు చేయన్ సాగి యా మేరు భూ
మిని స్వాధీనము పొంది, బానిసలుగా తన్నేడిసి నాయకా
గ్రని కాయంబు లచేత సూడిగము నిద్వర్తింపజేయంగ, న
డ్డినచో, వెన్నుని ద్రుంపఁగా బ్రతి న పట్టెన్ తద్వయంబుతిన్.

అ తా సాం త ము

ప్రసారణ | మనుజు లెచట జన్మగనిరొ, యెటిటన్ | జని, జగతిని విస్తరణము గనిరొ
ఫలితము | మన తెలుఁగులు సంశయ మెప్పుడెచటన్ | గనిరొ చెవితీ వాగ్వినిత ముదమున

గ ద్య ము

ఇది శ్రీ శ్రీవత్స సగోత్రాంతర్గత శేకుమల్లొవ్వయ సంజనిత రాజగోపాలరావు తనూభవ
రామచంద్రరావు నామధేయ ప్రణీతంబైన “అంధోదయము” అను నామాంతరముగల
కీ తెలుఁగువారి చిచిచరిత్రము” అను తొలి కథయందు “సుమేధ ఖండము” అను ద్వితీయా
శ్వాసము.

మంగళం మహల్ * క్రి క్రి క్రి క్రి క్రి

తెలుఁగువారి ఆదిచరిత్రము తెలుంగనూ ఖండము అను తృతీయా శ్వాసము

కుశ్రీసఖివాణితెలుగులభాసుర పూర్వము, వారు భారతభూమిన్
వామొనర్చిన కథయునునే సుక్షిప్తముగ దెలుప, నిలుపుము వివగన్.

హిరణ్యాక్షుడు

- తే॥ జయుఁడు విజయుఁడు వెలియయి జనుల నడప, చేరి నివసించిరి హిరణ్యాసీమ యందు
పథ్యతగ లొల్లి యటనున్న జనులతోడ; అనియే 'పారశీకము,' 'ఇరా'ననెడు సీమ.
- తే॥ అట, జయుని సుతుఁడయి హిరణ్యాక్షుఁడయమయ్యె, విజయునితొలియపత్యముగ బుట్టె
వసురుఁడుహిరణ్యకశ్యపుఁడ మరులెడలకక్షగొని వారి మనములుగడ్డకట్టె
- ఉ॥ వెన్నుని, నింపుగన్ దునిమి, వేలుపుపెద్దలచేత నూడిగం
బున్నెర యింపజేయడలపోసిరి; మౌనుల జావగొట్టి, యా
పన్నులజేసి, వారి గరు వంబునడంపగ బూని, రట్లగ
ర్వోన్నతి నిందు డూర్చుగతి; యుద్ధము పుట్టె సురాసురాళికిన్.
- తే॥ ఆ హిరణ్యాక్షి కాడిది కాగలేక పాపిపోయిరి పృథ్వికదేవత; లసురు లి
లావృతమును కొల్లగొనగ, కాపురనుచునేడ్చి రితిర దివిజులు; యక్షినుఁడదరి,
- తే॥ శంఖ చక్ర గదాధగ్గ శార్దదారియౌచు నేతెంచె బహుశనైవ్యంబుతోడ,
దాహనమొనర్చె నాహిరణ్యాక్షి దుఃఖుఁడవిదిసంబులు, నెత్తురల్ పాటబువిని,
- ఉ॥ ఆ రుదిరంబునన్ బడవట్టుల తేరె కశేబరావళుల్;
వీరుల మొందెముల్ తలలు ప్రేవులు కండలు మాంసఖండముల్;
దారుణభంగి రావులుగు తండము గ్రద్దలు కాకుజన్ తుధర్
తీరగ జీర్చి, లాగి, తిను దృశ్యము చూపరు గుండె ద్రచ్చగన్.
- వ॥ ఇక విష్ణుమూర్తితో పోరజాలక
- కా॥ భూకంపంబులు దెచ్చుటల్ దెలిసి, యా పూర్వామరుండిందుగ్రిన్
ల్లోకంబునదెచ్చె కంపనము మేరు జ్వలితర పాంతమం;
దా కంపంబున దాపడుట్టవలెనై యాజ్ఞాపాతాళమున్
దాకెన్. దాయగ ప్రాణముల్ సురలు తథాత్రిస్థలంబంతటన్.
- తే॥ ఆహిరణ్యాక్షుఁడపుడొక ప్రాదమునందు । దాగబోన, నాయత్నము సాగనీక
హరి సితవరాహదాత్రీకునట్లు జలముఁపంకమును బొచ్చి, జయటకు వాని లాగి,
- తే॥ పట్టి తునిమెహిరణ్యాక్షి బడవనాఁడుభీకరాహవంబున విష్ణుమూర్తి
ఆర్తముఁబులయి విరివింప వసురజనులుహర్షవిరృరులై గెంత వమరులెల్ల,

హిరణ్యకశ్యపుఁడు

- వ॥ హిరణ్యుల రాజుగా నెన్నుకొనబడిన హిరణ్యకశ్యపుఁడు తక్షణము విజృంభించి
చ॥ అమరుల సేవలన్ దరిమి, అద్భుతమైన ప్రతాపదర్శముల్

సమరవరిత్రయందు వికచబొనదించెను; పట్టి కట్టెనా
యమకుల నాయకాగ్రణుల; నా చేతి నెండిన తోటకాడల
ట్లమిత కళావిహీన వదనావళితో బదియుండి రాసురల్.

ఉ॥ మోసుల జావగొట్టి, "తరుమాన్యులమంచు నహంక్రియామకిన్
జ్ఞానః హీనమైన ఆపనవ్యపుకీర్పులు, కాప, దండనల్
మాడు; మోక్షున్న బరిమార్తును మిమ్ముల తక్షణంబటం
చానలుపెట్టి వంపె; నింక న్యాయము గూర్చుడంటచు పృథ్వికిన్.

ప॥ ఆహిరణ్యకళ్యపుడంతట ప్రియవాక్కు, అను ప్రియవ్రతుడు నిర్దేశించిన ఇంద్రుని రాజ్యమునంతటః
స్వాధీనపరచుకొని, బండిరైన ఆమరనాయకులను తనరాజధానిలో నీచపుపసుండు
బానిసలుగా నియమించెను.

ఉ॥ పిమ్మట విష్ణుమూర్తి కయి నీకులు, వాడలు, పల్లె, పట్నముల్
క్రమ్మరక్రమ్మరన్ వెడతె; కాని మహావ్రధనంబు నేతకై
దమ్ములు లేక, వేళకయి దాగి కొనెన్ హరి, సూర్యురాకకై
తమ్ములు రాత్రిపూట విగతప్రళయై తటివేచుకై వడిన్.

తే॥ కింపురుషహరి వర్షములింపు గొలిపె । తెలుగుల నివాసమై; వారి చెలిమి వృద్ధి
యయ్యెనాడు హిరణ్యకళ్యపుని తోడ, । నతఁడితరసురరెడ నలక్ష్యము వహింప
నృసింహుడు

గా॥ ఆ రాజేంద్రుని రక్షచేయు నొక సింహం బవ్రమత్తంబుగా
ద్వారంబందున, ద్వారపాలకుని యొద్దన్ శృంగరాబద్ధమై;
అశీశంజనకాల, మచ్చుతుడు మాతావేషమున్ దాల్చి, తత
ద్వారోద్యోగిని ద్రుంపి, సింహమును మత్తన్ జేసి మద్యంబునన్.

మ॥ ఉసికొల్పెన్ సురవైరి మీఁద; కది రాజోత్తంసుపైదూకి, సొ
మ్మసిరిన్ జేసెను వ్రేటుతో; పెట్టికి తన్నాంసాంత్రహృన్మస్తముల్,
మెసవన్ సాగి, పితల్వసించు నెడకంపెన్ వాని; నట్లాస్పంపుం
డసువుల్ బాసెను, భేదమందగ హిరణ్యాద్యాసురప్రాంతముల్.

తే॥ నరుడు, సింహము తెచ్చెను మరణ మిట్టు ; అది నృసింహవతార కథాదిరూప;
మిట తలను సింహ మన, మితర క్షమల । నొడలుహరి, తల నరుడని నుడువుచుండున్.

ప॥ ఇట్లు

మ॥ హరిజ్యంభించెనుసాయకాలి యయి; ప్రహ్లాదున్ హిరణ్యాత్మజున్
వరపాఠండుగ, విష్ణుభక్తునిగ సత్కరించె; నింద్రాదిభూ
వరులన్ రాజుల జేసె వారి కుతలప్రాంతాళికిన్ : కాంతి
ల్లరు జీవింపగసాగి, రుగ్రకరవాలం బుల్ పడెన్ మూలంన్ .

ఇందుకు తెలుగువారిని బాధించుట

హిరణ్యకశ్యపునితో తెలుగువారును, కోయలును చెలిమి వహించిరన్న నెపమున
తమకున్ వెన్నుదయన్ లభించిన సువిస్తారావళిన్ తెల్లువా
రును, కోయల్ నివసించుటన్ మనమునన్ రోపించి, శైలారి పా
లనకున్ మాచిగ, దూలగొండితనమున్ లక్ష్యంబుగా నెంచె; ఈ
ర్థినముర్ ప్రాప్తములయ్యె కోయ తతికిన్ తెల్లుప్రజాశ్రేణికిన్.
విష్టుడర్పించి యీస్థితి విన్నవింప । మందలించె దేవేంద్రుని సూధపుండ;
కొంత కాలము నడచె ప్రకాంత నరళి; । తిరిగి మొదలిడె క్రౌర్యమా సురః భుండు.

విష్టుమూర్తిమణుల పాకశాసనుని మందలించుచు నిట్లనియె:
“ఎవట దెబ్బతగిలె నేనియు, కాలినే । కుంటుచు పరుగెత్తు కుక్క దోరె
అన్నియిక్కటల కాతెల్లు వారిపై । కోపమునుదేల, గోత్రవైరి ;
“తెలుగులు కాత్యతశ్చరులు, దీరులు, విజ్ఞులు, సాంపరాయకం
బులను జయింపరాని బలపూర్ణులు, విగ్రహ కోవిదుల్; పరుర్
కలవర మందు పెన్కలసికట్టు తనం బదివారి సొమ్ము; దై
త్యుల యెడవారు మానవతతో చరియించిరి; కోపమేటికిన్?

“పూర్వము సనకసనందనులు జయ విజయులకు దేశవిహిష్కరణ శిక్షవిధించిరి కదా ;

“అతటి విబంధనలు వెలి । వేతకు గారణములయ్యు, విద్వారములై .

నై తిక దూరములై . పురు । హూతా । యిటు దారితీనె యుద్ధావళికిన్.

“న్యాయ మనుకొన్న వై పున నాత్మ నిలిపి, । చెలిమి చేపి రసురులతో తెలుగు వారు;
పాలితులు నేడు; కృపజూడవలయు నీవు; । వారి జోలికి పోయిన వచ్చు ముప్పు.

“మొగముపై కోపమును జెంది ముక్కు కోసి । కొన్నయటు లొను హరిహాయా । క్రూరవర్త
నంబు తెలుగుల యెడ; కావున, మొదటికిని । తెచ్చు కొనకము నీగతిన్ దివిజనాధ ;

“అహిరణ్యకశ్యపుజు ప్రహ్లాదునెట్టు । లాదరించుచు నున్నామొ యటులె వీరి
జూడనగు మనకు; పడగ చుట్టయైన । పాము వైరియగునె మేఘవాహనుండ;”

అని కమల నాథుడు హితదోధయొనర్చి చనియె.

శ్రీపతి యెదుట భిదోజం । దూపెను తల; పిదప ముఱల నుద్ధతి మీఱన్
కోపము తాపము మనమున । రేపెట్టుకొని, తొలి నాటి రీతికి తొడగెన్.

అచటికోయల, తెలుగుల నడ్డమైన । తిప్పలను పెట్టసాగిరి త్రిదళజనులు
వృత్రహాని ప్రోద్బలంబున వికట మతిని; । క్రమముగా శ్రీతిమించి రాగమున బడిరి.

ఇది యట్లుండ, ప్రహ్లాదనకు విరోచనుండును, విరోచనునకు ‘కుర్తాసువ’ యను
భార్యయందు ‘బలి’ యను నుద్భవించి హిరణ్యుడచే వరుసగా రాజులుగా నెన్ను కొనబడిరి.

- తే॥ తెలుగు లదికనాగరికు లై చెలగుచుండ । కొన్ని యేడ్లకు విడిపోయి కోయజాతి రజతగిరి పోంత వానమేర్పి రచునయె; । తెలుగు వారలతో మైత్రికలిగి మెలగె.
- వ॥ తెలుగువారిని శివునితో సమానమైన దైవములుగా వారు పరిగణించుచుండిరి.
- క॥ కైలాసాచల దేశభూములను 'లింగం'దన్న కోయప్రభుం డేలెన్ పెక్కుడు వత్సరంబులు ప్రజాహృద్యంబుగా; దీనులన్ జాలిన్ బ్రోచుచు, నా హిరణ్య బలికిన్ సంపూర్ణసన్నిత్రుడై, ప్రాలేయాచల కన్య కారమణి కార్యా దేవికిన్ భక్తుడై.
- తే॥ ఆతడేలెడు కోయ రాజ్యంపు తూర్పు । వైపున తెలుగు వారి నివాసములోఁ ల;వని ఇంద్రునేలుబడిని వచసినవని । తిరుగబడి వెడల గొట్టెను త్రివళదవుని.
- మ॥ శతమన్యుండు బృహదృలాన్విత మహానైవ్యంబుతో తెల్లలన్ మాతమార్చన్ జను దెంచి, సంగరమునం దత్యంత భంగంబునం ది, తెలుగుం బలగంబు వెంటపడ, నద్రిశ్రేణులన్ దాటి, డుఃఖితుడై పాతె నిలా వృతావనికి భగ్నీభూతచేతస్కుడై.
- బలి చక్రవర్తి
- తే॥ ఆంత, శంభుని సూచన నను సరించి, । తమకు రాజుగా నెన్నికర్తాసు బలిని, ఉల్లసించిరి మనము సందెల్లజనులు । చల్లగానేల నిల బలి చక్రవర్తి.
- తే॥ కొన్ని యేడ్లకు మూతతో కులిశధరుడు । దిగిన రణముకు బలితోడ, తెలుగు జాతి బలికితోడయి, ఇంద్రభూస్థలి జయింప, । పారిపోయెను దివిదీ వజ్రపాణి.
- తే॥ వెన్నుకడకేగి తనగతి విన్నవింప । "వేల్పులును నీవు నేలిన వితము వెగలు కొలిపె జనులకు, పొరుగు రాజులకు, నాకు; । ఆసురుడయ్యెను బలి కడు న్యాయశీలి;
- తే॥ "ముద్దమాతనితో చేయు టొప్పు కాదు; । సమరమున గెలుచుటయు ససాధ్యమింద్ర । గ్రహగతియు వానికనుకూల కాలమనుచు । దెలిసె; కావున నాగుము నలువదేండ్లు
- ఆ॥ "పాలికుల సుఖంబు వాంఛింప జాలని । ప్రభువుకేల నిత్యరాజ్యలక్ష్మి ? కాననమున కాయకపరులు తినుమింక; । బొడ్డుమల్లెకేల బోడి తలకు ?
- తే॥ "తెలుగులను రెచ్చ గొడితివి తెలివిమాలి; । దీపమును గాలిలో పెట్టి దేవు మహిమ కోర, నదినిల్చి వెలుగునే యారకుండ? । తెలివి తక్కువ జబ్బుకు కలదె మందు;"
- తే॥ అవి న వెన్నుండు, త్రిదశేకుఁడాశలుడిగి । వెల్లనయి మోము, కన్నీరు వెడల కనుల, గుండెగడియలు పడ, మేను కొయ్యబార, । తరలె శనితోడ నడవికి తపమొనర్చు.
- తే॥ తల్లికుర్తాసు వాట, । 'కుర్తాసు బలి' య । అన్న పేరున ప్రఖ్యాతుడైన బలి హిరణ్య, దివి, హరి, కింపుర్ల రాజ్యనాథు । డయ్యె నైర్మతి దిశ 'కుమేరాద్రి' వఱకు.
- తే॥ ప్రజల చల్లగ నేలిన ప్రథిత యతుడు; । శివి, దధీచులతో బోల్చి జెల్లుదాన పరుడు, కోయలను తెలుగునరులను కడు । గొప్పగా గౌరవించిన గుణి యతండు.

లింగవాన్ వర్ణనము

- తే॥ నేటి'టిబె' టను దేశాన, నాటి 'లింగ. బాబ' దేశపు 'లింగవాన్' వర్ణనంబు
కల; దది సుమేరు నిభమయి క్రొలుచుండు, సున్న తాయత శిఖర సంపన్నమగుచు.
- మ॥ కింపురుష వర్ణమునుదలి ఆప్రాంతమును దర్శింతునని తెలుగులకును, కోయలకును బలి చక్రవర్తి
కబురంపగా, ఆనాటికి
- మ॥ తమ రాజోత్తముఁడీయలా తలము సందర్శించు నేడఁబు సం
భ్రమ కౌతూహలహర్షపల్లవికహృద్రాగాతిరేకార్ద్ర భా
వములంభోధితరంగ నన్నిభములై వర్తిల్లి పొంగన్, తెలుం
గములున్ కోయలు లింగవన్ నగము దాకన్ వేచి రాయామినిన్
- మ॥ చలికారింబున మధ్యమాసమగుటన్ జాబిల్లి పెన్మంచు క
వ్వల నన్నప్తముగా గనంబడియె నభ్రాహ్మదీని కైరవం
బుల గుచ్చఁబుగ; నఁబరొడు తతి జీమూతా పశన్ దాగె;రే
పులుగుల్ చేసెను నన్ననన్నరొడ లాభూమీధ్ర మూలావనిన్.
- ఉ॥ పూచిన రేకుబంతి, విలపూచిన చిక్కవి ముద్దబంతి,కా
లోచిత నూత్నపుల్ల శీతదోర్నల పంక్తి, సువర్ణ పుష్పముల్
లోచన వర్ణమై, పవన లోల తదీయ సుగంధ సూదురుల్
వీచె మనోజ్ఞమై యచట వేచిన మానవ నాసికావనిన్.
- తే॥ సంపెగ, గులాబి, చేమంత లింపునింప, మహిళల లరిరి ముద్దచేమంతు లట్లు;
బాల బాలిక లొప్ప పూంతు లట్లు, పురుషులచ్చటి యున్నత శిరుల దోల.
- తే॥ కడువలి, చలి, మంచులకు గొంగులు దాల్చి, నిలిచి రెల్లరు తమ రాజు బలివి జూడ,
ఆతఁడేరెడు కౌణ్దాగ్య మాతృదలవి, పిల్లలకు జెప్పి యాతని పెక్కు కథలు.
- తే॥ బలియరుగుదెంచి పెద్దసిబ్బంది తోడ, తెలుగులను కోయలను జూచి పలుకరించి
యొక్కొకరిని; పలంబుల నొక్కొకరికి, స్వయముగా విచ్చె నెల్లరు సంతసించ.
- క॥ తన బంగమతో నట విడి, సెను బలి కొన్నాళ్ళు తెలుగు సేవల నడుమన్;
గునగున నాగిరి శృంగం, బును నెక్కు తఁపు లతనికి బుద్దెను మదిలోన్.
- క॥ తెలుగుల జోడులు కొందఱు, మల కొన జేరెడు సుజవగు మార్గము జూపన్,
బలియును నూలుచు జోదులు, తిరికిందిరి శిఖరమెక్కి దిశ లెనిమిదియున్.
- తే॥ పలికె బలి యస్పదటనున్న వారి తోడ : "కలరు వదునాటు కల్లల తెలుగు వారు
కలరు కోయలు పందెండు కళ్లములు గ, సురల కల్లలు పడునెన్ని దరయనేడు.
- క॥ "తలపెద్దెనేని సమరము, మలమల మూర్చును దివిజల మనబల; హాం
దులుఁదోడుట తధ్యం; బతి, సులభముగ గెలుతుము మనము సుర నాధునిపై
- క॥ "దందెత్తివచ్చు నెప్పుడో, భండన మొనరింప దివిజవర్గము మనపై;

ఉండగవలె మనమెప్పుడు । చెండుబిత్తె వైరిజనుల సిద్ధముగ, వెనన్."

వ॥ అని, బలి చక్రవర్తి తిరిగి తన రాజధానికి వెడలెను.

వామనుడు

తే॥ పెక్కు లేండ్లిట్లు కడచిన పదవ కళ్య । సాన్వయంబున వామనుడనెడు బురుత
డుద్యవించెను; వేదాడు లొనర నేర్చి । నిష్ఠ బ్రహ్మచర్యంబు నిర్వహించె.

తే॥ వెన్నుడప్పుడు వజ్రని బిలువ నంపి, "దానపరుడైన బలి నెటులైన వేడి,
స్వర్గ, హరి, కింపుషముల బడసి, నీకు । నా ధరణు లీయ వామను నా శ్రయింపు"

తే॥ ఆన, మహేంద్రుడు వామను నాశ్రయించి, "ఓయి, కళ్యపకుల హంస ! ఓ మహాత,
బలము మదమున కుర్తాసుబలి హరించె । నాడు సామ్రాజ్య సర్వ మన్యాయము గను;

తే॥ "సమరమున వాని నోడించు శక్తిలేక, । నృపుడ నొకను యాచింప నేరకుంట,
అడుగ వచ్చితి నీసహాయ్యంబు; నన్ను । పాలముంచుము కళ్యపవంశ తిలక !

తే॥ "దానపరు డొక, నీదు పాత్రత నెఱింగి । కాదనక, ఇచ్చుచునీకు నేదీయెను;
తూర్పు టర్ద సామ్రాజ్య మట్లర్పణం బునందు, । మన్యుల కిది సుసావ్యంబుకాదు

తే॥ "పదవ దానిని నాకిచ్చి, హృదయ బాధ । తీర్చి, యడవి పాలైన యాదీను గావు"
మనుచు బహుళార్తి మొఱ పెట్టి, నామహేంద్రు, లొంటి విభవము, నాటి యహోగతి,

తే॥ మదిదలచి, శరణిచ్చి, వామనుడు పలికె: । "అహిరణ్యదేవాదిపు, నా బలీంద్రు
వడిగి తెత్తును నీరాజ్య మమరనాధ: । అతని దాతృత్వ గుణమిందు కాది పట్టు"

వ॥ అని, ఇంద్రునిపిసి, వామ నుడు బలి చక్రవర్తిని దర్శించి,

ఉ॥ "స్వస్తి, హిరణ్య రాజ్యధవ! స్వస్తి, చిర్రోచనరాజ సంభవా !
స్వస్తి, మహేంద్ర రాజ్య హర! స్వస్తి, సురాసుర మేదిని పతి !
స్వస్తి, త్రిమూర్తి భక్తవర! స్వస్తి, సుపారిత కోటి సౌఖ్యవా !
స్వస్తి, బలీంద్ర ! దానగుణ భాసిత పావన పాణి పంకజా !

ఉ॥ "నీవలె, నోయి రాజకళి! నేనును కళ్యప వంశజాతుడన్ ;
సేవిత సద్గురూత్తముల చెంగట నేర్పితి సత్వవిద్యలన్ ;
నీవు మదీయ ప్రాధీమను, నేర్చు పరీక్షయొనర్చి, యుక్త మౌ
ఈవిని నాడు కోర్కెమొయి నిత్తువటంచును నమ్మి వచ్చితిన్.

అ॥ "పొట్టివాడనగుట, పెద్దెను నా పేరు । వామనుడటంచు పద్మభవుడు;
కోర్కెకలిగె చేయ, కుర్తాసువ కుమార! । బ్రహ్మచారిసగుడు బహుశతసము"

వ॥ అనిన విని, బలి చక్రవర్తి ఇట్లని యె:

మత్తకోకిల ॥ "పిన్న వాడవు, కాళ్య పుండవు, ప్రేమ కల్గెను నీ పయిన్;
నిన్నుజూడగ బొంగెనెందుకొ వింగి దాకను నెమ్మనం,

బన్నివిద్యల నేర్చి ప్రాధీమ నంది నాదవు; కుక్రుడే
 విన్ను నేఁడు పరీక్ష చేయును; నేర్చుచూపుము వామనా;
 “అసురగురు వరేణ్యుఁడా కుక్కర దేవుఁడు । నిను పరీక్షచేసి, నీదు ప్రాధీ
 యగ్రగణ్య మనుచు నాతఁడు పలికిన, । నిత్తునీవు కోరు నీవి నీకు.”
 ఎనిమిది దినములు వామను । సునిశితభంగిని పరీక్ష కుక్రుడు చేసెన్;
 మనమున మోదము విండగ, । ననియెను బలి చక్రవర్తి కతి విష్కర్షన్.
 “అసుర, దేవ, మానవా? నేఁడెఱిగిన । విద్యలన్నిట ననవద్యమైన
 ప్రాధీ వామనునకు గాఢమై యొప్పుడు; । సందియంబు లేదు సార్వభౌమ!”
 ఆ కుర్తాసుఖింద్రుఁడప్పుడు మహాహ్లాదంబునన్ “వామనా:
 నీ కంఠెన్ మన వంశ సర్వమున పాండిత్యంబునన్ మేటియో
 రాకా చంద్రవిభుండు లేదొకడు; గర్వం బయ్యె నిన్ జూడగా;
 నీ కాంక్షించెడు దేదో తెల్పు; మది నేన్నీకీయ సంసిద్ధుఁడన్,”
 అనిన,

ధన్యవాదము లర్పించి ధరణి పతికి । “దానమున కీర్తి కలుగుట తధ్య” మనుచు,
 స్వర్గ, హరి, కింపురుష వర్ష చయము కోరె । వామనుఁడు, కుక్కర బలులు విభ్రాంతి చెంద,
 పలికెనప్పుడు బలితోడ భార్గవుండు । “వజ్రిపనుపున నీతండు వచ్చెననుచు
 మది కిప్పుడు రూఢి యయ్యెను; మాను మీచి; । మోనమిది; లొంగకయ్య, కుర్తాసు తనయ!”
 అనిన, బలి చక్రవర్తి

“ఆదిన మాటకు తప్పుట । పాడియె గురు దేవ! మీఁద పడినను మిచ్చులో?
 వేదిన పుడమిని గొనని । మీడింభకు” నని, వటునకు వింపుగ ననియెన్:
 “పరికితిని చేతు తనమవి, బ్రహ్మచారి; । అట్టిని కేల యీ రాజ్య; మక్కజంబు
 తోఁచె; నై నను తప్పను తొంటి మాట” । అనుచు ధార పోసెను వామనునకు భూమి.
 దానమంది, దీవించి కుర్తాసు బలిని, । “నీ హరిణ్య, మసురధరణి తలంబు
 సుఖముగానేల కొమ్ము యుగోధనాధ్య; । యీవి యిచ్చిన ధరణోలి కేగకుండ”
 అనుచు వాక్రచ్చి, వామనుఁడరిగి యింటి । కిండ్రిన కొనంగె బలి తన కిచ్చినట్టి
 సీమ; లాతఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడయ్యె; । వనికి నేగె తపమునకు వామనుండు.
 రజతగిరియును, కోయల రాజ్య సీమ । తెలుగు వారు వసించెడు దేశమెల్ల
 సంక్రమించె గావున త్రిదశపతి, కరఁడు । కోయల, తెలుగుల వెడల గొట్ట గడగె,
 బలిని కలియగ కోయలు తెలుగు వారు । “ఈవి యిచ్చిన ధరణోక్యమేను పూన
 జనదు; దక్షిణ దిక్కుగా జనుడు మీరు; । హిమగిరి శ్రేణులను దాటి, ఇంద్రునీడి.”
 అనిన, తెలుగు వారిట్లనిరి:

“ఆ పురుషాతునిన్ రణము నందున చిత్తొనరింతు మూర్య; మా

నైపున మీరు చేరకయె, వాయువు తోడ్పడకుండ వగ్గియే
చూపెడు నట్లు వికృమము; చూచుచు నుండుడు మా వమికపుం
నైపుణి" యంచు బల్కు, జననాదుడు కాదని వారికిట్లనెన్

- క॥ "పురికొల్పి తేను మిమ్మని । హరిహాయుడవనింద చాటి ఆగము చేయున్;
కరుణించి నన్ను, మీరీ । పరిణామము తేకు దాహనంబుకు దిగుచున్
వ॥ "కావున, భారతవర్షంబున తేగుడు; మీకు శుభంబగును."

'బిందో'ల కథ

- తే॥ అని బలి పలుక, వారలు తరుగనెంచ, । నంకల్ పెద్ద చిక్కొక్క డడ్డు తగిలె;
కోయల యపరిశుభ్రతకు గనలి, శివుఁ । దొకగుహను వారి బందించె నుమ్మడిగను,
తే॥ వారలెల్లరు శన్వాణి భక్తులగుట, । వారి దయజూడ వేదెను భర్త నాజె;
అద్రిగుహనుండి వారి నాయకుని విడచి । పెట్టి, శంభుఁడు వానితో నిట్టులనియె;
తే॥ "కలవు 'బిందో' విహంగముల్ కడలి దరిని, । వాని పిల్లల నెబ్బలై న పటి యిటకు
తెచ్చెదవయేని, విడుతు నిన్నెచ్చి, యపుడు । కొండ గుహనుండి యందఱు కోయ జనుల,
ఉ॥ ఆతఁడు తక్షణంబు చని, అంజలిచేసి హిమాద్రి పుత్రికిన్
చేతము కార్య తత్సరతచే పరి పూరితమై చెలంగ, సూ
ర్యాతప, వర్ష, శీతముల కన్నిటి కోర్పుచు, ధ్యాంత సాంద్రమా
రాతిరులందు జంకక, విరామ మెఱుంగని దీక్ష తోడ్పడన్.
తే॥ కనబడిన వారి నడుగుచు గమ్యమునకు । జేరు తొగ్గివ, నడచినడచి, యడవులను
వడుల, కొండల దాటి, బురదల, నినుక । నేలల గడచి, నాఱగు నెలల విదప
తే॥ కడలి యొడ్డున 'బిందో' లు కాపురంబు । చేయు వృక్షంబు చెంతకు చేర । నతఁడు;
కానబడియె వృక్షాలలకు నడుమ । పెద్దగూ, డండు బిందోల పిల్లలందె,
తే॥ పెద్ద పక్షులు తమకును, పిల్లలకును । తినుట కాహారమేదైన తెచ్చు కొలుకు
వెడలె కాబోలు నడవికి, కడలిపైకి; । తగిన యదనిది పిల్లల తస్కరింప
తే॥ ఆనుచు తలపోసి, ఇది బూరియఱుమె కాక, । నేరములలోన కడు పెద్దనేర మార
కన్నకడుపు నీరీతి కాల్యాపిను, । తల్లితండ్రయు నిలుచేరి తల్లడిలరె?
తే॥ "చెట్టు క్రిందనె వేచెద పిట్ట జంట । గూడుచేరెడు వఱ" కని కూరుచుండ,
చాల నేపటి కుదది గర్జనము వోరె । త్వని జనించెను, క్రమముగ దగ్గఱించె,
తే॥ అంతలో గూటి పిల్లల హర్షరుతము । చెవులందె; వ్రారె బిందోలు చెట్టుమీద,
సమనె తోడనె తద్గరు జ్జనిత రవము; । పిల్లలకు మేత పెట్టెను పిట్ట జంట,
తే॥ ఏనుఁగుల దెచ్చి యాహారమిడిన యట్లు । కానబడె స్పష్టముగ కోయ షేని; కాతఁ
డచ్చెరువు నంది బిందోల యమిత శక్తి । కాశ్మలో, దానికుప్పొంగి యంజలించె,
తే॥ భూరికాయముల్ కొడవళ్ళు, బోలుగోళ్ళు । వాడి ముక్కులు వదిలానంటి తెక్క

రెట్టకన్నులు మెదక్కింద బొట్టనంచు ! లలర, దళకరి బలము లై నట్లు తెలిసి,
చూచు చుండగ, పక్షులు చూచి యడిగె; | “ఎవడ వీవేల గూర్పుంటి విచట?” ననుచు
అతడనియె: “కోయ రాజ్యాధిపతిని. ‘లింగం | డండ్రున న్నవి తెలుపుచు నంజలించి
శివుడు పంపిన పని. తాను చెట్టుమీద | నొంటరిగనున్న పిల్లల నంటకుంటు
తెలిసి. కోయజనుల విడుదలకు గోరె | గట్టి సహకార మా విహంగములనతడు
అంత. యొచించి, ఆ పక్షు లనియె నిట్లు: | “నీ బుజుము తీర్చు కొందుము నిండుపెడల
కోడ; పిల్లలు, మే, మీవు కూడ పోద | మా యుమా సతీ శివదర్శ నార్థమివ్వెడి.
“మేము దిందో విహంగముల రాణి రాజులము మమ్ము ‘రాయ గృహము” లందురు.
అనుచు, లింగని ఫలభుక్తి నాదరించి, తల్లి పిపున పిల్లలు, తండ్రి పైన
కోయరాజును నెక్కించు కొని ప్రయాణ | మైరి కైలాస గిరికి విహాయసమున.
రెండు రోజులు పయనించి వెండి కొండ | పైన వ్రాలిరి లింగడు, పక్షి చయము;
దర్శన మొనర్చి, మ్రొక్కి కాత్యాయనికిని | విన్న వింపిరి సంగతుల్ విశదముగను.
నారిశోడ్కానిదన, శంభు కడకునేగి, | వంగొన్నియొనర్చి సాష్టాంగ వందనములు,
వారు నిలువ, నబ్బుర పడియె శివుడు; | దీవన లొనంగి, ఇచ్చి యాతిధ్యమెలమి,
బంధనము మాన్చి, కోయల వదలి పెట్టి, | పక్షులన్నింటిననిపెను వార్ధిదరికి;
తెలుగు పెద్ద తెలుంగమదేవు కపుడు | పరిచయము చేసె లింగడు పక్షితని.

హిమాలయములు

సురపతి నిర్మలశత్రుము | భరియించుకొ కిష్టపడక, బలిసూదనపై
నరిగిరి తెలుగులు కోయలు | గిరి బేదిని వీడి, రజతగిరికందరమున్,
కోయలకు లింగ నరపతి ! నాయకుడై నడవ, తెలుగు నరవాహినికిన్
నాయకుడయ్యె తెలుంగము; దాయతవక్షుడు సమున్న తామర భుజుడై,
ఆప్పుడు పార్వతీదేవి వారిని దీపించి, “కోవరో హిమాలయ పర్వత శ్రేణి కలదు;
“హిమపూర్ణంబును, వోవూ శీర్షమును, మాహిభోపలా పాతని
త్యమునై, ప్రయాణికుల కత్యాపాయదంబైన యా
హిమవత్ కైలము భూతికడ్య నిభమై, ఇంద్రుండు పాలించు రా
జ్యములన్ వేటొనరించి నిల్చు పెను హద్దై భారతా భావనిన్.
“హిమ పద్మిని నేపుట్టిన | కమనీయ విళం సీమ; కావున నాకున్,
కొమరులు స్కందగణేశుల | సమముగ ప్రియమౌను భక్త జనతతులారా;
“ఆదితి చిన్ననాడు తుహినాద్రి కటిస్థల వన్యభూములన్;
పాడిలి జాహ్నువీ సలిల పంక్తులతో క్రుతికల్పి, పాటలన్;
తోడుగనున్న నెచ్చెలులతో విహరించితి మంచు బాటలన్;
జోడుగ వేటలాడితిమి శూరియు నేనును క్రూరజంతులన్.

రా॥ “పంచన్నేత్రశ్రీరంగ, జంబుకముఱన్, శ్యావిత, వృకవ్రాతముల్.

పంచాస్టామలు, ఋగ్, యజుర్, కిటి, వ్యాఘ్రాది జంతు వ్రజం,
బంచత్పాగరగల్ప సంజవిత జంత్రైః పా వరేషంబుఁన్
మంచుంగుబ్బలి మీద గానబడు తన్మాల్గోరు సంచాకిన్.

తే॥ “ఏలయన నెట్టికడుపులో చాల నాళ్ళు, కడపి, యుద్ధవమంది, యాకనము నంట
పెరిగి నీధాత్రిధరపంక్తి, పృథ్వీనున్న, యఖిల పర్వతముల నున్న తాగ్రమగుచు.

వ॥ మీరు మానస సరోవర ప్రాంతము మీదుగా పోవుట ముచిది.” అని

చ॥ పలికె “హిమాద్రి కద్దరిని, పశ్చిమ భూమికి నిర్దంప్రజల్
నలసలు వచ్చి తూర్పునకు ప్రాకు పర్యయము చేయు చున్నవా
రలుక వహించి మీ పయికి నాలముకున్ దిగవచ్చు; జాగరూ
కుఱయి సాగి, మీరెదురు కోవలె వారల నక్కడక్కడన్.

తే॥ “కాఝక, ఓశిల, తూజీర, ఋగ్ధారు, రైయరుగ తలె మీలోన నదికలులులు;
కలదు నాయకుడుగ తెలుంగముడు మీకు; కాన దాటుడురన్ని యిక్కట్లు మీరు

తే॥ “వార్ధిదెస, సింధునది పాలు ప్రాంతమెల్ల, సింధుదేశ మిటు హీరణ్య సీమవకు;
అచటి జనతెల్ల సులశత్రులగుటజేసి, యదుగనగు వారి సాహాయ్యమ వసరమున.

వ॥ “వారు మీ పూర్వం సోదరుల వంశములవారు ” అని, పునర్జీవించి యంపిన,

తెలుంగముడు

తే॥ తూమ్మడికగ నా జను లరుగ సాగి, మానస సరోవరంబున స్నానమాది,
హిమమహోన్నత పర్వతాగ్రముల నదిమి, బాటలు గమించి చేరిరి భరత భువిని.

తే॥ జాతీపడియె నవశ్యాయ తైః సాంస్కృతి భూరి నీరశిహం; బాటసారు లందు
కోయ లింగనితో మఱి కొంత ముది, నలిగి, నది త్రోవలో హతాన్మరణ మంద

వ॥ ఇట్లు విధివశమున త్రోవలో ‘లింగో’ మరణించగా

ఉ॥ ఆకులపాటు చెంది, నయనాంబుడ వృష్టికి నూత్నపంకజా
తాకర వారమేర్పడ, మహావ్యవ గుండెలు బాడు కొంచు, శీ
ర్షకలనంబు లొండొరుల హస్తములన్ గడుచేసికొంటు, ను
ద్భీకర శోక కీర్తలు ప్రేమల జొచ్చి డహింప, నోర్చుచున్.

ఉ॥ కోయలు, తెల్లఱన్ మృతులకున్ జరిపించి యభోచితక్రియల్,
చేయున దేమిలేక, గుణ సింధుడు లింగని సాహసక్రియల్
స్వీయమనంబులన్ మెదల, చింతిలి చింతిలి, భారతోద్వికిన్
బోయెడు మూర్ఖమధ్యమున హరి విఘ్న హతరై కలంగుచోన్

తే॥ నాడు కోయల యందుండె మూడు తెగలు; ‘జేతు’ ‘వేప, ‘పూస’ మరునట్టినవి మూడు
వొందె ‘జేతిము, ‘మార్కము: ‘పూస’ మనెడు, పురుషులను వారి నాయక పుంగవులుగా.

ఇట్లు, తెలుంగముని నాయకత్వమున తెలుగువారును, టేకము, మార్కము, పూసముల నాయకత్వమున కోయతెగలును చని చని.

కాంచీ కొన్ని రోజుల కొకానొక దీర్ఘిక; దాని నీట రా
యంచలు తేలెనీడుచును. నాడుచు. మున్నుచు, స్నానమాడి య
షించుచు గట్టనాళముల; చెంగటి తీరమునన్ బకా? వి
శ్వుంచలమై జపంబులను సల్పెను చేవల బట్టి మిగింగగన్.
విడిసి యచ్చట. నారేయి విశ్రమించి. ఏదప నరుడోదయంబున నదిని దాట
నిశ్చయించిరి; ఇంతలో నింగి దోచె । సూర్యుడస్తాద్రి జేరెడు సూచనలును.

ఆ సూర్యుడు

కానబడె చెక్కు తీసిన కందగడ్డ । వలె; నపర గగన తలము పనుపు పూసి
కాళ్లపారాణి దిద్దిన కాంత వోలె । తోచె; మెల్లగ రవి క్రుంతె దుర్బుడయి.
మొగములను పద్మపంపుముల్ ముడుచు కొనియె; । కప్పుకొనె భూమి వల్లచీకట్ల మునుగు
కొంతసేపటి కుడయించె కుముదమిత్రుఁ । దాకసంబున విరిసె చంద్రాతపంబు.

అన్నెంల వంక గాంచి కుముదావళి మోములు విస్తరించె; సం
పన్నతనొందె గంధవహపంక్తి సుగంధము నిండి; ప్రోదినిన్
వెన్నెల నీరమై కనుల విడుగ పాటినయట్లు తోచె;నా
సన్న యశర్వజయ సాంద్రతకున్ కుభసూచకంబు లై .
ఆ నకు రేయి దూరముగ నన్యనివాసుల పల్కె సందరుల్
వీనుల దోచివన్, గిరిజ ప్రీతి వచించిన హెచ్చరింపు హృ
న్మానన వీధులన్ మెదరె; “మమ్ముల హాయిగ ‘రింగ బాణ’ దే
కాన వసింపనీని దివిజ వ్రజ మియ్యదె” యన్న పెన్ పగన్
తెలెలెల వారు వేళ, రణదీరత నాయుధ పాణులై తెలుం
గుల బలగంబులేగె పలు కోయల దోహ్కాని; నిర్బరుల్ మహా
బలయుతులై యెదుర్కొనిరి; బంధుర సంగరమయ్యె; నిర్బరుల్
తెలుగుల దాటి కోర్వగల తేకువ చాలక పారిపోయినన్
త్రిదశుల వస్తుసంచయము తెల్లలు, కోయలు కొల్లగొట్టి, న
మ్ముదమున నాజ్య భక్ష్యములు మోపుగ వండి, భుజించి, త్రేన్పువో
కదతెను సూర్యుడస్తగిరి గట్టులు దాటి; ధరాతలంబునన్
మెదరెను రాత్రి చీకటులు; మిటను నించెను తారకా తతుల్.

మలుదినంబున తొలిసంజ మలయు వేళ, । పడవతకు దెచ్చి యచ్చటి వల్లె వార
లంచలుగ వారి నెల్లత నచటి వదిలి । నవలి యొడ్డుకు దాటించు నవసరమున
వటద ప్రారంభమయ్యెనాపగను; హెచ్చె; । నందలును దాటిరెటులొ, నాయకులు తప్ప;

వలద వేగము హెచ్చి తీవ్రత వహించు. | నడవ లేరైరి పల్లెలు పడవలింక.

తే॥ అలదిరపుడు బిగ్గరగ నాయకులు: "మిగుల | కరుణజూడుము మమ్మహూ తరణదేవ: ఇచట నీ వున్నచో, వేగనేగుడెంచి | అద్దరికి తేర్చు మమ్మిప్పుకార్త వరద:"

వ॥ అనిన యుత్తర క్షణమున

తే॥ మొసలి తెగవాడు కచ్చపము తెగవాడు | నైన యిద్దలు పడుచువారటకు వచ్చి, "ఎక్కిరేవి మావీపుల నిపుడు మీరు | భద్రముగ మోతు మవ్వలి వైపు" కనిరి.

తే॥ మొసలి, తాబేళ్లుగా చూటి, ముందువలిచి, | "మోసగింపముమి" మృని బాసచేయ.

కచ్చపము వీపుపై తెలుంగమును, వూన | మును, కడమ పెద్ద లిద్దలు మొసలి నెక్కి

తే॥ తనువులను కరిపి దిగించి త్రాళ్లతోడ | వేలువేలుగ మొసలి తాచేళ్ల కప్పుకు పయన మొనరించి రాపగ వలద నీట; | అంత, నది మధ్య వలకేగి, యచటనాగి

తే॥ మొసలి తాబేళ్లు "నీటిలో మునిగి మిమ్ము | సంహరింతుము; తప్పుడు చావ" నంగ కత్తి యాసి యటచే తెలుంగముడు కనలి: | "మీరు పడుదురు ముండుగ మృత్యువాత"

వ॥ అనిన, మొసలి తాబేళ్లలోచనమగ్న మయ్యె. ఆపుడు రాయగృధ్రములను 'బిందో' వి లాయలుపునిని, తెలుంగముఁడా పడలో నున్నట్లు గ్రహించి.

తే॥ అపుడు 'బిందో' విహంగము రటకు వచ్చి, | వారి నందఱ గట్టున వైచి, మొసలి నాటకను పీత పెకలించి; యణగదొక్కె. | కచ్చపము మెద: నా తెలుంగమును మెచ్చె.

తే॥ కావుననె లేవు నామ్మల గ్రాహములకు: | కచ్చపగళంబు లూగుచు గానుపించు; దేవనముడని రందలు తెలుగు ధవుని; | అదరించిరి యచటి వారాగతులను.

తెలుగు వారి నేపాళ దేశవాసము

తే॥ నేఁడు 'నేపాళ' మనియెడు నిత్యతైత్వ. | దేశపు 'ధవళగిరి' పొంత తెలుగు వారు విడిసి, వ్యాపించిరచ్చట వివిధ దిశల | కోయలతో నహవాసంబు పాయకుండ.

మంజరి॥ చలికొండ కోనేళ్ల స్నానాఁజ చేసి, | చలికొండ నడులలో సయ్యాటలాడి, పల్లెలను నిర్మించి, పట్నాలు కట్టి, | కాపురము చేసి రా కనుమలొవారు.

తే॥ ఆచటి నదికి 'గోదావరి' యనెడు పేరు | పెట్టి, పల్లెలు పట్నముల కట్టుకొనిరి; పూర్వదిశ 'నమరావతీ' పురము పెద్ద; | దటులనే 'వ్రతిస్థాన' మా యపర దిశను.

తెలుగు వారు భరత విందమున విస్తరించుట

ఉ॥ వందల యేడు లిట్లు గడవన్, జన సంఖ్యలు విస్తృతంబు లై నందున, నాథునిన్ విడిచి, యామ్యముగాజని, విస్తరింపగా కొందఱు తెల్ల వారలును, కోయలు పెద్దలు చెప్పినట్లుగా ముందరకున్ బ్రయాణమయి, మాటలు ముల్లెల తోడ సాగగన్

వ॥ అంతట వారు చేరిన చోట్ల కూడ కాలకృమమున

తే॥ తెలుగు జన సంఖ్య పెరిగి నుదీర్ఘమగుచు | విస్తృతవ్యాప్తిగాంచెను వివిధ దిశల

తెలుగు నాగరికత సంస్కృతియు, భాష! ప్రబలె దట్టమైయట నన్ని ప్రాంతములను.

అమరులు, తెల్లలిడ్వరును నాడ్యలు గావున దేవ భాషయే

సమముగ నిర్వరున్ బలకసాగిరి; భేదముగ్నిందె పెక్కులై;

తమ తొలి వేద నాగరికత ప్రభ, సంస్కృతియున్ విభిన్నమై

కృమముగ మిశ్రమయ్యె నవి కాలము మెల్లగ సాగి పోవగన్.

త్రిదశుల వేద పద్ధతులకును, తెలుగుల సాంప్రదాయాచారములకును కొన్ని భేదములు స్పృటముగ నుండి, మిశ్ర సంస్కృతి యేర్పడుటకు కొన్ని శతాబ్దములు వచ్చెను. ఉభయం భాషలును కలపి పోయి సంస్కృత భాష యేర్పడుటకును ఇట్లేకొన్ని శతాబ్దములు పోయెను.

అచటి భూమి 'నారావర్త' మనిరి జనులు. తెలుగుల నివాసమై యుది పొలిచె గాన;

చంద్ర, సూర్యాది వంశ రాజన్యంగురు. తెలుగు పురుషుల రచన పృథ్వీకలంబు.

వారి ఇతిహాసములు బహుగ్రంథప్రపంచములు కాన, నిట వివరించుట లేదు.

తెలుగు జాతి వారి కలసికట్టు తనంబు. తెలుగు జాతి వారి ధీనమృద్ధి

తెలుగు జాతి వారి బల, సరాక్రమములు. తెల్లమయ్యె దేశ దేశములకు.

మధుమంతము

గంగ దక్షిణమున కట్టిరి తెలుగులు మహిత పల్నము 'మధుమంత' మనగ;

కాలక్రమంబున 'నీల' భూస్థలినుండి, -దక్ష 'హరప్రియ' దాత్రి నుండి,

వలస వచ్చి రటకు తెలుగుల పూర్వుల-సోదర వంశ్య, లసురుల సుతులు;

కొన్ని శతాబ్దముల గొప్పగా గడవగ, - 'దండు' 'డిక్షెకు'ని తనయఁదటకు

వచ్చి చేరగ, రాజుగా ప్రజలు వాని. నెన్నుకొని; రంక, నా దండుదేలు చుండ,

మట్టి వర్షించి పూర్వనా మహిత పురిని, దాని దరి కత యోజన దాత్రినెల్ల.

గురువగు కుక్రుని సుతయగు 'అరజ'ను దండుడు చెరచిన, నాగ్రహ మందెక;

కురిపించె మట్టి కుక్రుడు. పురియును దత్తాంతమెల్ల పూదగ ననుచున్

అది దండకారణ్యమయ్యెననియు పురాణములు వాకొను చున్నవి.

వివిధ సంస్కృతీ సాంప్రదాయముల కలంబు

సింధునది దరి ఉత్తర సీమలెల్ల. నాడు త్రిదశుల పరిపాలనమున నుండి

చెలిమి క్రమముగ నభివృద్ధి చేసికొనుచు. తెలుగు భూమితో తుదకవి కలపి పోయె,

ఉత్తరోదరి దావున నుదయమంది, వేదములు సింధునది పొంత పెరిగి కొంత;

పరిణతిని పొంది పూర్ణ రూపము ధరించె. తెలుగు వారి గంగా యమునలకు నడుమ,

అదికత్తిని పూడించి రచన పూర్వ. వాసు; లెనగె తెగలు జంతు, పక్ష, వృక్ష

నామముల; వారి యాచరణములు, సాంప్ర. దాయములు సాగె వారిలో తరతరముల,

కాలక్రమమున త్రిదశుల యొక్కయు, తెలుగుల యొక్కయు ఆచార సాంప్రదాయములలో కొన్నిటిని బారతదేశపు పూర్వ నివాసులును, వారి యాచార సాంప్రదాయములలో గొన్నిటిని

తెలుగు వారును త్రిదళులును స్వీకరించుచువచ్చిరి. ఇట్లు మిక్కిలి సంస్కృతి యేర్పడెను. భాష విషయమున కూడ నిట్లే జరగెను. వివాహాది సంబంధ బాంధవ్యములు కూడ సాధారణమయ్యెను. వసిష్ఠుడు ఆరుంధతిని వివాహ మాదెనుకదా; కుకుడు, శౌనకుడు, జాంబుకుడు వారి తల్లు! తెగల పేర్లను పొందిరి. వాల్మీకి పుట్టతెగ తల్లికిని, వ్యాసుడు పల్లె వనితకును వుట్టిన శుభ మహాలు. బ్రహ్మ = భర్మ (Burma) వంగ దేశములకును తత్పరి సర ప్రాంతములకును భద్రాశ్ర వర్షము వారు వలస వచ్చి, కాలక్రమమున తెలుగులతో గలసి పోయిరి. అట్లే భారత వర్ష భాగము లగు భర్మ దేశమునకు తూర్పున కాంత (తూర్పు) మహాసముద్రమువఱకు గల భూభాగమునను పరిసర ద్వీపము లందును జరిగినది.

తే॥ పండితులు వేదముల యెడభక్తి జూప, | ప్రాతయాచారముల్ జనుల్ వదలరైరి;
మిశ్రసంస్కృతి కొందఱిమెప్పు పొందె; | పరిపరి విధంబుల య్యెను ప్రజలగతులు.
వ॥ కాని, అవిభిన్నతల నన్నిటిని లీనము చేసి కొనుచు, నొక ఏకత్వము ప్రబలమై, జనులు పొ
పొచ్చెములు లేక సౌమ్యముగా జీవించు చుండిరి. అది నుండి నేటివఱకును ఈ గుణము భార
యుల ప్రత్యేకలక్షణము.

చ॥ తెలుగులు రాజ్య వర్తక తతీన్, వ్యవసాయ పరిశ్రమా దులన్
మెలగగ. పూర్వవాసులు సమీకుకృతైరితరావ వృత్తులన్;
వెలసిరి ప్రప్రధానముగ విప్రులుగాత్రిదశాశ్య సంతతుల్;
కలసిరి యొక్కపై రవతి కాలములో తెలుగార్యశాఖతోన్.

ఉ॥ కొండలరణ్యముల్ ప్రియము కోయల; కట్టుల గాన, యామ్యపుం
కొండలరణ్యముల్ వెదకి కొంచరిగచ్చట నిత్యవాసులై
యండి, తెలుగు వారల సహూదర భావముతోడ వృద్ధియై,
యందగ నుండి రాప్త హృదయంబు లెసంగ పరస్పరంబుగన్.

దండకార్యమున తెలుగు వారి వలసలు

సీ॥ కోయలతో పాటు కొందఱు తెలుగులు గంగకివలి దండకావనమున
వలస గొనిరి కొట్టి వసుధావహంబులు—చిన్న, పెద్ద నదుల చెంతజేరి
వృద్ధిజెందిరి వారు వేవేగ వేద విజ్ఞాన సంస్కృతులు భాషయును వారి
కంటిని దూరాన, యమున గంగా ద్యుత్తరాపగా తటవాసులైన తెలుగు

గీ॥ వారు వేదవిజ్ఞానము. భాష, సంస్కృతి, తమ విజ్ఞానమున, సంస్కృతిని, పలుకుల,
మిశ్రమము చేయ; నలునలే మెలగ సురలు | తెలుగు విజ్ఞాన వాక్సంస్కృతులు గ్రహించి.

మ॥ శివున్ తెల్లులు పూజచేయ, విఘ్నేన్ శ్రీవిష్ణు బూజించి రా
దివిజల్ సింధునదీతటోత్తర బృహద్దేశంబునం; డిట్టులే
వివిధాచార విధిన్నతల్ చెలగె; నా భేదంబుల్లెన్ గమిం
చి, విమిత్రోజ్యం సాంప్రదాయములు భావించెన్ నిదానంబుగన్.

తే॥ తెలుగు లందు దక్షిణ దిశ జెలుగు వారు । ప్రా తెలుగు వద్దకుల యలవాటు మాన
కావరించుచు నుండిరక్కా దరమున । పక్షిజంబు యొందొంటిని బొయగట్లు.

అంద్రుల పుట్టుక-తెలుగు వారు అంద్రులగుట

ప॥ ఇట్లు జరుగుచుండ, బహు కాలమునకు

తే॥ 'గాది' యను పేరి తెలుగు భాషా-తుడొప్పె; అతనికి మహాతపశ్శాసితయైన కొడుకు
పుట్టి, యెన్నెన్నో మనకార్యముల నొనర్చె; । బ్రహ్మ సృష్టికి ప్రాతినృష్టి పరగ జేసె.

ప॥ అతని పేరు కౌశికుడు.

చ॥ కుల, మత, జాతి భేదములు కూర్చుండంగెను; దేవ తృప్తికై
బలు లొనరింపరాదనియె ప్రాణుల-ముఖ్యముగా వరావశిన్;
మలలను, కానన్ మనల మానవులన్ దవ తెల్ల వారిలో
గలుపుట యుక్తమైన మనకార్య మటంచును చాచె నిష్ఠతోన్.

తే॥ పండితులు, వారి భక్తులు, ప్రజలు పెక్కు; రివి సహింపక, వదిలించి రితడమిత్రుల
దెల్ల విశ్వంబునకునని; ఇందుచేత । నతడు గాంచె 'విశ్వామిత్రుడనెడు' పేరు.

తే॥ గంగకు కొంత దక్షిణముగా కల విస్తృత భూమి భాగమున్
మ్రొంగెను దండరావనము, మించి శళాంతుని రాహు పోల్కిన
బృగినానర్చె నాటవిని భార్గవు కావము; కాసుకాసురో
త్తుంగ సుభాగ్యరంగమది తొల్లిటి నాడు, మహాబలాధ్యమై.

క॥ తెలుగుల వలనలు పెక్కులు । వెలసెను తత్కాలనవమున; వేదాచారం
బులువారి కంటమిని, ప్రా॥ తెలుగుల వద్దకులు, సంస్కృతియు నెనగెనెదన్.

తే॥ ఆయదవి జనావాసము లచ్చుటచట । గల; వసురులును, నరభక్షకులగు రాక్ష
సులును నివసించిరందు; వారలను సంస్క । రింపనెంచి, విశ్వామిత్రుడంపె సుతుల,

తే॥ అసుతుల శ్వేష్ఠ, బాంధ్రాఖ్యుడాశ్రమంబు । గట్టుకొని మిత్ర సంస్కృతిన్ గలువసాగె
దండకాటవి వారి కంటదీక్ష; నతని సంతతి వారెల్ల రాంద్రురై రి.

తే॥ వివిధ దిశలకు వేవేగ విస్తరించి, । అంద్ర, సింహ, కళింగము లాది యైన
పేర్లిదిరి వారు నివసించు పృథ్వితతికి, । అంద్రులందఱటి తెలుగు వారై కళమైరి.

తే॥ వేద ధాపాడు లొక్కటైవెలయు కతన, । అచటి తెలుగుల నెల్లరు నాంద్రులనిరి;
'అంద్ర' 'తెలుగు' పదము లేకారమిచ్చు । శబ్దములుగ వాడబడుట సంభవించె,

ప్రా తెలుగు, వేద, మిశ్ర సంస్కృతుల ముద్ర

ప॥ సింధు నదీ తీరపు టు త్తర ప్రాంతపు వేదాచార సంస్కృతుల లింకను తెలుగుల ఆచార సంస్కృతు
లతో పూర్తిగా మిశ్రితముకాక పూర్వము, ప్రాతెలుగులయు, పూర్వవాసులయు ఆచార
సంస్కృతులు గంగానది ప్రవహించు తూర్పు, దక్షిణ ప్రాంతములందు ప్రజలముగా నుండెను,
అననుయమున

- చ॥ కృతయుగమందు మాన్యులుగ కీర్తి గడించిన రాజ వర్ణులన్
'సుతవుండు' మానవాళి కుభ శోభన కాంతుడు గంగ తూరుపుం
గుతలమునేలి, 'దీక్ష' యను కోమలి భర్మ సువర్ణ మేదినీ
పతితనయన్ వివాహమయి. ప్రాప్త సుతుండయి రాజ్య మేలుచోన్
- చ॥ 'బలి' యను నాసుతుండుడయి బాసుని కైవడి నేవుగాంచి, కో
సరి తనయన్ 'సుధేష్ట' యను సాప్తిని వెండిలియై, మనోంగదో
ర్బలసుతు లాఱ్వురన్ బడసె బాన్కర సన్నిభ వీర విక్రమో
జ్వలదనరి స్వభావుల, వికారి తెలుంగను భూమి పొంగగన్.
- తే॥ చడువుకొను నీకు వచ్చిన పిదప, నిలను । సాటిలేని ప్రవీణుడా నాటి ముఖ్య
దేవ గురు వర్ణు ననుజుడు 'దీర్ఘతము'ని । వలన నేర్పిరి సకల విద్యలను వాడు.
- తే॥ పిదప, గురుదక్షిణగ శిష్య వితతి నడిగె । దీర్ఘతముఁ "దేను భాగీరథీ ప్రవంతి
నడుమ నిలిచి చేదజప మొనర్ప దలఁతు; । వలద నను తాత కుండ కాపాద వలయు"
- తే॥ అసిన, నీయకొని, వలద నాపు వేయి । కట్టలను కట్ట శిష్యులుఁ గంగ వేయి
పాయలై పాతె; గురుని జపం బవిచ్చు । మగుచు నిత్యము కొనసాగె; వతఁడు మెచ్చ.
- తే॥ చతురుడను బుద్ధిమంతుడా, నజ్జనుచు, సకల గుణబనుల్ తచ్చుతుల్ జనకు కెల్ల
విధములను దోడ్పడిరి రాజ్య విషయములను । సర్వజనులు సుఖింప తదుర్వియందు.
- చ॥ అంగ, వంగ, సింహ, కళింగ, ఆంధ్రములనెను భూభాగములా నాడు బలి ఏలుబడిలో నుండెను.
- తే॥ బలి ముడునలియై, రాజ్యము పంచిపెట్టి, । సుతుల భూభాగముల పేరు సుతుల కచ్చె;
ఆ తెలుగు భూము లై కమత్యతకు నిలయ । మై పరస్పర సాధాగ్యమరయు చుండె,
- చ॥ ఆఱురు తనయులలో నొకడు దత్తుడుగా భర్మ దేశమునకు రాజయ్యెను.
- తే॥ దీర్ఘతము రాక వెనువెంట తెలుగు సాంప్ర । దాయముల చోట వేదవద్దకు లువెలసె;
బలి పిదప కూడ అంగుని పొనమున । బలము గొని చేదవద్దకుల్ వ్యాప్తి జెందె.
- తే॥ జనులు దీనికి తమ అనిష్టమును దెలుప, । పెడచెవిని బెట్టె నంగుడు; పెక్కునాళ్ల
కంగునకు 'సునీధ'కు 'వేను' డను సుతుడు । కలిగి పెద్దవాడయ్యె; సంగతుల నెఱిగె,
- చ॥ తెలిపెను తండ్రికిన్ ప్రజల తీవ్ర విరోధము చేద పక్కికిన్;
పలికెను తండ్రి; "కూపమున వానమొనర్చెడు కప్పలట్లువ,
జ్వలగల దేశముల్ ప్రగతిసాధన చేసెడు తీరు మాని, ప్రా
తెలుగుల సాంప్రదాయములు తేవలె నున్నతికంకుర జేరెల్తె .
- క॥ "మన తెలుగు సాంప్రదాయం । ఐన కేనెదలయి రాను; భువినయ దెసలన్
జనములు వైదిక మార్గము । ననుసరుజమొనర్చు, మనకు నాగుట తగునే;
- క॥ "నీ కాత బలివృషాణం । దీతత్వము దెలిసి, జనుల హితము. భవిష్యత్
ప్రీతియు గోరి, విమర్శా । తీతుండయి, వేద పద్ధతివి తలపెట్టెన్.

- క॥ “కోసరి, విదేహ, అశ్మక, । కాసియు, తత్సృమంపు కాశ్యపి వేదో
ద్వాపితమై మన సంస్కృతి । తో నమ్మిక్రంబవదె చతుర్థికి లంకన్;
- తే॥ “వేద రచనము పూర్తి కావేదు వత్స! । పూర్తియగు నాటి కందులో బోరెడంత
తెలుగు నాగరికత సంస్కృతియు తెలుగు; । జనులకిది శాంతముగ బోధపరచవలయు,
- క॥ “వారల కిది వివరించు ప్ర । చారకులను నిర్ణయించి, చర్చయి, గోప్తుల్,
భూరిజనోపన్యాసము । బూరూరన్ బరగజేసి తోడ్చున తనయా;
- తే॥ “ఈ పథమును చేపట్టు మీవు పుత్ర! । యనెడు తండ్రికి సుతుడెడల రాద లేక,
తక్షణము పిన తండ్రిల దరసి, తెలిపె । కాను ప్రజలును తండ్రియు దలంచు విధము,
- వ॥ వారిల్లనిరి
- ఉ॥ “నిక్కము దూరదర్శియగు నీజనకుండు ప్రజాపితైషియై
మక్కువ మీఱ నీయెడల, మానసమున్ వివరించినట్టి న
ద్వాక్కులు, సందియంబుడిగి, తద్వచనామృత మాతమినిపి, సే
రెక్కుము సత్పురుండపుగ, నెల్లరు మెచ్చు నృపాల మౌళిగా”
- వ॥ అనిన పిన తండ్రిలకు ఆంగ వేనుఁడిల్లనియె;
- కా॥ “మీమీ రాజ్యములందు తద్విధముగా మీరేల వర్తింపఃరి
ట్లామోదంబు నిరాకృతం బయిన వేదాచార మార్గంబు నా
కామోదంబు, క్రియాత్మకంబనుచు నెయ్యం దొప్ప బోదించు మీ
యామాటల్ దయతో సుబోధకము చేయన్ మిమ్ము నర్థించెఁన్.”
- వ॥ అనిన, వారిల్లనిరి: “మేమును వేదమిళి మార్గము ధ్యేయముగా ప్రచారము చేయుచున్నాము
తే॥ “వినుము; మాయేజబడి లోని వివిధ జనులు । ప్రా తెలుగు వద్దతుల కలిప్రబల శక్తు;
రెట్టి మార్పును వారికి గిట్ట నేర ; దెక్కువగ వేద వద్దతి నెఱుఁగరివది.
- వ॥ “చిట్టిబొట్టు, బొమ్మల నోము, అట్ల శిద్దె కిది పున్నముల నోము మొదలగు నూలు నోములలో
కొన్నిటివైన నోచుటయు; వివిధములగు పేర్లతో శ్రీ దేవతలను, గ్రామదేవతలను, చనిపోయిన
పితరులను గొలుచుటయు; చెల్లను, పాములను, చిక్కరములగు జంతువులలో నేయొకదానినో
ఒక్కొక్క తెగవారు పవిత్రముగా నెంచి పూజించుటయు; మంత్రములు లేకుండ, కొన్ని యాచార
ములను పాటించుచు, పెండ్లిండ్లు చేసికొనుటయు; వధూవరులొకరిపై నొకరు పసుపునీరు జల్లుకొన
గనే అలుమగ లగుటయు; కుండపగులగొట్టి విడాకు లిచ్చుటయు; శ్రీ పురుషులు మాలు మనువులు
చేసికొనుటయు; పుట్టిన బిడ్డను జల్లెడలో నుంచుట మొదలగు పుత్రోత్సవములను చేయుటయు;
మరణించిన గొప్ప వారితో పాటు మఱొకరినిగాని, కొండలుగాని పాతిపెట్టుటయో దహన
మొనర్చుట యో జంపుటయు; మరణ సంబంధమైన కర్మలు నేటి వేద విధానమునకు భిన్నముగ
నుండుటయు; మొదలగు అచార సాంప్రదాయములు మారాజ్యము లందు ప్రబలములు. ఇవి
ఇక్కడి తెలుగుల యొక్కయు, పూర్వనివాసుల యొక్కయు మిశ్ర మారాచార సాంప్రదాయములు.

- తే॥ “వేద కర్మణి వీక్షించి, వినిన కొన్ని । తరములకు గాని, అవి హానికరము కావు
సుమ్మనకొన; రీప్రాంత సూక్ష్మమిద్ది; । తిరుగ బడుదురు; కూర్చురు మరణమిచట
- వ॥ “ఇందు చేత, మేము త్వరపడక, శాంతముగా, నెమ్మదిగా చేద మిశ్ర మార్గప్రచారము సాగించు
చున్నాము.
- తే॥ “అంగ రాజ్యము ఓన్న మీయన్ని గుణము । లం; దవతి మిశ్ర సంస్కృతి యలరె నిపుడు;
అచ్చ తెలుఁగచ్చ వై దిక మలరు కలసి; దేని నద్దినైన మర్చింతు రోయి.
- అ॥ “కలుపు మన్న యెడల కప్పకు కోపము; । పాము కోపగించు వలదటన్న;
కత్తియంచు సాము గతి నీవు వర్తింప । వలయు జనకు నడగు జాడలందు”
- తే॥ పూర్తిగా నన్ని విషయముల దోధపడియె; । అంగ మాండ్రాదులకు ధిన్నమనియు నెఱిగె;
కాని, వేనుడు వై దిక కర్మలనిన । ద్వేషభావంబు మానక, పెంచుకొనియె,
- తే॥ అండ్రనకు బుద్ధెనొకనుఁడు దతఁడు కూడ । ‘వేనుఁ’డను పేర వర్తిలై; వీని ‘నాండ్ర
వేనుఁ’డన, తొలి యతఁ ‘డంగవేనుఁ’డయ్యె; । పితలు మరణింప, రాజ్యముల వీరి వయ్యె
- వ॥ అంగవేనుఁడంతట
- ఉ॥ పాలన చేసె భూప్రజ నపారదయన్, తన తండ్రి వాక్యముల
పాలన చేసి వై దికము ప్రాతెలుఁగుండన మావరించుచున్;
కాలము సాగనిట్లు, లొక ఘనమునందు ‘మరీచి’ నామకుం
దేలిక జూడవచ్చి, ధనమిమ్మనె చేయ నఖండ యజ్ఞమున్,
- ఉ॥ “మీ పరిపాలనన్ ప్రజలు మేటిసుఖంబులు పొంది; రెల్లపై
గ్లేవుగవందె; వర్షము మహేంద్రుడయన్ గురిసెన్ నకాలమం;
దీ పగిదిన్ సురల్ జరుపకిప్పు డవర్షపు జెమ పంజ్జలన్
జూపిరి; వారు తుష్టిగనుచోక్రతుచర్యకు, రావు జెమముల్”
- వ॥ అనిన, అంగ వేనుఁడిట్లనియె:
- క॥ “వదులను, వార్ధల, చెలువుల । నుడకము నావిగి ఛిల్చియొనఁగు జలము వా
రిదముఁజ; క్రతుసాధ్యము కా దిది; చూతము నవ్య మార్గ మేదైన విఁకన్”
- చ॥ అనిన, మరీచి యాగ్రహము నంది, బొమల్ముడి వైచి, “వేదముల్
కనుగొనె యజ్ఞమార్గమును; కాదను రాజపసవ్యుఁ, దిట్టియో
చనలకు శిక్షగా నిపుడు సాగవలెన్ దళవర్షయాగ; మో
జనగణపాల! వేదము లనత్యములంచు వచింప జెల్లునో?”
- క॥ వేనుఁడిట్లనె: “కోపకాపములచే వేదోక్తి కౌన్నత్యసం
ధానంబున్ మఱియింపదోకము; భతద్వాఁచల్ వదిన్దీర్తు, నెం
దైనన్ విప్పులబోయి నేతిపొగ వ్యామాభ్రంబుగా మాఱి. వా
నై, వీరంబులు క్రుమ్మరించునను వాక్యంబుల్ దయన్జూపు చోన్.

డా॥ "నాకునశోకు వేదముల నాణ్యతకున్ గల భగ్ర పీఠ; మీ
జమముర్రామాన; దది జన్నములన్ గవి పాఠిపోడు; నీ
కేమిటి కీవృదాశ్రమ, మహేకుక కోపము; నా ప్రజావళి
జేమము నేను చూచుకొని, చేయుదు చేయ గలట్టి దంతయున్,"

ము॥ అనినన్, గోపము రెట్టి చేసికొని, రాజాస్థానమున్ వీడి, దు
ర్జన తత్వంబున వర్తక స్థలమునన్ జాపెన్: "సృపాణంధహం
బున వేదంబుల దిక్కరించి మిడితెన్; పూజ్యుల్, బుధుల్ పెద్దలి
క్షను వెయన్ జనుడెం"దటంచు, విగమజ్ఞానుల్ సమర్థింపగన్

తే॥ విని మరీచిని, కృత్యుభక్తజనులు కినిసి, రాజాస్థానముజని, "వేద రక్షకుడవు
కానివనర్హుడ; విశ గద్దె దిగుము । వేగమిపు"దని శపియింప, వేనుడనియె:

తే॥ "కృత్యువు వలదంటి, నతియే కాని, వేద । రక్షణమును మాన లేడు; కాన,
అర్ధరహితము మీకాప; మంగవృపుని । దిక్కరణ శేరమని మీరు తెలియ"దనిన.

తే॥ బలిమిమైపట్టి, రోటిలో తలను గ్రుక్కి । దంది చంపిరి రోకళ్ల, దారుణముగ
వేనరాజును క్రూరులా వేదవిడులు; । గర్భవతి పట్టమహిషి దుఃఖమున గురింగ.

అంద్ర వేనుడు - అంద్రులవెలి.

ము॥ వినియాఘాతకోరవార్త, గహనా ఖీలోగృధావాగ్నియై,
చనుడెంచెన్ వెన నాంద్రవేనుడు మహాచక్రింబు కంపింప;దు
ర్జనులన్ యజ్ఞవిసోదులన్ గదిసి, నిర్దాక్షిణ్యంబుగా జీర్చి, వే
నునకున్ దర్పణ మిచ్చె నెత్తురుల, బంధుప్రితి సందీర్శగన్.

డా॥ వేనుని హంత కొఘమగు వేదవిడుల్ పరుగెత్త, వారిని
మేనులు చీర్చి ముక్కలుగ, మేపెను సాకువ గృధ్రపంక్తి;క
జ్ఞాను, తమోగుణిన్, గుమతి, ఛాందసు, మూర్ఖు మరీచి దైలవుం
గానుగ విప్పిచేసి, కునకంబులకున్ బడవై చె కాయమున్.

వ॥ అంతట

తే॥ అంద్ర, వంగ, కళింగ, వింహ భువిజనుల । వేద బాహ్యులుగా వెలివేయ మిశ్ర
దేశవాసులు; వీరు నా దేశజనుల । నటులె వెలివైచి రనోన్యమణిచి పుచ్చి.

తే॥ పృథుని బ్రినవించె నపు దంగవేను రాణి; । అతడు పెద్ద వాడగువలకామి రాజ్య
మేలె; పిమ్మట పృథుడేలె పెక్కు నాళ్లు; । చేరెనపుడు వేద సంస్కృతులు మఱల.

వ॥ పృథునకు 'అర్జియు, అర్జికి 'హవిర్ధానుడు' ను జనించి వరుసగా నంగ రాజ్యమేలిరి.

తే॥ అంద్ర వేనుడు బహుకాల మవనినేలి, । అంద్ర జనకుడై శ్వశ్యాశివృద్ధి
పాదుకొరిపెను తెలుగుల ప్రళయ వెలుగ; పిదప నుతుడు 'నిషాదుడు' పృద్వినేలి.

వ॥ అంద్రవేనుని రెండవ కుమారుడగు 'చక్రవర్తి' యు నిషాదుడును ర్యాజము పంచుకొనగా.

చక్రవర్తి రాజధాని గల భూభాగమును, విషాదనకు అరణ్యముయమైన భూభాగమును దత్తెను
విషాదుడు వేటొక రాజధాని విర్మించుకొని 'నిషఠ'యని పేరు పెట్టెను. పట్టకృవర్తుల
నొకడగు 'నలుడు' ఇతని వంశము వాడే.

పరకు రాముడు

- తే॥ దండకాటవి పొగ్గద్య ధరణులందు । గాది సుతుడెట్లు మిశ్ర మార్గమును వ్యాపి,
చేయఁబాసెనొ తెలుగుల సేమలందు, వితరణన సేమ లందున, నెంమి నటురె
- తే॥ తపతి, సర్మద సహ్యాద్రీ దాపులందు । విలిచె 'జమదగ్ని' యచ్చటి తెలుఁగూఁచారి
కితరులకు వేద మార్గము నెఱుక చేయ; । 'రేణుక' ను బెండ్లియాడె క్షత్రియ నతండు.
- క॥ నలుగురు తనయులు వారికి । కలిగిరి; మూడవ శుతుడు జగద్వంశుడు గొ
ద్దలి యాయువమైన ఘనుడు । చెలఁగె 'పరకురాము'డన బ్రసిద్ధుడగుచున్.
- చ॥ అలపముతివ్రతా తిలక మాసతి రేణుక నర్మదానదీ
జల మనునిత్యమున్ సితత జాల విస్మరితమై ని కుండతో
నెలవుకు దెచ్చుచుండె; ధరణీపతి నీడను నీట జూచి యా
వెలది మదిన్ జలించె నొక వేళవ వేళను, కుండ చిల్లగన్.
- క॥ తన పాపమెఱిగి, యింటికి । జని, భర్త నడిగెను శిక్ష సాధ్యమణి; యా
ముని మతణ శిక్ష తగునని । తనయులతో జెప్పె నామెతల విదగొట్టన్.
- తే॥ సుతులు ముగ్గురు తల్లిని హతమొనర్చ । నొల్లరై రి; పరుకురాముడొక్క వ్రేటు
తో జనని తలద్రుంప, దృపుడయిన ముని, "పరమదుగు మిత్తు" ననె పుత్రవరుని తోడ.
- వ॥ అత నాపరకురాముడు
- క॥ బ్రదికింప గోరె తల్లిని; । నదయత నంగీకరించి జమదగ్ని "శిరం
బదికించు మొందెమున" కనె; । నడికించుటతో సజీవ యయ్యె వనితయున్.
- తే॥ తల్లి తల కొట్టునప్పుడు తల్లి వెనుక । విలిచి యుండిన సుబొక నెలత తలయు
నవనిదురై; పరుకురాముడదుకునపుడు । తల్లి తల నాపురంద్ర గాత్రమున కదితె.
- తే॥ అవయవము లందు శిరము ముఖ్యంబుగాన, । పడతిని గ్రహించె జమదగ్ని భార్యగాను;
చావు మూడిన వేటొక చాన శిరము । నదుక నచటి మొందెమున, కడియు బ్రదికి
- వ॥ మాలల దేవతయై.
- తే॥ ఏగె నింటికి; పిదప, కొన్నేండ్ల కచటి । తేను 'కార్తవీర్యుడు' దిక్కిరించి మునిని,
సుదమును, మిశ్ర సంస్కృతిన్, పీకివేసి । యాశ్రమము, తోలుకొని పోయె నావులన్ని.
- వ॥ ఆపుడింబ లేని పరకురాముడింటికివచ్చి, చెట్టు క్రింద గూర్చొనియున్న తల్లిదండ్రుల వలన
సంగతులు తెలిసికొని, 'హయహయ' వంశపు తెలుఁగు రాజైన కార్తవీర్యుని చర్యకు
- ఉ॥ ఆ జమదగ్ని సూనుడదికొ గ్రహమంది, కుశారహస్తుడై
రాజును గాంచి, "ఈగతి కిరాతకచర్యకు బూసుబొప్పునే;

నీ జన సత్వముల్, ఘనత. నీ రజ కౌశలమున్ దలంచి ని
 ర్వాజముగా మునీశ్వరుల బాధలు పెట్టెడు విన్నుడుంచెదన్
 "ఓమ్మిపు దాహవంబునకు రాక్షసబుద్ధి; భవస్మదంబు, గ
 ర్విమ్మును నేనడంతు సమరంబున "వంచు నవాలు చేసినన్,
 నెమ్మన మందు నేత్రముల నిల్చిన రోషము సాంధ్య సూర్యబిం
 బమ్ముగ జేయ మోమును, క్షమాతల నాధుఁడు లేచె నుగ్రుఁడై .
 ఇరువురు యుద్ధము చేయగ, | ధరణీతల మతర జొచ్చె; దాత్రిరుహంబున్
 గురుతః ఝుంఝూ నిలముల | తెరయైన మాడ్కివణకి, మహీస్తలి గూలెన్ .
 ఒకరినొకరు పరిమార్చు | రకరకముఁ యెత్తుటను, పరాక్రమ శక్తుల్
 ప్రకటించిరి; యమఘట లే | యొకరి యనువులో కొని చన నోపిత వట్టన్.
 తుదకపాహ్నువేళ, రవితొక్కి పృథ్వికి నేగు బాట, సం
 పదలను, రాజ్యమున్, పతిని. బంధుల, పుత్రుల పీడి, యాస్యురా
 ట్పుదనముజేరు పెడక జనె క్షౌతలనాధుఁడు కార్తవీర్యుఁడు
 బుదముల ద్రోసికొం; చట వపుణ్యులు స్వాగతమీయ నిల్వగన్
 తెలుగు గాధావళిలో నీకథ ఇట్లుండగా, పురాణములు జమదగ్ని కేవును కుమారునియు పరకు
 రాముఁడు కడపటి వాఁడనియు, వాకొను చున్నవి. అందలి కథ కూడ కొంత భిన్నముగా నున్నది
 తెలుగు సంస్కృతి దివజుల సంస్కృతియు గూడి-మిళి సంస్కృతియై. సమీరమట్లు
 వ్యాపించె నుత్తరభరత ఖండంబున; -దక్షిణాపథమున దాని వ్యాప్తి
 కై జమదగ్నియు, గాధేయుఁడును పూను-కొనిరి తెలుగులందు, కోయలందు
 నిట నివసించిన యితరులం; దీయుద్య-మారి యౌచార్తవీర్యరపాలు
 నుడిపి, వెనకి వెనకి యిట్టి పుడమి ధవుల | కొఱకు, వారిని రజమున గూర్చెఱువిని
 పరకురాముఁడు గొడ్డలి పట్టి తిరిగి; | దాతి సులువయ్యె కార్యసాధనకు నవుడు.

ఆంధ్రుల వెలితీరుట - కౌసల్యా పరిణయము

ఆంధ్రులు వెలివేయబడిన పిమ్మట చాలా కాలమునకు రఘు వంశ సంభవుడైన దశరథుని
 బాల్యదశాకాలమున, ఆంధ్ర, సింహ, కళింగ దేశములే కాక, నిషధ, ఉత్కళ, శబర, దక్షిణ,
 కోసల, కర్ణాట మొదలైన దేశములు కూడ ఆంధ్రదేశములై యుండెను. విదేహ, ఉత్తర కోసల,
 కాసి మొదలైన గంగానది కుత్తరదేశముల ప్రజలు మిళి సంస్కృతిని ఆదరించుచుండిరి. వారిలో
 బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు వేద సంస్కృతి వట్టి, వేద (గీర్వాణ) భాషలు కలసిన మిశ్రభాష పట్ల
 ఎక్కువ ఆదర భావమును చూపుచుండిరి ఆంధ్ర రాజ్యములు కాలక్రమమున తమ ప్రాతెలుగు
 ఆచార సాంప్రదాయములను నడలించుకొని వానితో పాటు వేద సంస్కృతితో గలసిన మిళి
 సంస్కృతిని ఆదరించి అవలంబించుటకు విశ్వామిత్రుని సంకతివారి కృషి ఫలితముగా సిద్ధపడు
 చుండెను. ఆ రాజ్యముల ప్రజలలో ఉన్నత శ్రేణికి చెందినవారు ఇందుకు ఎక్కువ మొగ్గు చూపు

అది. ఆసమయమున విశ్వామిత్రుడు దశరథుని తండ్రియగు 'అజ'ని కడకేగి ఇట్లనెను:

- సు॥ "ఇన వంశాధిప! ఆంధ్రరాజ్యములతో విన్నేండ్లుగా మైత్రితో
మన మేనాడు మెరింగమైతి; మిది సంభావ్యంబుకా; దవ్వియున్
మన శక్తుక్తియుతంబు లోక స్ఫుటమై కావ్పించె; నీ దూర బు
ద్ధిని సారించి, పరస్ప రై కృమభివృద్ధిన్ జేయుటలో మేలగున్.
- క॥ "వెలి పెట్టితి మిన్నేండ్లును । బల సంస్కృతు లందు మనము ప్రాజ్ఞుల మనుచున్;
అలవడె మన సంస్కృతి వా , రంకిపు; దింక వెలి సాగరాదు నృపాలా;
- తే॥ "శీతగిరులును, తద్యామృ నీవలెల్ల । భిన్నతల స్పృనిటిని గజపు తిన్ననై న
ఏక సంస్కృతిమయమురై యెసంగ వలయు । సొలగు పూసల మంగళ సూత్రమట్లు
- తే॥ "అంబరమున తారలకు శకంకు మాడ్కి । రాజులకు పైన నొక్క రాజు వలయు;
అర్కవంశజుడే యిందు కర్ణుడగును । ఆంధ్రవనిత నీకోదరై యలరునేవి.
- తే॥ "ఈపగిది తెలుంగను దేవునిటి వాడ । వై న నీవును, నా యిటి యాంధ్రదవుడు
వియ్యమందినచో, ముఖ్యవిష్ణుముడిగి । ఇరు బలము లుండు నీ పౌత్రుకరము నందు.
- తే॥ "ఆంధ్రరాజ్యచయమునకు యామృమందు । వజ్రులు గహనము రాక్షస వ్యాపితంబు;
మలయు నొకొకెడ ఋష్యాశ్రమములు, పక్షి । కోయ వానిరాది జనుల గూడెములును.
- తే॥ "ఈ మహిభాగమేకమయ్యెడు పునాది । వేయవలె నాంధ్రవనితను పెండ్లి చేసి
నీ కుమారున; కిటు నీవు నిర్ణయంబు । కై కొనిన, నేను సాధింతు కార్యసిద్ధి.
- క॥ "కలదు కదా దక్షిణ కోసల యను నాంధ్రధరణి సుతి సంపన్నంబై,
బల, విద్యా, గుణయుతమై । తల మానిక మాంధ్ర రాజ్యతతి నీ నాటన్.
- క॥ "ఆ రాజేంద్రుని పుత్రిక । వీరాంగన, సద్గుణాని, విలసత్ రంభా
నీరాజిత లావణ్య, స । మూఢాదిత భార్గవీ కృపార్ణవ యొప్పున్
- మ॥ "తగు నాకన్నియ నీ కుమార రవి; కాతండున్ దగున్ కన్యకన్;
తగవౌ నన్ని విధంబులన్, జతగుటి దాంపత్య" మంచు వచి
పగ మోసీందుగి, దజుండు సంతసమునన్ వాక్రుచ్చి యంగీకృతిన్,
తగు రీతిన్ దన ధన్యవాదముల నందన్ జేసె సాష్టాంగియై.
- తే॥ అంత, దక్షిణ కోస లాధ్యక్షు డరిసి, । అజున తెట్టుల చెప్పెనో యటులె చెప్పి,
కలురు పంపంగ జేసెను గాది సుతుడు । అజునకు దశరథు పరిణయమును గూర్చి.
- ప॥ అజుడీయ కొనిన వెంటనే పెండ్లి పనులు ప్రారంభమై,
- క॥ ఆకన ముతటి పందిరి । ఈ కాళ్యపియుత తిన్నె, యిందు జ్యోత్స్నా
నీకము జెల్లెడు దీపా । నేకము లేర్పరచె నాంధ్ర సృవ వరుడంతన్.
- సు॥ అమూల్యార్య సమ ప్రభావుడు వసిష్ఠాచార్యనిర్ణీత ల
గ్నముహూర్తంబున బెండ్లియయ్యె నజుజన్ కౌలస్య ఆంధ్రుల తెలుం

గమలున్, కోయలు, దేవతల్ కలసి పల్కన్ మేటి యాశీర్వచ
స్సముదాయులులు, వాడ్య, వేదముఁ ఘోషల్ మ్రోయ కర్ణులులన్.

వ॥ ఆజుని పిమ్మట దళరథులు ఉత్తర కోసలాదిపుడై కౌసల్య పట్టమహిషిగా, తన పూర్వంవలె
'సరయు' నదీ తటపు 'అయోధ్య' రాజధానిగా రాజ్య మేలుచు, 'సుమిత్ర,' 'కైక' యను నారీ
మణులను కూడ వివాహమై కౌసల్య యందు 'రాము'ని, కైక యందు 'భరతు'ని సుమిత్ర యందు
'లక్ష్మణ,' 'శత్రుఘ్ను'లను కవలను బడసి, ఆ కుమారులకు వసిష్ఠునిచే నన్ని విద్యలను నేర్పిం
చెను. రామలక్ష్మణు లొకరితోరి నెడ బాచుక మనలు చుండిరి, అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు.

శ్రీరాముడు

మ॥ తరుణం బయ్యెను కోసలాదిపునుతున్ దైత్యాంతకున్ జేయ, ను
గ్రరణం బందున దిగ్దయం బొసఁగు శత్రు, పూహ, శిర్గాత్తువున్
వెరపుల్ సేర్పగనంచు, గాదిసుతుఁడురీనాడు దర్శించి, దా
ళరథిన్ బంపగ గోరె నాశ్రమముకున్ సంగ్రామ విద్యార్థ మై.

సీ॥ "భరత బండపు రాజ వంశంబు అందర్క-వంశమే యగ్రాగ్రవంశ మదిప;
అవని తెలుంగము, లాంఝుడన్, సురలును-మిళిత సంస్కృతి గల్గి మెలగు చుండ,
రాక్షసుల్ దండకారణ్యంబునన్ నిర్భి-గిడరైరి మన సుసంస్కృతికి, మనకు;
ఏక సంస్కృతియును, నేకరాజ్యాదిప-త్యంబును నెలకొల్పుటవసరంబు;

గీ॥ ఆంధ్ర, తెలుగు నెత్తురు లేక మయ్యెనెవని । తనువున, నకడె యిందుకు తగినవాడు;
వాడె రాముడు, నీ పట్టి, భాను వంశ్యుఁ; । దిశఁడు నేర్వ వలెను విద్య లింక కౌన్ని.

తే॥ "ఇనుప విల్లులు, విశిఖంబు, లినుపగదలు, । ఇనుప గోళ్లును, చూరిం హింసకై న
ఇళర సామగ్రి వాడుదూరిదనుజులు; । కాన, రామునకు తగు శిక్షణము వలయు.

తే॥ నేను రణ విద్యలన్నిటి నేర్పదలచి । యతని గొవి పోవ వచ్చితి నాశ్రమమున;
కతని తోడుగ నింకొక సుతుని గూడ । నంపుచో, జోడుగా నేర్తురంపతిద్య"

తే॥ అనిన, నృపతియు, కౌసల్య హర్షమంది, । సతి సుమిత్ర, సమాత్యుని సంప్రదించి,
రామ, లక్ష్మణులను బంపి రామునిండుర్చి । వెంట మఱుసటి శన్ముషర్వేళ యందు.

చ॥ అట్లు, రామ లక్ష్మణులను తోడ్కొని చని.

ఉ॥ వారికి యుద్ధవిద్యల సపారముగా మునినేర్పి, "యంగజా
ళారిని గూడ సంగరము నందున గెల్పెడు నేర్పుమీకు చే
కూరెను; దీని రాక్షసుల గూర్చుటకున్ వినియోగపర్చి యీ
భారత ధాత్రినేకముగ భాసిల జేయుడు మీరలిర్వురున్"

తే॥ అని, 'సుబాహుడు,' 'మారీచు'డనెడు రాక్ష । సులు గల యెవకు గొలిపని, "గెలువ వలయు
ముందుగా వీరి" నని తెల్పి, ముని వరుడు । "తొలి పరీక్ష మీకిది" యని పలికి నిలిచి.

ఉ॥ నాతన, మగ్నిహూతశ్రములు, నా దినవర్తలు పాడు చేయుచే

ఈ తులవలో మహాక్రియగ నెంచుదు; రిట్టిదె 'తాటకా' ఖ్యాయో
మాతయు పీరికిన్ గలదు; మాంసము, నెత్తురు హోమవహ్నిలో
వైతు, తనహ్యమో బహుళ పాప చయులుల వీరి కృత్యముల్,

తే॥ "కాన, నుడువుదు; వృణ్యము కట్టుకొనుకు; । నాకు మీరిచ్చు గురు దక్షిణ యిది; మఱియు
నీ భవమున మీ రొనరించు విట్టివనుచు । క్షత్రియోచితమో తొలి కార్యమగును.

వ॥ అని విశ్వామిత్రుడు పలికిన,

తే॥ దాళరదు లిర్వ్యుడను పోరి, తాటకాత్మ । జల పధింపగ, వేయి యేనుల బలంబు
గలుగు తాటక డీకొనె గద ధరించి; । ధాము నమ్ముల మదనె నారక్కనియును.

అ॥ గురుడు నూనించి, గుర్చి కౌగిలి, వారి; । "ఇంక నొక్క కార్య మీవు చేసి
ప్రజ్ఞాపవచయు రానుభద్రా:" యని । పలికెను ముని సార్వ భౌముఁ డిట్లు:

వ॥ "విదేహ దేశమునకు జనకుడు పరిపాలకుడు.

చ॥ "కలదు విదేహలో శివుని కార్ముక మొక్కటి రాజు నొద్ద: కా
వలయును దాని నెత్తుట కపార మహాయత భూరి శక్తి: కో
నల తనయా తనూజ: రఘువత్తమ: నా ప్రియ శిష్య: దావిదో
ర్భూమున నెక్కు పెట్టి, సుఖవంత మొనర్చుము నా హృదబ్జమున్."

చ॥ అనుచు, విదేహ ముఖ్య పురమో మిథిలాపురికా కుమారులన్
గొనివనె, నాంద్ర రాజ్యమగు గొప్ప 'కరూళ'ను దాటి త్రోవలోన్;
జనక నరోద్రుచే ముపురు స్వాగతమందిరి; రాకకాళం
బును ముని తెల్పు. కార్ముకము పొంతకు చేరిరి వారు నయ్యరున్.

క॥ విశ్వామిత్రుని శిష్యుడు । విశ్వాసము నిండ హృదయ వీధిని, రాముం
డీశ్వరు వింటిని చేకొని, । విశ్వంధర వణక, నెక్కుపెట్టెను దానిన్.

చ॥ లాగగ వింటి నారిని బలంబుగ, తున్నెను విల్లు ముక్కలై,
సాగర సప్తకంబు మొగసాలను చూర్ణిలి నట్లు; కాళమే
భూగత భూరిఘోషలొకటై గగనంబును జీల్చినట్లు మా
ల్లోగె దీకాంత రాళములు, మోతము నందగ రాజు చొనియున్.

వ॥ లష్మిడు విశ్వామిత్రునితో జనకుఁడెట్లు పలికెను:

క॥ "ఈ వింటి నెక్కు పెట్టెడు । భూవరుసుతు కిత్తు నాదు పుత్రిక వసుచున్
వీవర: చాటింపించితి; । నే వారును నెత్తజాల తే గిరి చింతన్.

చ॥ "నా కుమార్తె యగు 'సీత' యొక నాడీ చాపము నెత్తుటను నేను చూచిన కారణమున

మ॥ "బల తేజంబులు, నందచందములు, విద్యద్వన్వితై శిశ్యముల్,
కళ కాంతుల్, గుణశీలముల్ కలుగు సత్కన్యామణిన్ పుత్రికన్
తులయో వీరున కిచ్చి పెండ్లి యొనరింతున్ గాక నేనంచు ని

శృం బుద్ధిన్ దలపోయ, పండినవి నా సంకల్పముల్ నీ దయన్."

వ॥ అని, విశ్వామిత్రునకు సాష్టాంగ ప్రణామము లొనరి చి రాము నుద్దేశించి

మ॥ "ముదమయ్యెన్మది; సీత వచ్చె నిదిగో పూమాం చేబాని; య
య్యది హారంబుగ దాల్చి వందనము గొమ్మా పాద పద్మంబులన్;
వదనాబ్జద్వయ మంద హాసముల శోభల్ దెల్పెనో రామ! మీ
హృదయైక్యం; బిసె లేత నంపెన నయోధ్యేకున్ వదిన్ బిల్చుచున్"

వ॥ అని, యద్దొనరింప ఆ కుభలేతి నందుకొని, ధశరథుండతి ప్రమోదంబున బెండ్లికీయ కొని, స
కుటుంబముగా, బంధుమిత్ర పరివార సమేతుడై మిథిల కేతెంచెను.

సీ॥ పురము. రాజనగరు పుష్ప వర్ణములతో-పసుపు గుమ్మములతో పరిధవిల్ల,
పెండ్లి పందిరిలోన పెద్దలు, యువజనుల్.-తాల, బాలికలు సంబరము చేయ,
బహు వర్ణ వస్త్రముల్. పైడి భూషణ దాల్చి-సీమం తినీ జనుల్ చెలువు నింప,
వర వధూ ద్వయముపై తాసింప దృక్తతి,-పెండ్లికి సాక్షిగా వెలుగనగ్ని.

గీ॥ సీత పెండ్లియయ్యె శ్రీరామ చంద్రుని । చైత్ర శుద్ధనవమి జరుగు నాడు,
వేద మంత్రచయము వీనుల విందుగా । మేళ తాళములతో మేళ వింప.

వ॥ ఆ సుముహూర్తము నందే జనకుని సోదర కుమార్తె లైన 'ఈర్మిళ'ను లక్ష్మణుడును, 'మాండవి'
ని భరతుడును, 'శ్రుతకీర్తి'ని శత్రుఘ్నుడును పెండ్లియైరి. ఆయోధ్య కందలును తిరిగి వచ్చిరి
తే॥ కొంత కాల మయోధ్యలో సంతనమున । గడపి, వనవాస మేగెను కైక కోర్కి
కలన రాముడు, తనకు లక్ష్మణుడు సీత । యను సరింప; విశ్వామిత్రుడవుడు వచ్చి,

సీ॥ "దండ కాటవిలోన దనరు ఋష్యాశ్రమ-రాజీయు, కొన్ని నద్రాజ్యములును;
కడమని రాక్షసగణమయం; బిలి, తర,-దూషణ, త్రిశిరాది దుష్టరాక్ష
సస్తానమున్నది; జాగ్రతతో నుండు;-దేను నేర్పిన విద్య లిపుడు మీకు
నిబంధమునకు మేలిచ్చుక" యనుచు, దీ-వనలిచ్చి, యిటులనె మునివరుండు:

గీ॥ వారి పెదతల్లి కొడుకు 'రావణుడు' 'లంక' కదివతి; । కలదు వారల కతని యంద;
అతని తమ్ముడు, పుత్రుడు, నతని నైశ్యధవులు మహా వీరు తాహవము లందు.

ఉ॥ "నీలధునీ సమీపమున నిల్చు తపస్వి 'కుమేరు' నామపుం
తైలము బ్రద్దలై యిటకు సాగెను, దొడ్లుచు వార్ధినీట; నా
తైలపు చెక్క- 'లంక' యయి. కాశ్యతమయ్యెను యాహ్మమండ; త
త్పాలకుడైన రావణుడు వైరి యగున్ మదియిచ్చి, మీ కటన్.

వ॥ "అతడు నీల వదీ ప్రాంతపు 'కా' వంశస్థుడు, ఆ వంశాధీశులలో మహా బల స వన్నుడు

మ॥ "మన పూర్వులమును 'లింగవా' వనెడు సీమన్ వీడి, యీ భారతా

క్రీ॥ పూ॥ 4వ సకాస్యాబ్రములో "కా" వంశస్థులు "ఈర్మిళ" ను పరిపాలించిరి. వారిలో 11వ రాజు

"రా-ఎన్-ఉసిర్ (రా-వణ-అసుర) కీ॥ పూ॥ 3, 433 నుండి 3589, వజ్రకురాజ్య మేలెను.

పనికివ తీరిన యట్లు, 'వానరు' లదే ప్రాంతంబు నుండి దళున్;
జను దేరన్, నెరివిచ్చె కాననము 'ఋశ్య' జ్ఞాధరోర్విష్ణునిన్
అనుకూలించుచు జారు మీ కతనితో నాంబు ప్రాప్తింపగన్.

వ॥ "వారిలో

మ॥ "హనుమంతుడని లాంఛనా తనయుడై యా విశ్వవించెన్ తుషా
ర వగోదీచ్యమునన్, మహాబలుడు; తేరన్ వచ్చి 'ఋశ్యాద్రి' కిన్,
మను, 'సుగ్రీవు'ని గొల్చి మంత్రిగను; సత్కల్యాణములో మీకు గూ
ర్వ సతందెక్కువగా శ్రమించు రఘువర్యా! నీ మహా భక్తుడై.

వ॥ "ఆ వానరులలో సుగ్రీవుని అన్నయు, శత్రువును ఆయిన 'వారి' యను మహా బలకారి కలడు.

కా॥ "రామా! ఈ యజనాథ బండమును సత్వం బై కృమున్ జేసి, సం
జేమంబున్ నమకూర్చ భూ ప్రజకు, విన్ సృష్టించె వదోధ్యువుం;
దా మార్గంబున 'వారి', 'రావణుడు' నీ కడ్డంబు; వారిచ్యురన్
సామర్థ్యంబున నీవు ద్రుంపవలె నై జ్వళేంద్రా! శక్తుక్తులన్."

వ॥ అని పలికి పున రాశీర్వదించి, విశ్వామిత్రుడు నిజాశ్రమమునక రిగెను అంతట జానకీ రామలక్ష్మణ
లరణ్య వాసమును సాగించిరి.

సీ॥ ఎలమిని గొన్నాళ్లు ఋషులతో నివసించి, - బహుకాలము వసిచి వంపవటిని,
దృష్ట రాక్షసులను దినిమి దోర్బలమున, - నెట్లెట్లా పదునాణి గేండ్లు కడపి,
సీత నెత్తుక పోయి సింహాశంబునదాచ - రాక్షస రాజైన రావణుడు,
హనుమంతు దూతగా నంపి, నేతువు కట్టి, - వానర సేనతో వనది దాటి,

గీ॥ అలమున కావణుని ససై న్యముగ దునిమి, । అనుజతో, సీతతో నయోధ్యకును వచ్చి,
రాజ్యమేలెను తళరథ రామచంద్రుఁ । దభిల జనతతి సుఖియించి హర్ష మొంద.

తే॥ రావణు వధకు ముందు శ్రీరాముడుడిపె । 'వారి' నృపతిని సుగ్రీవు భ్రాత; విదవ
నెల్ల భారత సంస్కృతు లేక మనుచు । దెలుప, రామలింగేకు బ్రతిష్ఠ జేసె

కోయలు రావణ వంశ్యులగుట

వ॥ దండ కారణ్యమున వివసించు చుండిన కోయలు

ఉ॥ రావణు (దేలు) నాడతని రాజ్యమునన్ వివసించి యుంటిదే
రావణుపక్షమై నిలిచి, రామనితో సమరంబునల్పినా
రావన గోత్ర వాను; లిపుడికను గొల్చుచు పంక్తికంటునిన్
"రావణ వంశ జాతులము; ప్రాప్తయశక్తుల" మందురుద్దతిన్.

తే॥ 'ఇంద్రజిత్తు'కు దలచి యేచేట వారు । 'మేఘనాదోత్పనం' జనుమేటి నంబ
రమును నలుపుదురైడు ఓనములు పాల్గు, ఇంపు హోళికా పౌర్ణమి నాటి నుండి.

క॥ వీరిప్పుడు 'కోయలు,' 'గాడులు' అను పేర్లతో నొప్పుచున్నారు.

దండకారణ్యమున తెలుగుల క్రొత్త వలసలు

- ప॥ శ్రీరాముడంతట దండకారణ్యమున జననివాసము లేర్పరపనెంచి, ఉత్తర భారత రాజ్యముల తెలుగు వారి వనేకులను దక్షిణమున వలస గొనుడని సంతకప్రవాహముగా పంపుచు వచ్చెను.
- ఉ॥ ఉత్తర కోసలంబున సయోధ్యపురాదునుండి వేలమం దత్తటి నాంద్ర భూమికి బ్రహ్మణము చేసి వసంపవచ్చి, కృష్ణోత్తర దక్షిణంబులను నుండగ సాగిరి; పెక్కుచోటులం దుత్తమ మైవ పల్లెలును, నూరులు లేచెను దండకాటవన్.
- తే॥ వారి నాయకుడిజ్వేలు వంక్యదైన । 'ధర్మభేతాళుః'దతని సంతతియె రాజ్యమును వహించెను శాతవాహనుల పిదప; । బౌద్ధ, హిందూ మతంబుల నుద్ధరించె.
- ప॥ శ్రీరాముని పిమ్మట కొంత కాలమునకు వలస వచ్చిన తెలుగుల సంతతుల వారు ఇంకను దక్షిణమునకు వ్యాపించునెడ.
- తే॥ ఆచటి 'ధనికొండ' దగ్గల నద్దమయ్యె । ధని 'శిలానది'; దాని యందు దిగువారు శిలంగుదురన్న పెను భీతి చేత నొక్క । విగ్రహము తల దానిలో వేయ, తటిని
- తే॥ పాయ తీసెను వారలావలకు జేర; । నచట నూళ్లను నిర్మించి రదవి నలుకి; పాడి పంటలతో పాటు వంశవృద్ధి । విదసిరట నాంద్రరాజుల పాలనమున,
- ప॥ ఇట్లే గోదావరి కిరువైపులను వారి వలసలు వ్యాప్తములయ్యెను.
- తే॥ తొలుతనే కాక, మఱలను తెలుగు లాంధ్రు । లొక్కచే యోజ, పఱకునునొక్కటొడి, ఉన్న ఆంధ్రులతో జేరి యెక్కటైరి । వలస వచ్చిన యెల్లరు తెలుగువారు.

'కా' యను తెగవారి వలసలు

- తే॥ దండకను 'సామ్యురాధి' 'వింధ్య' లకు నడిమి । స్థలము జనమయ మయ్యె 'కా' కులము వారు వలస వచ్చుట చేత రావణుని నాడు; । కలదు దీనిని గూర్చిన కథ యొకండు.
- తే॥ రావణుడు కోరె శంభు నా పొంత మెల్ల । జనమయము జేమ; 'కాకేవ్యు' నటకంపి శివుఁ దెలుపు మట్టితో నున్న చీమ పుట్టి । కలుగు తాపెన్ని, తనకది తెలుపు మనియె.
- ప॥ ఆ కాకేవ్యరుద్రానర్ప, గిరికుండా చోట మృద్వి గ్రహ నేకంబున్ సృజియించె; వానవుఁడు వానిన్ జూర్ణమున్ జేయ రా, నా కోర్కిన్ గురుతింతి కాపుకునకంబా ఇంద్రు, నశ్వలులన్ జీతా కొందగ జేయుచో, శివుఁడు పోసెన్ ప్రాణమా బొమ్మలన్.
- ప॥ ఆ బొమ్మ మనుజులకును ఇంద్రుని సేనలకును యుద్ధము జరిగెను.
- తే॥ ఓడిపాటిరి త్రిదళు లా యుద్ధమందు; । మనసిజాతారి యాజ్ఞ పై 'మౌగు' లనెడు మాదిగలు ధాన్యము, పసుల మందలీయ, । బొమ్మ మనుజులు కృమ పృష్టి పొందిరచట.
- ప॥ ఈ 'కా' కులము వారు నీలనది ప్రాంతము నుండి బయలు దేరి, పశ్చిమాసియా, ఇరాన్, బెలూచిస్థాన్, సింధ్, దక్షిణపంజాబ్, కచ్, పశ్చిమ మధ్యప్రదేశ్, గుజరాత్ లో నివసించి, ఆగ్నేయముగా

వయనింది, కృష్ణాతీరమును చేరి 'శ్రీకాకుళము'ను వారి కులముజేయన విరించిరి. ఆ పుణ్య పీఠవంశాంధ్ర విష్ణుని ఆంధ్ర సామ్రాజ్యమునకు రాజధానియై విలసిల్లినది 'కా' కులము వా ఆంధ్రులలో లీనమైరి.

శ్రీరామాశ్వమేధము

తే॥ భరత, లక్ష్మణుల్, శకునిమ్ముడ రత గొలువ, | రాముడొగాదినుతు కోర్కి ప్రత్యక్షమున
అశ్వమేధ యాగ మొనర్చి, యుధిరభార | తాపనీకుల కగ్ర రాజయ్యె జరిమి.

తే॥ తన సుపాలనకును న్యాయ ధర్మములకు | ఒరుల స్వేచ్ఛకు భంగము జరుగకుండ
నడచుకొను రీతి నిచ్చెను వుడమి జనుల | కతుల మగు స్వేచ్ఛ నా గాది సుతిని కోర్కి.

చ॥ తెలుగుల నెత్తుటన్, తెలుగు దేవుని సంతతి వారై న యా
ద్రుల రుదిరంబునన్ బొడమి, దోర్బల యుక్తుల నేక భూమిగా
మలచెను భారత జీవ సమస్తము రాముడు; పూరుషాశిలో
నిలిచెను మేరు శైలముగ నేటికి, రేపటి, తెల్ల కాలమున్.

తే॥ తాను, భార్యయు, తమ్ములాదర్శముయ్యై | లైరి కలకాలము చతుర్దశవసులకు,
కాల కాలం, దేశ దేశాల నట్టి | వారు మఱి లేరు లేకను ప్రతిభగాంచి.

విశ్వామిత్రుని పంకల్పములు ఫలించుట

వ॥ దక్షిణ భారత దేశ వాసు లందఱును సంస్కరించి చేద మిశ్ర సంస్కృతి గఱపి, ఆంధ్రులలో గలవు
కొనుటకు విశ్వామిత్రుఁ సంతతి వారెడతెగని ప్రియత్నములు చేయుచుండిరి కదా; అట్టి అనేక
శతాబ్దముల కృషి ఫలితముగా

మ॥ సరమాంశా సనులై న రాక్షసుల నానా శాఖలన్ వారు నా
గరికం బొనరించి, తెల్లజన సంస్కారంబు హృద్వాటులన్
బరగన్ జేయగ, చాల కాలమున రా వర్గంబు లాంధ్రులయై
మరియన్ జొచ్చెను, గాది రాట్పుతుని నోముల్, స్వప్నముల్ వండగన్.

మ॥ తరులన్, నర్మములన్ భజించు జనబృందంబుల్ తమన్ శృద్ధతో
పరిపాలించెడు నాంధ్ర రాజుల ప్రభావం మాతృలన్ మిల్లగా
పరివర్తింపగ జేయ, నాంధ్రుల సదభ్యా సంబులన్ బూచి; తా
సరులన్, పూర్వపు భోగి భక్తజనులే 'నాగుల్' మహా శిష్యులన్.

తే॥ ఇల్లుకము పేరి తెగవారు, వానరులును, | దైవమును లోకమాతగా డలఁచు వారు,
భరత ఖండపు దక్షిణ వాసు రెల్ల | రాంధ్ర విజ్ఞాన సంస్కృతు లందుకొనిరి.

ఆ॥ తెలుగు వారు కాని పలు జనంబుల నగ్గి | పంక్తి వారు వేద పద్ధతులను
తెలుగు సంస్కృతియు వదిలగముగ పాటింప | క్రింది పంక్తి నడచె మందగతిని.

తే॥ తరుణ బహు వర్ణ పుష్ప కదంబ మట్లు | తన సుకల తోడి కృత్తిక శారయట్లు
యవనదుల తోడి ధుని యట్లు జ్వలించె | నటుల గారేయు సంతాన మాంశ్రజాతి.

శ్రీకృష్ణుడు

- తే॥ కొంత కాలమునకు ద్వాపరాంత వేళ । దగ్గఱించెను; భారత ధరణి యందు
తెలుగు, లాంఛ్రులు, నితరులు గలసిపోయి । ఏకజాతిగ రూపొంది రెల్ల యోధుల.
- తే॥ ఏక సంక్రమి వర్ణిలై; నెదిగె మట్టి । చెట్టు పోలిక, యుగములు చెల్లుచుండ;
ఆట్టి యుక్తకృష్ణ నెస్కృతి నాదరింప । కుండ, పెదత్రోవ పట్టిరి కొంతమంది.
- తే॥ యమున యొడ్డున మధురలో నట్టి తఱిని । తెలుగు దంపతులకు కృష్ణుడెలమి వుట్టి.
దేవుడొక్కడె; చిల్లర దేవతలకు । పూజ తగదని చిటుకాడె బోతుచేసె.
- తే॥ పేసమామకు మానుగరైన మగధ । పిఠు 'జరాసంధు' రాకను విని, మధురను
ఓడి. యేగి, 'ద్వాతక' గల్గె; 'భీష్మకు' సుత, । నాందీ 'రుక్మిణి' బెండ్లాడె నతిముదమున.
- తే॥ అందుగ్రి, 'చాణూరు'డను కరూణారిరాడు । మల్ల యుద్ధమున నుడిపి మహిమజూపె;
అంద్రపిఠు, 'దంతవక్త్ర' ని హత మొనర్చె; । చైత్యుడను నాండ్ర 'శిశుపాలు' సంహరించె;
- ఉ॥ ఎన్నిక జేసె ధర్మసుతు నీ భరతోద్వక్తి నాయకంబుగా;
నన్నియ వాంతరంబులు, ప్రయానలు దాటి, జయంబుగంచె, తా
నెన్నిన భారతై కృత ఫలించుటకై; నితమంబు, శీతమున్
కొగ్గెన్నెల వంద పాటుపడె, కోవిదుడైన యుపాయ కాలియై
- క॥ ద్వారక నేలను జనవతు । లేరీతిని మెలగి ఎవరొ యేర్పడ, తనస్వీ
యోరుతర వర్తనంబున । దారిని జూపించె బహుళ దైనిక చరణన్.
- క॥ భగవద్గీతను పలుకుచు, । జగతీతల ముద్దరింప, జనహిత మొనగన
నిగ మార్గసార మిదియని । భగవానుడు 'ఫల్గును' నకు స్పష్టమొనర్చెన్.
- తే॥ రాముడై కృత భారత రాజ్యములకు । గూర్చెనొకకాడు; కృష్ణుడు కూర్చెనుటల;
అతుల విజ్ఞానలతకు దార్ద్యత నొసంగె । అఖిల భువన ప్రజాపేతు మవతరింప.

తెలుగు ఆంధ్రభాష యగుట

- వ॥ కొంత కాలమునకు విశ్వామిత్రుని కుమారుడైన ఆంధ్రుని వంశమున 'అగ్నిమిత్రుడు' అను
రాజు ప్రభవించెను. ఆతని కుమారుడు 'సత్యధాగుడు'.
- తే॥ అర్క కిరణాగ్నిచే సుతుడందుడైన, । అగ్ని మిత్రుడు సురవాక్కులందు వేడె
తవన దేవుని సుతుగ్రుద్ధి తనము మాన్పు, । నినుడు ప్రత్యక్షమై నృపు కనియె నిట్లు:
- అ॥ "తేనెలొడుకు తేట తెలుగు పలుకు అండ, । వేడు దేలనన్ను వేద భాష?"
అనుచు, సుతుని, జనకు నాలుమూములలో । తెలుగు నందు పండితులగ జేసె.
- క॥ ఆ తెలుగున స్తుతియింప, పరుగడలరి । కనుల చూపిచ్చె సత్యధాగునకు; నిట్లు
లంధతను మానుపన్, తెలుగాండ్ర మయ్యె; । ననుచు దెలుపును సాంప్రదాయక చరిత్ర.
- వ॥ పాణిని న్నాడు సంస్కృతింపబడి, ప్రసిద్ధమైన 'సంస్కృతము' తెలుగు, గీర్వాణ (వేద) భాష
మిత్రమము. తక్కిన మిత్రభాషలను ప్రాకృత భాషలందురు ప్రాకృత భాషలు మొదట నాడు

పైకాచి, చూకా పైకాచి, దాక్షిణ్యము, అపశ్రంకము, పిదప, మాగధి, కూరనేని కలసి ఆ అయినది.

సీ॥ అంధుగిఁ తొలుగువారమ్మ యొడిని నేర్పి-రది తెలుంగమగ్నేనార్యభాష;

అదితేయులకది యతి దూతమున దక్షిణా ప్రథమమన నిల్చి నాడెమైన

తెలుగు భాషగ, తేనెరొజకు పల్కుగ కీర్తి-నంది. ప్రజా కావ యగుచు నిరతి

అగ్నిమిత్రు కతన నాంధ్ర భాషగ నామ-నంది, వది మహామట్లు పెరిగె;

గీ॥ భరత భువిని తెన దిక్కున ప్రజల వలుకు! కావ, 'తెన్నుదగై' యది కాంచె 'తెనుగు'

భాషయను పేరు; తెలుగుల భాష యగుట. | కలిగె 'తెలుగు'ను నామము తొలతనుండి.

సీ॥ చాల కాల మిట్లు సాగుచు నుడగ- పెక్కుగతుల భాషవృద్ధి చెందె;

తుంగ భద్రాదుల తోయముల్ కృష్ణా ప్రవాహమందు గలసి పాతినట్లు

నీలాపగా తది నివసిత జనరాజి-సింధు దేశము గుడ చేరి యిటకు

తెచ్చిన మానవాదిమ భాష కొమ్మయో- 'కా' జన భాషయు గలసె నందు;

గీ॥ వరుణ, మూసి, భీమా-స్రవంతులట్లు | అమర భాషా పదమంబు, నన్య దేశ

పదములను జేరె తెలుగులో ఖహళ సంఖ్య | నిఖిల దేశాల తోడి వాణిజ్య కలన.

వ॥ ఈ తెలుగు భాషయే అగ్నిమిత్రుడు సూర్యుని వరమున పొందినట్లు సాంప్రదాయ సిద్ధముగ

నెన్నెదడు మన ఆంధ్ర భాష. ఇది పలు శతాబ్దములు దక్షిణ భారత దేశమందంతటను వ్యాపించి:

భాష. అధర్వణుడు, అధోక్షజుడు, కణ్వుడు, చృహస్పతి, పుష్పదంతుడు, రావణుడు

ఇంద్రుడు, ఆంధ్రవిష్ణు మొదలైన వారు వేలు వేలు కాలములలో ఈ భాషకు వ్యాకరణకర్త

రైరి. అనేకానేక శతాబ్దములకు

అ॥ దాని నుండి పుట్టి తపోళ, కన్నడములు | వ్యాప్తి గాంచె తల్లి భాష వోరె;

మఱియు నాంధ్ర భాష 'మలయాళ', 'తుళు' లను | కొమ్మలను తొడిగెను కొమరు సుతల.

వ॥ తమిళము ఆంధ్ర, అపిళా-సశ్చిమ తీర భాషల మిత్రమము. ఉత్తరాన నాథమున

తే॥ తెలుగులకు పూర్వమట నున్న తెగల భాష | తెలుగు, గీర్వాణములతోడ గలసి పోయి,

'ప్రాకృతం'నియి "పాలి"యై, పరగు నేడు. | తాల్చి "హిందీ" య నెడు పేరు తమ్మినయను;

సీ॥ వంగాది రాష్ట్రములగుడ నిట్లు లే- "బెంగాలి" మొదలగు పేర్ల తోడ

తెలుగు భాషలు పుట్టె; సింధు, బెలూచి రా-ష్ట్రముల "బాగ్షి" తోడ నంది గలసి,

త్రిదశల భాష "సింధీ", "బెలూచీ" లను-పుట్టించె; వాయవ్యమునను నేడు

పరగు-జ్ఞాన లమర భాషకు దిద్దలు, - "పార్సీ", "అరబ్బీ"ల పలుకు లందు

గీ॥ కొంత కొంతగ జేరి తుట్టులు కులుకును, | భరత అందపు టుత్తర భాగ మందు

పరగు నీ పరిస్థితి మని వార్య మగుచు; | కాల గమన మీ మార్పులు కలుగ జేసె.

వ॥ ఉత్తర దక్షిణముల చుర్య దేశమునను, సశ్చిమ సముద్ర తీరము నందును కొంకణులు, మహా

రాష్ట్రులు, సౌరాష్ట్రమును, మూర్ఖరులును, తూర్పు సముద్ర తీరపు ఉత్క-కులును తమ ఆంధ్రజాతీయ

తను, భాషను కాల క్రమమున మఱచి పోయి నేడు ప్రాకృత భాషమైన మిశ్ర భాషలను వాడుచున్నాడు.

అశ్వాసాంతము

పృథ్వీ॥ తెలుగు జనముల్ హిమాద్రివికతన్ గమింపద్దరన్
జెలంగి, భరతౌర్వినేలి, తమ జీవితంబుల్ ఘనం
బులై వెలుగ, నాంధ్రులై, భువన భూషణై నట్టి యు
జ్వలాది కథలన్ విధాతృనతి కారదా! తెల్పితిన్.

తెలుగు వారి ఆదిచరిత్రము

శ్రీకాకుళ భండవః ఆను చతూర్థాశ్వాసము

ఉ॥ శ్రీయుతుఁడాంధ్ర విష్ణుని వికర్ణ చరిత్రను దెల్పు దానితన్
నీయనమాన శక్తి తతి నీడమై కరియన్ మదీయ హృ
త్తోయగ పూర్ణమై; వినుము తోయరు హాసన; ఈ కథా మృతం
బీయం వింత మేర తెవరెన్నడు దెల్పుగ లేదు కారదా!
మ॥ మహా నీయుండగు నార్షయోగి వరుఁడామ్నా యేతిహాసంబులన్
బహు నిమ్నస్థ విశేషముల్ వెదకి, కుప్పర్ పోనె తద్రత్నముల్;
మిహిరత్విద్మణి అంధ్రవిష్ణు కథ చిమ్మిన్ వానిలో సుప్రభా
లహరుల్ పద్యజ కల్ప కోటి యుతకాల వ్యాప్త వఁదీప్తమై,
మ॥ అంధ్రవిష్ణు జన్మించుట ఏల యెల్లు తటస్థించెనో తెలుపు కథ కలదు.

విష్ణుమూర్తి-విశ్వామిత్రుఁడు

ద్వీపద॥ ద్వాపరయుగపు చివరి కాల మందు । భూపతుల్ తమ బంధు పుత్రమిత్రముగ
భారత రణమందు పరమ పదంప । వీరులు మఱి కొన్ని వేల సంఖ్యలుగ
ననువు లొగ్గిరి పాండ వాశ్వ మేధమున; । మునలంబు యదుకులంబును రూపుమాపె;
వేయి హాయిసములు వెడలగ, మఱల । హాయిగా భారత వసుధ వర్ధిలై,
జరుగ వింకే నూలు సంవత్సరములు । భరత వర్షంబున ప్రబలెను శాంతి;
ఇట్టి తఱి నొక సురేశ్వరు నిండు । పుట్టి 'నికుంభుడన్' పుత్రు డొక్కరుడు;
ఇరువది యొకటవ యేట రాజయ్యె; । త్వరలో నిరీశ్వరత్వమును చేపట్టె;
మన్ను మిన్నును వాడు మచినెంప కీకు; । దున్నటు లెవరై న నొకమాట యనిన,
వట్టి బంధించి, దెబ్బలు కొట్టి చంపు । నట్లు శాసించె రాజ్యమున నెల్లెడల;
దేవ మందిరములు, దేవాలయములు, దేవుని ప్రతిమలు, దేవ పీఠములు
పడగొట్టి, శకంముల్ పాతించె భువిని; । గుడులలో కోనేళ్లు కూడ పూడ్చింపె;
పాప పుణ్యాలకు ఫలమున్న దనుట । చేపకు కను తెప్ప, చెట్టుకు కాళ్లు
కలవను వట్టి వెంగలి పట్టులనుచు । నిల బ్రచారము చేసె నేయడ్డు లేక;

- తే॥ ఆ నిరీశ్వరత్వము నాతఁడాంధ్ర రాజ్య! తతికి వ్యాపింప జేయుట తథ్యమనుచు నాత్మనెంచి, విశ్వామిత్రుఁడరిగె విష్ణు । దర్శనార్థ, మీ యాంధ్రధరణి గావ.
- వ॥ విష్ణుమూర్తిని దర్శించి, తాన నెఱుక పరచు కొనుచు: "నేను గాధికాజ సూనుఁడను నన్ను" -
- మ॥ ఆన, వెన్నుండనె: "గాధి కాట్టుతుని గాయత్రీ మహామంత్ర క ర్తను, నృష్టిన్ బ్రతి నృష్టి చేసిన నవ బ్రహ్మన్, వినున్ నే నెఱుం గనె; భూమిన్ గల జాతి భేదములు మృగ్యంబై, జనై క్య సా ధన పెంపొంద నుండ భారత ధరా నైర్యంబు గాంక్షింపవే.
- కా॥ "సాకేతేన త్రిశంకు మాలదశుచున్ న్వర్గ ప్రవేశంబు కా నీకన్ త్రోయ నమర్చు, లీవతనికిన్ విక్షేపమౌ నూత్నస్య ర్లోకంబిచ్చితి; వా నృపాలసుతు కారుణ్యంబునన్ బెండ్లికిన్ చేకొమ్మంటి మతంగ కన్యల జగ ప్రేయోదయా కాంక్షివై .
- తే॥ "కరుణ తోడ కునశ్చేపుగాచి, మాన్వి । తి నరబిణలను మున్నీపు; జనుల తెల్ల నమలమగు స్వేచ్ఛ రామ రాజ్యమున గలుగ । చేసితివి పర్యజన హిత శ్రేష్ఠ; నీవు.
- వ॥ "ఇట్టి చర్యలకు అజ్ఞానులై న ఛాందసులు నీకు విశ్వమునకు అమిత్రుఁడవని పేరిడి నను లెక్కచేయని దీరుఁడవు నీవు.
- తే॥ "తెలుఁగు విజ్ఞాన సంస్కృతు లిలను పాట; । శర్కరలు వేద విజ్ఞాన సంస్కృతు; లివి జత కలిపి వంద నేక సంస్కృతిగ నీవు. । పాయ నంబయ్యె, నా మోద భరితమయ్యె.
- వ॥ "అంద్రులు నీ పుత్రుని సంతతి వారే కదా?
- కా॥ "నీ విట్లాంధ్ర పితామహుండవయి, మన్నింపంగ నీ పౌత్రులన్, శ్రీ వాగ్గారులు, నేను, ధాత, శివుఁడా శీ స్సౌఖ్య సంపద్యై జం బేవేశన్ సమకూర్తు మాంధ్రులకు మౌనీంద్రేశ; కాన్పించె నేఁ డా వై పేనుగనన్, నిరీశ్వరములై తూంధ్రేతః స్థానముల్
- తే॥ "అంద్ర రాట్నుత కౌపర్య, యామ్యకోస । లేంద్ర దుహిత నిశ్చ్యుత కులేతుఁడగు ద శరభునకు పెండ్లి చేయించి, భరత భూమి । మైక్యతకు పునాదులు వై చినట్టి మనుఁడ;
- వ॥ "తెలుఁగుల కాంధ్రసంతతికి దిట్టపు చుట్టటికంబు లీగతిన్ గలపి, సమగ్రమౌ భరత కాళ్య పి జట్టితి పేఁత్రమున్; కులిశధరుండు నాకమున, గోత్రచయంబున మేరు తైలమున్ గొలువగు రీతి నిల్పితివి కౌసలసూతితనూజు గద్దియన్.
- వ॥ "అట్టి మహనీయుఁడవు మహాతపస్వివి అయిన నీరాక నాశాండము కలిగించినది.
- క॥ "ఊరక రారు మహాత్ములు । కారణమేదియును లేక; కాన, మునీంద్రా! నీరాక కిప్పుడు కలిగిన । కారణ మెఱిఁగింపు" మఁన కమలాక్షునకున్
- తే॥ "ఉత్త రాజ నాథమును విపత్తు మ్రింగె; । అచట రాజాధి రాజయి యఖిల జనుల, నెల్ల స్పృహల జేసే నిరీశ్వరుఁడగ । ధూర్తుఁడు 'నికుంభు'ఁడను నొక దుష్టు'ఁడనుచు

- క॥ మునిపతి వివరించె శిఖం । భువి యాగదములును, శక్తి, భూజన భీతిన్;
జనవైరి ద్రుంప, వే మే । దివి జన్మింపు మనె విష్ణుదేవుని దయతోన్.
- తే॥ “దుష్టులను వంహరింపగ, కష్టములను । బాపి రక్షణ గూర్చగ ప్రణతతెల్ల;
పుట్టుదును భూమి నంటివి పుణ్యపురుష । సఫల మొనరింపు మిన్నుడా శపథములను,”
- వ॥ అనిన విశ్వామిత్రునినకు విష్ణుమూర్తి ఇట్లనియె:
- తే॥ “ఆ కుమారికిచ్చె దీర్ఘాయువర్జితవుడు; । పాపులు చిరాయువులు కదా వసుధ యందు;
కాన, వానిని దుర్గింపుట కాదు; కాని, కొండి కోసిన తేల్టు అంద చేతు,
- అ॥ “ఒక్క గడియ చాలు నున్న మంచిని చెరువ; । వత్సరములు పట్టు బాగు చేయ;
ఉత్త రాజనాథ ముద్ధరించుట కొను । చాల యేండ్లు మౌనిసార్వభౌమ;
- తే॥ “అంద్రసీమల స్వీచారి యంటుండ । రక్షణము గూర్తు; సుత్తర రాజ్యపయము
వేగ పునరీశ్వరస్తవై వెలయు కొఱకు । నాంద్రభువి నిల్చి నాంద్ర నాయకుడ వగుచు.
- క॥ “ఇక్కుంభిని నేనెవరికి । ఎక్కడ పుట్టంగ వలెనొ ఋషివర! నీవే
చక్కగ యోచించిన, నా । ఫక్కివి జన్మించి, యణతు పాపి నిఘంటున్”
- వ॥ అనిన, విశ్వామిత్రుడిట్లనియె:
- ము॥ “అజనాభంబున ‘కృష్ణవేణి’యను పుణ్యహ్రాదిసీ తీరమం
దు జెలంగున్ నగరంబు ‘కాకుళ’మనన్; తుల్యంబు యక్షేశ్వరా
ది జనేంద్ర వ్రజ పట్టణా వసులన్ తేజంబునన్ మిన్నయై;
రజసి కాంతుని బోలి యందమున; విభ్రాంతారి సందోహమై.
- తే॥ “నెలకొనిరట ‘కా’ యను పేరి కులము వారు; । కట్టి తత్పురి బహుళ విశ్వాతురై రి;
నీలనది చెంత, శంఖాద్ధి వికట సీమ । లేలి చవిస ‘కా’ కులము వారిరు నొకచ.
- తే॥ “అందుచే పురి ‘శ్రీకాకుళ’ఖ్య దాల్చె; । అంద్ర రాజ్యములందు నేడదియై మిన్న.
అచటి రాజు ‘సుచంద్ర’ఖ్యుఁ, ‘దాంద్రమాత’ । యను ‘కళావతి’ రాణి; సజ్జనులు వారు.
- తే॥ “ఆ వనిత ‘నాసిక’ యను పురాధిపు సుత; । జనని వై దర్పి; యోట, సుచంద్ర రాణి
వందకును వంద పాల్లాంద్ర సుందరాంగి; । అంద్ర, గీర్వాణ పాండిత్య మాయె సౌమ్యు.
- వ॥ “అమె తండ్రి ‘భద్రుడు’, తల్లి ‘మూరిష’.
- తే॥ “ఆ ‘సుచంద్రుడు’ నాసుతుడైన ‘అంద్రు’ । సంతతివి బుట్టి ప్రజలు మెచ్చ విలనేలు;
అతని ముత్రాత శ్రీకాకుళాధి ధవుని । తనయ బెండ్లాడి, విభుడయ్యె తద్య సుధకు.
- వ॥ “అట్లు ‘విశ్వతేజుడు’ ‘శంఖభేరుని’ కుమార్తె యైన ‘ఏకావళి’ని వివాహమై ‘విశ్వభేరు’ని కనెను.
అతనికి “సుధన్యుడు, సుధన్యునకు “సుచంద్రుడు” ప్రళయించిరి. అతని వార్య “కళావతి”;
- తే॥ “వారలకు నీవు పుట్టుము వనజవయవ; । “ఉజ్జయిని” రాజదాని ఇంకొక్క తెలుగు
రాజ్యమున; కట బుట్టు శ్రీరమణి” యనిన, । యటు లొనర్చ మనిరి విష్ణు వర్జితనయ.
- తే॥ “ఉజ్జయిని కెల్ల వారి షరోత్తమంబు; । దశరిభుని నాంద్ర కన్యను దంపతులుగ

దు లిపుకు తెలుగు చెయవ నాండ్ర . యవకునకు నీయ దలకొంటి వోమునీండ్ర;
సంకల్పమమోషము . భానురమగు భావి యలకు ప్రాప్తించుటకై
నీ నద్వివేక యుత మగు . దీనంపద దారి చూపు దీప గృహంబై "

వ॥ అనీ, విష్ణువు విశ్వామిత్రునినకు నెలపిచ్చి యనిపెను.

ఆండ్ర విష్ణు జననము, శాల్యము

ఉ॥ అంతట విష్ణుమూర్తి ఉదయాద్ధి జనించు దినేకుడో, గరు
త్మంతుడు గెల్చి తెచ్చిన సుభాపరిపూర్ణ సువర్ణ భాండమో,
సంతతమున్ రమారమణి చక్షుల వింబితమైన రూపమీ
చెంతకు చేరెనోయనెడు చెల్వన బుద్ధై కళావతమ్ముడన.

ద్విపద॥ సుదతి విష్ణ్వ్యాఖ్యనా నుతు బ్రసవింప, ముదముతో లోకాలు మురిసి పోయినవి;

కారద పూర్ణిమా చంద్రోదయాన . వారాశి యెగసి యంబరమంటునట్లు
సుజను లాహ్లాద సంశోభితు లగుచు . విజయ శంఖములూది, విజయ భేరులను
మ్రోయించి, కుంకుళ్లు, మూవ్పిండి, నూనె, పాయసంబును, తేనె పంది రేల్లెడల;
పెట్టి జల్లెడలోన పిల్లవిష్ణువును . చెట్టవట్టాలాడె చెలువల వితతి;

పదునొ కొండవ నాడు బారసాలయము . పిదపను పిల్లని పెట్టి దోలికను
ఊపుట, బాలెత యుదకము చేస ! నోపుట ఇరువది యొకటి న జరిపి,
మూడవ నెల వింది ముద్ద కుడుములను, తోడుగ చలిమిడి తోరజాలిచ్చి,
అడుగుల కరినెయి, ఆణిముత్యములు, గడప దాఱిన నాడు గారెలు పంచి,
వలుకులకు చింతక ల్పించి పెట్టింది, తొలి వెండ్రుకల తీత, తొలి చెవికట్లు
నక్షరా బ్యాసంబు, నా మీద బాల . శిశు చే పట్టింది, చిన్నారి చదువు
చదువుట గాంచి తూజనకుడు జనని . విదిత మహోత్సాహ పీచికన్ దేల,

ఆ॥ రఘుకులేకుడై న రామచంద్రుని బోలె, వృద్ధి పక్షసోమవింబ మట్లు
కణ్వునాశ్రమమున గ్రాలు భరతు మార్కి . నాండ్రవిష్ణు వెదిగె నవని మురియ.

సీ॥ మేలిబంగరు నీరు బోలెడు శైశిర-ప్రాభాత బాలాతపంబు వోలె,
బహులతా నోకహ పల్లవసుమయుక్త-సుందరోపారామ శోభవోలె,
ఆరవిచ్చు తెల్ల తామరపూల యెరేకు-లొలికించు నవ పరీమళమువోలె,
కపిల గోక్షిరభుజవక భాండంబున-కాచిన పాలమీగడను బోలె,

గీ॥ అలెరు రేబ్రామీమున తల్లి యంకతలము . చేరి, భూతల సామ్రాజ్య సింహ పీఠి
నదివసించిన యట్లు తానంద మంది, ఆండ్రవిష్ణువు తన తల్లి నదిగె నిట్లు:

ఉ॥ "ఎట్టుల వచ్చి నాడ విట? తెచ్చట నుంటివి మున్ను నేను; న
న్నెట్టుల దెచ్చుకొంటి విట? తెందుకు ముద్దిడు కొందు వెప్పు; దే
నెట్టుల నీకు నచ్చితి మహిష్టలి నందఱు కలఁ? చెప్పు మీ

పట్టున మాతృదేవి! యను పళ్లెం కిట్లనే నాత్మ పొంగగన్;

సీ॥ "శిశువునై నిద్రించు జీవన ప్రాణాశ-మున కల్గి స్రేమలో బొలిచి తీవు;

బాలనై క్రిదల దేరిన చేత, నా-ముద్దు బొమ్మల లోన మొనసి తీవు;

యావన జానంత భావనా మకరంద-నిలయ మంజరులలో విరిచి తీవు;

మధురామృత స్వప్న మంజుల శ్రేణిలో- నతిసత్య సుస్వప్న మైతి నీవు;

గీ॥ సత్యవాక్కున, దాన హస్తంబు నందు, జాలి గుండెను, నాశ్రిత కరణ మందు,

నీ స్వతము నందు, నాత్మలో, హృదయ మందు, సుంటి చెప్పుకు కొద్దుల పంట వసుచు,"

తే॥ ఎనుచు ముద్దాడి యాడి, నెమ్మనము నందు ! మొలచి విరిసిన కోకిల మొగ్గరెల్ల
దండగా గుచ్చి లేచు, పుత్రకుని భావి, తలపున-దూ హరై సాగ, పరితెనిట్లు;

మ॥ "బలమున్ బుద్ధియు, విద్యయున్ బడసి, బిడ్డ ప్రాజ్ఞతన్ దారుణీ

తల మేలన్ వత్తి నర్క సౌఖ్యములచే దన్నన్ వలెన్ బూప్రజన్;

కలికాలోదయ దుష్టధూర్త నృప వర్గంబున్ జయింపన్ వలెన్

చలిమ-చున్ జలజాపుడట్లు; గుణభాసా! నీవు ఈదండగన్.

సీ॥ "హులించెడు నదును బొలచుగులాని పూ-పటు లొప్పు నిన్ను నేనపుడు గాంచి.

వాసంత కోకిలా న్వన సముచ్చయ మట్టు-లందు నీ వార్త లేనాంకించి,

పాలపాదోరాళి బోలెడు నీయాళో-విమల గాధలను కర్ణముల గ్రూరి.

కర్పూర మగడను గలపి నీకొనగెడు-కమ్రహారతుల సాగంధ మాని.

గీ॥ ప్రజలొనర్చెడు జయజయ ధ్వనుల నక్షమ ! విజయ భేరుల మ్రోత సంప్రీతి గూర్చు.

మరియుదును నేటి కంఠెను ముందుముందు; ! ఆ మహానంద మిమ్మునా కనుగు తనము;"

తే॥ అని, కుమారు లేనగవు లాతని జవాబు ! గా గ్రహించి, సంతన మంది; మనులు గణ్య

రైన గురువుల దెచ్చి, విద్యావిశాన ! బోధనకు తల్లిదండ్రులు పూను కొనిరి.

తే॥ బలము, సమయస్ఫురణయు, సద్వర్తనంబు, ! నీతి, సత్యము, దీక్షయు, నిర్భయంబు,

అత్మ విశ్వాసమును, విద్యలన్ని యతని ! కలవడగ తల్లి కృషి చేసె ననవరతము.

తే॥ జనకులకు నూపిరాడని పనులు పెక్కు ! యందు గావున, పిల్లల సుద్ధరించి,

వారి సద్భవిష్యత్తుకై బాట దిద్దు ! పనిని తల్లులు కూడ చేపట్టవలయు.

తే॥ అంజనేయుడు నేర్చినట్లుక్కడొద్దు. ! వచ్చి విద్యా క్రమముగా నభ్యసించి.

సతి కళావతి కొడుకు, సాచంద్రి విష్ణు ! బాల్యదశ మీటి యావన వ-తుడయ్యె.

అంధ్ర విష్ణుని యావ రాజ్యాధిపేకము

సీ॥ నేరేడు దీక్షలో వింగి నందెడు మేక-నైలాళ పృథురైర్య సాహసములు,

ఏడు దీవులకును తోడునీడల వార్ధి-వికతిని బోలు గంధీర్యపటిమ

పరకురావ, కుమార పల్లవాదుత్తను-పీఠం కీడగు విక్రమంబు

మధ్యాన్న మార్తాండ మండల ద్వాదశ-సమమైన మహిత తేజస్సు కలిగి

- గీ॥ తల్లిదండ్రులు, గురువులు, నెల్లజనులు । శత్రుభయము లేదీంక రాజ్యమున; కికవి
యంద దండలు రక్షించు నఖిల జనుల । ననగ బొగదొండె శ్రీకాకుళాండ్ర విష్ణు.
- అ॥ యుక్త వయసు వచ్చె యువరాజుగా జేయ । వికవి నని సుచంద్రుడివ్వగించి,
మేలి మూడుకమున మేళ భాళములతో । యౌవరాజు పీఠ ముండు విలిపె.
- తే॥ పారిజాతము నందనవనము నడుమ, । బా॥ భానుడు ప్రాగ్ధికాంబరము నందు
మలయు నటు లాండ్ర విష్ణువు వెలిగెనప్పు । డా సనానిష్ఠ శీత గోత్రాగ్ర మట్లు
- వ॥ ఆ నభ నలంకరించిన కళింగ, సింహ, వృంద్ర, శబర, విదగ్ధ, నిషవ, భోజ, వ్రతిష్ఠాన, నాసిక,
చేది, కరుళ, దక్షిణ కోనల, వక్ర, సాల్య తూట్లకవన, మలద, దవిద (ప్రాంధ్య) సింహళ,
కేరళ, ఓద్ర, ఉష్ణి కర్ణిక, కిష్కింక, కొంకణ, కుంకల, వంశాప, ఉజ్జయిని, బ్రాహ్మీ, సింధు,
మూళవ, ఆవంతి, హయహయాది మిత్ర, సామంత రాజులును, కోయ (గాంధు), చెంచు,
కొఱవ, ఎఱుకల, యానాది, గదబ, బోయ మొదలగు తెగల ముఱ్ఱులును మిక్కిలి సంతనమందిరి
- తే॥ ఆ సచ సలంకరించిన యతిదుండ । వృద్ధుఁడుజ్జయినీకుడు; వీరవరుడు
తెలుగు రాజ్యాదిపతి 'బృహత్సేను'డెంచె । అల్లనిగ స్వీకరింపగ నాండ్ర విష్ణు
- తే॥ ధన్యులు రూపవతి పుత్రి 'రాజ్యలక్ష్మి'; । బుద్ధి, విద్యా బలంబులు, యుద్ధగరితు,
అలము రూపము గల గుణి ఆండ్ర విష్ణు । తగుదు రా రాకరికవి యకడెన నెంచె.
- వ॥ విదవ సుచంద్రుకున్ దన యభీష్టము దెల్పగ, నామహితుడున్
ముదమున బుత్రుచిత్రపతిమున్ నరపాలన కిచ్చి, కోరె "మీ
సుదుహిత చిత్రమంపు; డది చూచి పరస్పరమున్ వధూవరుల్
హృదయత దెల్పినన్, మన యభీష్టముల్ ఫలియించు వియ్యమై"
- వ॥ అనిసంతతి నా పతిముతో బృహత్సేనుడు తన పురికేగి, కుమార్తెయగు 'రాజ్యలక్ష్మి'తో వివాహ
విషయమును ప్రస్తావించి, ఇట్లనియె.
- తే॥ "కల దబిద కృష్ణతరంగములు జోరి । పాడు శ్రీకాకుళంబను పట్నరాజు
మాండ్ర పాధోది దావు; ఆండ్రజనుల । అతిపురాతన నగరము అందు మిన్న.
- తే॥ "ఆ పురాధీశుఁడు సుచంద్రాఖ్యుఁడఖిల । దక్షిణావని ప్రభు డాండ్ర ధరణిరాజు;
అతని సామంతు లాసిహాది దేశ । పతు, లతని సుతుఁడాండ్ర విష్ణుతుల బలుఁడు
- వ॥ "అతని యౌవరాజు పట్టాభిషేకమున కేగి వచ్చితివి.
- ఉ॥ "అయవకుడు నీకు తగు; నాకవికన్ తగు దీవటంచు, నే
నాయువరాజు గాంచి, మన ముండున బొంగి పటంబు దెచ్చి నా
నోయువతలెలామ; కను; మొవ్వుగు నేని, భవత్పటంబు నే
నా యువరాజు కాంచు కొఱకంపెద తక్షణ" మంచు బల్కినన్.
- క॥ ఆ రాజ్యలక్ష్మి విని, యనె: "ఆ రాజు వరేణ్యు గొత్త లర్థంబయ్యెన్;
ఔరిసు చందమ సు దెలిసె; వారల పూర్వంబు దెలుప బ్రార్థింతు మిమున్"

పూర్వోదంతము

౪౪ అనిన, బృహత్సేను : డిట్లయె: "వాడును మనవరెనే తెలుగు వారే. ఉభయుల పూర్వ మొక్కచే ఇలావృత వర్షము నుండి హరి, కింషరుష వర్షములకు వచ్చి, అచ్చటి 'లింగవాన్' దేశమున, ఉభయుల పూర్వులును చాల కాలము నివసించి, పిదప 'తెలుంగము'ని నామకత్వము న నేపాళ దేశమును చేరి క్రమముగా భారత భూమి యందు వ్యాపించితిమి. సూర్యచంద్రాది వంశముల రాజులు తెలుగు వారే వారిలో 'ఋషభుడు' అను రాజునకు 'జయంతి' అను రాణి యందు 'భరతుడు' జన్మించి, 'పంచజని' ని వివాహమై పశ్చిముమున 'కుషేరు' గిరి, 'నీల' నదీ ప్రాంతము, 'శంఖాద్రి' తీరముల నుండి (కాంత మహా సముద్రము అను) ప్రాగ్మహా సముద్రము నందలి పరిసర ద్వీపముల ఆవలి వఱకును, ఉత్తరమున 'తైలాసాద్రి'ని ఆదిగమించి క్యామ, కళ్యప సముద్రముల ప్రాంతము వఱకును, దక్షిణమున కళ్యప మహా సముద్రము అను నామాంతరముగల దక్షిణ మహా సముద్రము నందలి ఆన్ని ద్వీపములను గరిపియు, ఏక రాజ్యముగా నేతెను. హిమాలయముల ఆవలినుండి, కన్యాకుమారి, సింహళముల ఆవలి వఱకును గల భూమికి 'అజనాళము' అని పేరు. సామంతుల ద్వారా కాక, తానే స్వయముగా పాలించిన భూమికి ఆభరతుని కారణమున 'భరత అండము' అను పేరు కలిగెను. భరత అండమునోని దాగములైన 'ఇలావర్తము', 'అర్యా వర్తము', 'బ్రహ్మవర్తము', 'మలయము', 'భద్రము', 'విదర్బము' అను దేశములను భరతుని సోదరులు అతని ప్రతినిధులుగా పరిపాలించిరి. మన తెలుగు వారికి పూర్వమే నీల నదీ తీరము నుండి వచ్చిన మన తెలుగు వారి పూర్వుల సోదరుల సంతతి వారు "బ్రాహ్మీ", "సింధు" మొదలగు మన దేశముల మీదుగా దక్షిణ భారత దేశమును చేరుకొనిరి. దక్షిణ భారత భూమి పూర్వము దండ కారణ్యమయమై యుండెను అందు కొన్ని తెగల జనులు నివసించు చుండిరి. తెలుగు వారును వలస లేర్పరచు కొనిరి, ఇట్టి స్థితిలో తెలుగు వారైన విశ్వామిత్రుడు తన కుమారులను పంపి ఆ తెగల వారికిని, వలసలు గొన్న తెలుగు వారికిని వేద సంస్కృతితో మిశ్రమైన తెలుగు సంస్కృతిని బోధింప జేసెను విశ్వామిత్రుని సంతతి వారే ఆంధ్రులు. ఆ తెలుగు సంస్కృతిని స్వీకరించిన వారందఱును ఆంధ్రులలో గలసిపోయిరి. ఆ సుచంద్రుడు విశ్వామిత్రుని శ్లేష్ఠ కుమారుడైన 'అంశు'ని సంతతి వారు

ఉత్తర అజనాళపు తెలుగు వారు ఆంధ్రులను, ఆంధ్రులు ఉత్తర అజనాళపు తెలుగు వారిని కొంత కాలము వెలివై చిరి విశ్వామిత్రుని పట్టుదల వలన, ఆవెలి తొలగి పోయి, ఉభయులు ఏకమైరి.

"తూర్పు మధ్య దండ కారణ్య ప్రాంతములలో విశ్వామిత్రుని కుమారుల వలె మన ఈ పశ్చిమ ప్రాంతమున, జమదగ్ని, పరశరాముడు వేద మిశ్రమైన తెలుగు సంస్కృతిని వ్యాపింప జేసిరి. పూర్వపు తెలుగు సంస్కృతి వేద సంస్కృతితో గలసి 'మిశ్ర సంస్కృతి' ఏర్పడినది.

* అర్యా వర్తము—North India, బ్రహ్మ వర్తము—Burma, మలయము—Malaya, Singapore, Indonesia, Brunei,

ఇదియే నేటి తెలుగు సంస్కృతి మనమును, సుచంద్రుడైన దక్షిణ చారత దేశ వాసులును దీనినే అనుసరించు చున్నాము. పూర్వనివాసుల ఆచార సాంప్రదాయములలో కొన్నిటిని కూడ మన మందఱమును గ్రహించి అను సరించు చున్నాము. ఆ సుచంద్రుని రాజధానిని గుఱించి చెప్పెదను వినుము.

శ్రీకాకుళము

- సీ॥ ఒకదాని ప్రక్క నింకొకటిగా నరదంబులైదు సాగు విశాలమైన వీధు;
లంతకు మూడింతలై, మహాపగలట్లు-రంజిల్లు చక్కని రాజపథము;
లా పజ్జల బహుజనాసీక యంతము లొ-వర్తక వ్యాపార భవన చయము;
దాన్యాది వస్తు విశానముల్ పురికి వు-స్కలముగా గూర్చు నగరవిశతి;
- గీ॥ అగిగణము కూర్చు మధుకోశ మట్టులలరు | న్యాయసభ, కచేరులు, సచివాలయంబు
ముచ్చటగ నొప్పు భవన సముచ్చయంబు | కలిగి, పురి పొచ్చి తెరటాల కడలి వోరె,
తే॥ స్నానపుట్టములును, పురోద్ధానవనము, | లక్ష్మ, గజ, రథ, శాలలు, నన్నశాల,
మనుజపతి సాధ, మేకాంత మందిరంబు | పరగు కృష్ణ యొద్దన నేత్ర పర్యవగుచు,
తే॥ ఇటుకలను దెచ్చి, యతికించి ఇసుక సున్న | ములంబుల నూతన ముద్ద తోడ,
కట్టిరిఁదలను, మేడల కట్టడములు, | వెన్నెలల శోభ మించెడు వెల్ల పూసి,
తే॥ అమరిచిరి కట్కుసులు, నూతు లన్నియిందఱ; | నూరి య-దెల్లెడ మురికి నీరు తొలగి
యింపుగా నుంబులై కాల్య లేర్పరచిరి | తనదు నలంకారం బునన్ దనరు మాడ్కి-
తే॥ ఐదు యోజనముల దూర మన్ని దిశల | కర్ణముల మోము రవముతో గంభీరసార;
వైరి దుర్భేద్యమగు కోట, పదియు నూలు | బురుజులును, చుట్టు కందకంబును నెనంగు.
తే॥ నేలలోపలి కుండ గొట్టాల గుండ | మంచినిర మిప్పుడు పగివహించు చుండు
బావులన్నిటి లోనికి; ప్రజలు తమకు | కొల్లగా నిట్టి భాగ్యముల్ కూర్చు కొనిరి.
సే॥ అమల సాగర గాములౌ నాంధ్ర నౌక | లాగు రేవును, విశ్రాంతి నందు క్రయ్య;
కడలి యోడలు నిర్మించు నెడము; నరకు | బుంచు గిడ్డంగులు చెలంగు నొక్కచోట.
వ॥ అచ్యుత వర్తకపు దోడలు జగత్ప్రఖ్యాతి చెందినవి. అవి
సీ॥ నీలాశ్యా వాహినీ నికట సీమల నుండి, - 'కుట్రతేజో' తట 'సుమెరు' నుండి,
పారశీకము నుండి, "బ్రాహ్మి" దేశము నుండి, - సింధునదీతీర సీమ నుండి,
సింహళం బంబుండి, శ్రీ "సాంగు" భువి నుండి, - అగ్నేయ లంకా సహస్ర నుండి,
పాగ్లూపాపాథోది పాగ్గీర జ్వంభిత - "మయ" రాజ్య భూభాగవయము నుండి,
గీ॥ "అంధ్ర మయ" అను లుకల యందు నుండి, | మలయ, శాంభోజ, రవిజ మండలం నుండి,
వర్తకపు దోడలచటకు వచ్చి నిలుచు | దేవతా పూజ చేసిన పూవులట్లు.
తే॥ కడలి యోడలు కృష్ణలో కదలు కొలుకు | అన్ని ఋతువుల యందును మన్ను క్రచ్చి
గట్టపై పోయు తృప్తిదగముల తీరు | అందఱకు గొల్చు కొండత యక్కజంబు.

పశువులను, మేకలను పాకు వల్లవ పురి. పెక్కు వగిషీలు చిత్రించి విద విధంపు
కుంభముల్ చేయు కుమ్మరి గూడె మొకటి. కాంస్య, లోహాది విగ్రహ కారు లిండ్లు,
వల్లె పల్లియ, కమ్మరి వారి పేట, నై నికుల శివారులు ముచ్చటలు గొలుపు.
గణపతా మందిరము, చేదికలును పారు. తెల్ల గుమికూడు ముస్తర తల్లజములు.
రాట్నములు త్రిప్పి, సన్నదారములు వడకి. కనుల కింపు గూర్పు హృదయా కర్ణజీయ
వస్త్రములు మగ్గములనేసి, వానిపైన చేతు రద్దక మాపురి నేత గాండ్లు.
నేటి రాజు సుచంద్రుడు మేటి మగడు. దక్షిణా ధీకుడతల దుర్దాంత నై న్య
సంపదయు, జయ సాధవ శక్తి యుక్తు ! లలరు మను; డట్టి వాడె తదాత్మ జుండు.
పటము చూడుము; యోచించి పలుకు మమ్మ. నీ యభీష్టము; తొందర చేయ నమ్మ;
పది దినంబులు పట్టు నీ పటము గీయ; ముజ్జగమ్ములు నింతలో మునుగ వమ్మ.

అందరివిష్టు వివాహము

అనిన, నా కన్నె దీర్ఘయోచన లొనర్చి. మనము పెండిలి కొప్పు కొమ్మని వచింప.
విశదముగ జూచి పటమును వేయి సార్లు. అంకితము చేసె హృదయ మా అంద్ర సుతుకు,
తెలిపెన్ దల్లికి తల్లికిన్ తన మనోభీష్టంబు నా కన్య. నీ
గ్గుల దొంతుల్ మొగమందు, బుగ్గలను విగ్గుల్ తేరి, నొయ్యారముల్
చిలుకన్ మైలత, నెచ్చెజుల్ జననియన్ చిన్నారి నప్పుర్ నగన్,
పలుకన్ వంజర కీరముల్ ములల నావామా వచ; పుంజముల్.
అంపె సరేంద్రుడతల విజాత్యజ చిత్ర పటంబు దూతచే;
సొంపులు వింపు నాయువతి సోయగమున్ గని చిత్రమందు, వ
ర్ణింపగ లేని యందములు నీరజబోచన నాశ్రయించె నం
చెప్పిక చేసె నాంద్రనుకుడింతిని నార్యగ; మిచ్చ నెల్లరున్.
ఆ కబురు సుచంద్రుడు బృహత్సే నున కవి సుముహూర్తము విర్ణయింప నర్థించెను. అంతట
నాంద్ర విష్టువును రాజ్యలక్ష్మియు
పటములు చూచి యిర్వరును బంధుర మోహనికాస వృత్తురై.
తృటి యుగ మౌచు నుత్సుకత తీవ్రతరంబయి హెచ్చు చుండగన్,
గుటకలు మ్రింగ సాగి, తమ కూటమి రేలివె వచ్చు నంచు, పెన్
దిటవున వేచి రోపికను భేవనియక్త ముహూర్త వేళకున్.
ద్రువనమీసాంధోది తొడికిన లాడెడు-మంచు కొండల బోలు మదవు పేన్లు.
అద యార్కు తేరి యశ్వోత్తమాళమురై న-యవన కాంధోజాది హయగణంబు.
అఖిల వారుల రాజహంసరై వసువించు-అంద్ర నౌకలబోలు నరదములును.
కదిలిన తెర్రేగు కండురీగల మాడ్కి-వై రల దండించు భటచయంబు,
బంధు మిత్రాసప్తయుత పరివార జము. లలెరా, ససామంత భార్యా సుతుడయి

తలె నుజ్జయినికి నుచంద్ర ధతణ్ణుఁ . దాత్యజుని పెండ్లికి చాతళా వోరె.

వ॥ శ్రోవలో మఱికొందలు సామంత రాజులు వారితో గలసిరి.

సీ॥ పెండ్లి వారల పై న వృక్షా? పద్మమూర్-దిలిత సంతత కుటా శీస్సులట్లు;
పరిపక్వ తింతిణి ఫలములు వ్రేలాడె-స్వాగతా లంకార పంక్తులట్లు;
ఉసిరిక పెనుగుత్తు యిస్సీ రుహమ్మల-గ్రారె విద్యుద్దీప కళిక లట్లు;
వగ్గు భూరుహ రాజి నయనమ్ములకు దోచె-బారులు తీర్చిన భటుల యట్లు;

గీ॥ అడుగడుగునకు తమకు నాహ్లాద మొసంగ . నలరి వియ్యంకుడిల నిట్లు మలచినట్లు
చిత్త సీమల దోచె నా శిశు వేళ . ఆంధ్రవిష్ణుని కల్యాణ యాత్రికులకు,

వ॥ ఇట్లు ఉజ్జయిని పొలిమేరలకు వారు చేరు సరికి

చ॥ ఎదురరుదెంచి ఉజ్జయిని నేలు మహికుడు స్వాగతాంజలార్

గదురగ, వారలన్ నిడిది కల్పన చేసిన చోట్ల దించి, సం
వదమెయి గూర్చె నెల్ల నడుపాయము లందలు తృప్తినడ, న
భృదయ సమీపవేళ నెడ పొంగగ శ్రావణ కృష్ణ కై వడిన్.

తే॥ స్త్రీలు తేలిరి సంతోష సింధుతతుల ! వంతు లేని కార్యక్రమ మర్థిబాని,
ఆత్మలందు వధూవచు లందు చున్న . సురుచి రానంద శోభన జ్యోత్స్నమించి.

సీ॥ మేలు కొల్పలు పాడి మేల్కొన బెట్టిరి-మగ పెండ్లి వారిని మలు దినలలు;
మొగములు కడిగించి, ముంగురుల్ దువ్వించి,-స్నానంబు లాడించి నకుల నెల్ల,
పసుపు చీరలు కట్టి, ఫలహారములు పెట్టి,-పిలిచిరి పెండ్లికి పెట్టి బొట్లు;
ఆరేయి తెల్లని చీరలు ధీరియించి-తెలిపూలు తలలపై తీర్చి దిద్ది,

గీ॥ స్వచ్ఛతను దెల్పు తెల్లని వంటకముల , విందు లారగించిరి రెండు పెండ్లి జట్లు
కలసి మెలపి. యానందము గగనమంట, . వెన్నెలలు చిక్క-నై భువి వెల్లి విరియ

తే॥ అతివ లిట్టి విధిన్న కార్యముల డనియ. ! బాల బాలికలు తృప్తావార్తిదేల,
ముచ్చటల మధ్య ముమ్ముళ్లు వేసె వరుడు; . సాంప్రదాయాను సాతము జరిగె పెండ్లి.

తే॥ దోసికుల నింపి ముత్తై గోధుమలా, పోసి . కొనిరి తలఁద్రాఁ; దీక్షవల్ గొధుమాక్ష
తాయుతంబుగ పొందిరి, తవిరు బోండ్లు . పట్ట మంగళ హారతుల్, వరుడు వధువు.

తే॥ భద్రదంతా వళము మీచి పల్లకిని వ . ధూవరులు పురమేగిరి తూర్య మంగ
ళ స్వఃములు, తేరులు, నొంచెలగము, లళ్య ! దంతి, పరివారములు వెంట తరలి నడువ.

చ॥ పురజను లిచ్చుదీవన లిహార్య జయధ్వను లందు కొంచు, న
ప్పుత గృహవాటులన్ గలుగు వూరుపు. లింతులు, జాల బాలికల్
సురుచిర సుందరాంగులయి శోభలు గూర్చగ నూరి; కా వధూ
వరయుగళంబు సాగె జనవాహిని కంజలు లంద జేయు చున్.

సీ॥ నక్షత్రమాలికా నాట్య వేదిక లందు-కాపురంబులు చేయు గోపురములు,

విక్కువీనుల జక్కి నొక్కమూలకు దోసి-దర్పించు గోదల ధవళ కాంతి,
మును హరిశ్చంద్రుడే ముని కౌశికుడు గొన్న-ధనము నున్నతి మించు ద్వారములును,
పాల వార్ధిని బోలి చాల విస్తీర్ణమై-రంజిల్లు నాయూరి కాజ నభయ,
ఆచట చట నిర్మలదక రుచిర పుష్క-రజులు, పజ్య వీధులు, గుడులో, గణిక లిండ్లు,
నందనోద్యాన వన సీమ నంద మందు । బోయి పరిమళ సుషికార పురవనంబు,
ఆపురి సౌధ పంక్తులును, నాపురి యున్నత తోరణంబులున్,
ఆపురి పౌర వేదికలు, ఆపురి రత్న మరీచి వీచి కో
ద్దీపిక మందిరంబు, లట తేలెడు కేకవ పాళి, కోటయూన్,
చూపుల కిందు శోభవరె సొంపులు గూరిచె నాదినంబువన్.
ఆ మఱునటి దినమున

వనితలు, బాల బాలికలు వారితులై, శిశిరాంత హోళికా
దినమున వేడుకల్ తనివి తీర మటించిరి పెండ్లి యింట; రే
యని, బవతాన్ వసంతముల నెల్లరు నాదిరి; శోణ చూర్ణముల్
తనువుల జల్లుకొంచు సరదాలను దేలిరి సంతసంబునన్.
వరువు తుచ బంధనపుముడి వరుడు బొదన । చిటుకన వ్రేళ్లతో విప్పు నటుల కోరి,
పిండిరాచి యాముడి కది విగియునట్లు, । అ ల్లసింది రాయనకుని యుక్తి మెచ్చి.
ఉత్తరొదది దాపున సుదయ మంది, । వింపుకొని తెల్ల సంస్కృతిన్ పెంపుగాంచి
నట్టి వేద విధానము ననుసరించి । చక్కగా వేడుకల తోడ జరిగె పెండ్లి
మూడు శోభన రాత్రులు ముచ్చటగను । వరుడు వరువును నంత; పుత వనము నందు
నవటి సౌధాంత రోజ్వల రుచిర తల్ప । మందు పొందిరి సముచితానంద మెరిమి
కొట్టి తాండాళములు వేడ్క-కట్టి పడగ, । వీడుకోలియగా నాడు పెండ్లి జారు
బయలు దేరిరి మగ పెండ్లి వార రెల్ల ! వరువు తోడ శ్రీహకుళ పట్నమునకు.

శిశిరాంతము

తరుణ రసాలముల్ విరియగాతు మంటచు-కనరులు, పిందెలు కప్ప కొనియె;
వేపమ్రాసులు నిండె వేల పూవుల తోడ-నత్రతారలు చెట్ల నంటి నట్లు;
బహు వల్లనములతో పచ్చ కోకలు కట్టి-శివు గొల్వ మోరేళ్లు సిద్ధమయ్యె;
ఉడిగిన పూత క్రొంబొడవు తప్పకదంచు-మగిడి నిరీక్షించె మల్లె పొదలు;
ఆకులను రాల్చి నగ్నము లైన చెట్లు, క్రొంజివురు తొడిగెను కోరి క్రొత్త పిరులు;
నవ వసంతోదయమునకై యవని తవ్వి । అర్చిమై వేచె నా శిశిరాంత వేళ.
రాలిన పండు టాకులు ధర్మాస్థలి గప్పె తివాసి బోలికన్;
పూను గాన లేక కడుపుల్ కడు స్రుక్కిన భృంగ మండలార్
వ్రాలెను సుందరీ వదన పద్మ సుమంబుల; వాక తల్పినన్,

గ్రోత దుమంచు నేగె మద కుంజర దాసజల స్రవంతులన్.

- తే॥ అట్టి ప్లాణ్ణులయిన సుచంద్రాదు తెల్ల । వయన మొనరించి చేరిరి త్వరితగతిని
క్రమముగా తమ పురము శ్రీకాకుళము । కడపి వధుమను 'నిషద' మగాది నాడు.
- తే॥ అట, నలుని వంశ్యుఁడంద్రరా 'జగ్నిజిత్తు' । డిడివ నాటి ఉగాది పచ్చడుల తోడి
రుచికర సగౌర వాతిభ్య ముచితభంగి । నంది, సంప్రీత చిత్తు రై రతిదు రెల్ల.

వసంత ఋతువు

- చ॥ ఆవనిపురంద్రి పొల్చెరు కుకాంగన పోలిక, గుల్మ వల్లికా
ద్యవని రుహంబులన్ గిసరియంబులు, నాకులు, కాయ గుత్తులున్
నవనవలాడుచున్ జెలంగ. నాడు బృహదరిదంగ రాగయై;
వివిధ వనాంతకంబులను వ్రేలు పరోద్ధతి చిల్క ముక్కుగన్.
- సీ॥ తీగలన్, తరులను, తీయవై, దోరవై - తెరలు పండ్లను మిక్కు కీరచయము,
తావులు వెదజల్లు పూవులపై వ్రాలి-ముకరందములు వోచు మధుకరములు,
లలిత చూతాది పల్లవ సక్తకంఠమై-యింపుగా పాడు కోయిలల పిండ్లు,
ప్రకృతి చిత్రరచనా ప్రావీణ్య ముకురమై-చెలంగు సీతాకోకచిలుక గణము.
- గీ॥ గోరువంకలు, తూనిగల్, గొల్లవామ । రెల్ల హృత్కోశముల నిండు పెరిమి నింప.
నెనఁగె వసుదాతలము పెండ్లి యిల్లు వోరె ! చాల నుదడితో నా వసంత వేళ.
- సీ॥ అంబుజాకర చతత్ శంఖర వీచికా-హయ వాహనములై న హంసతతులు,
ఆ వీచికల తోడ సావరానంబుగా-దోబూచులాడెడు తోయజములు,
కొలమల గట్టపై ఎలనీటి బొండముల్-చెలంగెడు కొబ్బరి చెట్ల చాళ్లు,
పచ్చని చెట్లతో పరిమళ బహువర్ణ-పుష్పసహస్రమై పొలుచు తోట,
- గీ॥ అమల కృష్ణాదునీ ప్రవాహంబు పొంత । చిక్కగా నేపెడిగిన పచ్చికొయళ్లు,
వసుల కొలాటచూడెడు బాలికలును । గలిగి రంజితై వపుడు శ్రీకాకుళంబు.

సూర్యాస్తమయము

- తే॥ అట్టి వాసంత యదిన సాయాహ్న వేళ । వగలు వగరెల్ల పయనించి, మిగుల డప్పి
గుట్టములు, చోదకుడు, తాను,కొనకు చేరె । నర్క లింబము పశ్చిమా శాంఖరమును.
- చ॥ తిమిర మహాసుగావళుల దేహము లందలి రక్త వాహినీ
భ్రమణము హేతువై యెఱుపు వారివ సూర్యుని తేరి చక్రపుం
గమన కతంబునన్ బడివ గాదులు నిర్వేను సాంధ్య రేఖరై
యమర పథంబునన్ సుర నరావళు లర్హ్యము లిచ్చు వేళకున్.
- క॥ దవ్యులకేగి అస్తగిరి దాట నినుండు శిరీష గుచ్చమై,
యివ్వరి బాయ లంబర దిశాంతములన్ బ్రవహించె నేరురై;
గువ్వలు, పావురంబులును గూండ్లకు జేరెను; పద్మ సంఘముల్

నెవ్వగ మూతులన్ ముడిచె, నీరసమై వెలుగంత తిరుచోన్.

చంద్రావతము - వనంత-యామిని

- చ॥ అగణిత తారకా స్థగిత హారమేళన్ శశనీమదార్పి, మౌ
విగణము అంగుళీయక మణివ్రణమై విభవంబు గూర్చు. సో
యగమగు చంద్రికావనన మంగ విసీలిమ కింపు నింపగా,
గగనపురంద్రి పాలితకంబుగ చిద్దె శశాంక రేఖికన్.
- ఉ॥ తుమ్మరిసారె వోరె పరుగుల్ తిరుగి యులగంబునన్, తొగర్
కృష్ణుగ నంజనేయ, ముడికప్పురపుం పొడి జల్లి పట్లుగా
కమ్మని వెన్నెలల్ నిలిచి కాచెను. తెమ్మెరలాని తెచ్చు రే
దమ్మల కాచి నించుకొని, తాకుచు జాబిలి ముంటి వెల్లువల్.
- ము॥ నవవాసంత మనోజ్ఞ శర్వరుడు సంస్కారాగమున్ గప్పు చో
శ్రవణానందము గొర్చె కీర పిక హంస ద్వాన మాదుర్యముల్;
ధవళంబయ్యె సుధాపయోధి పగిదిన్ రాత్రీతలు బెల్ల. నైం
దవఁ బూర్వకంబ రోచి పూరము దిగంతవ్యాప్తమై నిండగన్.
- తే॥ పాలమున్నీరు వెట్లవై పాతీసట్లు । చందురుని పురు వెన్నెల చండమొప్పె;
జాణమీలట్లు, రాయచ దానలట్లు । చూడ్కులకు దోచె వింగిపై చుక్కగములు.
- చ॥ కొలనుల నీటి యంచులను క్రొవ్విరి శేమ లనేకవర్ణపున్
వణవల ముగ్ధలట్లు తమ వంకకు లాగెను పీఠకేషణల్;
జలముల గాంచి స్వీయ తనుసంపద లభ్రము మాటి మాటికిన్
బులికి తమయ్యె ప్రప్రథమ భోగముహూర్తపు కన్నె వాడునన్.
- ఉ॥ పంచమి చందమామ ప్రయభామిని రోహిణి గూడి వక్రీమా
శాంచల తైల భూమి మఱుగై చత. పూచిన పారిజాత వృ
క్షాదిత శోభ దాల్చెను విహాయన; ముజ్వల తార కాద్యుతుల్
మించెను తొంటి కుంజులను మిన్నులు చీకటి చీర కట్టగన్.
- ఉ॥ రాగవిభావచుల్ కుసుమ రంజిత కాఫి, లతా, నికుంజ వై
భోగ సమున్నతిన్ తెలగె. పుష్ప పరీమళ సక్త భృంగ కం
తాగక నిస్వన ప్రణవమై: పిత, శోణ, విసీల వారిజ
త్యాగ సుగంధ భాగ్య మయతన్ విహించెను గంధవాహముల్.
- ఉ॥ సోగలు చిల్కె రేల, మనసుల్ జత గూడిన చేళ. దంపతుల్
దాగు ప్రమాన హర్యముల, తత్పురచంపకకుక్కు లాళ రా
మాగణ నాసి కోల్లలిత మారుతముల్ ప్రయసంగ మాతమై
ప్రేగయ, ముందముందముగ వీచె నిగూఢ వనాంతరంబులన్.

ఉ॥ అంచలు, క్రౌంచముల్ బడలి, యట్టవనుబుగ విద్ర దూఁగె; వి
శ్వంచల మయ్యె చీతబుల చాటున చాతక చంచ రీకముల్;
నంచలనంబు దక్కి జన జాలము మైచు అచెన్; క్రమంబునన్
మంచు వరాగమై జరిసి, మబ్బువలెన్ తెరకట్టె విచుకన్.

ఉ॥ కొల్లగ మేలి వానవలు గుప్పు గులాబులు, జాడి, సంపెగల్,
మొల్లలు, మల్లెలన్. కలువ పూలు, ధరించెను మంచు ముత్యముల్;
నల్లలి, తాపీరంజక, వసంత వనాంత లతాంత వీధులన్
జల్లగ వీచె మొల్లగ ప్రకాంత వికాంత కిశోర వాయువుల్.

ప్రభాతము-సూర్యోదయము

క॥ ప్రాభాకరబరాగ రేఖల సభో భాగంబునన్ విల్పు, సం
ధ్యామా మణి యంగుళీలతలు విన్యా నంబు గావించె; ను
ర్వీభాగంబున మత్తుజల్లు కురియన్ వీచెన్ పరాగంబులన్
ప్రాభాతోన్ను అయామ వాతము సుమారామాసనాసీనమై.

సీ॥ వేకువజామున విద్యుక్తముగ గూసె- 'కొక్కారోకో' యని కోడి పుంజు;
గంబసాలను బుట్టి మంటా రవంబులు-నిత్య చర్యకు పురిన్ నిడుత లేసె;
కార్యముల్ వేదీర్చి, కార్మికుల్ కుడిచిరి-పాతావకాయ, తర్వాణి బువ్వ;
అంతట తమ పనులందు విచుగ్నులై -రా దర్శమూర్తులై యవని తెల్ల;

గీ॥ బ్రాహ్మణుల యింద్రసుందరి సుక్రవ్యమగుచు । వెలువడగజొచ్చె వంతత వేదపూష;
ప్రజలు తమతమ పనుల కుపక్రమింప । నూరు శబ్దంప మొకలిదె నుదది వోరె.

చ॥ ఉదయ మహాబ్ధి గర్భమున నుద్భవ మంది గరున్మణి క్రియన్,
చదలున జాతి వక్రమయి సాగె వినుండు; జలాశయంబులం
దెదిగిన పద్మముల్ సహజహేల ధరించె ప్రపుల్ల వక్త్రులై
హృదయమునన్ జరింప జన హృద్యపరాగ సుగంధ మాధుర్యుల్.

మ॥ కమలా కోమల లోచనాలక లసత్కాదంబీనీ శ్యామలాం
గము, లంభోజపరాగ శోభిత గరుత్కంఠాస్య వక్షంప్రు శీ
ర్షము, ఆద్యన్మదు హృద్ధి వక్త్రకలక ప్రాదుర్భవ త్వేన పి
క్త మనోజ్ఞావర ఛృంగముల్ పఱచె వేగన్ కోళముల్ వింపగన్.

మ॥ గళనీలంబులు బిడ్డులాడెను వియ త్కాంతుండు కొల్వనన్నాఁ
డలిసీలాలకలై న యచ్చరలు నాట్యం బాడుపట్లు ధృతిన్;
కలహంసావళులాట లాడుకొని యెన్ కాసార నీకంబులన్;
పలుకాకుంతరుతంబు లొప్పెనగె నా ప్రాభాత కాలంబునన్.

వ॥ అ పగలంతయు విందులతో, సూత్న దంపతులకు పలువురిచ్చు నాశీస్సులతో కడచెను.

అరాచకే

- చ॥ కందది నూత్నదంపతులు కాపురముంటకు దిద్దినట్టి సొం
పొలుకు భవంతి. పుష్పవన యొక్కము, పూపొదరింగ్ల తోడ, చెం
గలువ కొలంకు తోడ, శశికాంత శిలా యొక్కమై; దినంబునన్
విరిసియి వేయి కండ్లుగల వేలుపు తోటను గేలిచేయుచున్.
- తే॥ ఆందమై పొల్చె నా రాత్రి నవ్వనంబు । మింట భాసింప వలతేని మేనమామ,
కలువల సఖుండు, వేల చుక్కలకు రాజు. । చలువదొర, రేయి మన్నీడు, చందమామ.
- చ॥ ధవళ శశాంక చంద్రికల ద్రావి చెలంగెడు వుల్లుగుంపులున్,
కువలయ పుష్ప మాధులు గ్రోలి చరించెడు చంచరీకముల్
నవనుమగంధ మాని పయనం బొనరించు సమీర వీచికా
నివహములున్ హృదబ్జముల నింపె ప్రమోద సుధా ప్రవాహముల్.
- క॥ నూతన దంపతు లిద్దఱు । నే తెంచిరి హర్షమున శచింద్రిల భంగిన్
పూతోట లోవి; కంతట నాతండనె వదువు తోడ నతిమధురముగన్;
- ఉ॥ నీ ముఖ నీరజమున కనీనికలై న విలోల చంచరీ
కామృత దృగ్మరీచి నిదులందు నహర్హత గోచరించె; హృ
ద్ధామ సమగ్రతన్ గొఱత తట్టిన తీరులు గాననయ్యె; నో
భామిని! నీ మదిన్ మెలఁగు వాంఛితముల్ వెలిబుచ్చ నేర్తువే;
- తే॥ పయన మొనరించి కాకుళ పట్టణముకు । వచ్చునెడ, కొంత మన తెడబాటు కలిగె
నన్న లోటిక తీరెనో సన్ను లాంగి: । శశికి గ్రహణము తొలగిన చాచ్చు తోచ
- తే॥ మున్ను పరిణయకాల మందున్న యట్లు । రదిల: వీముభాసుల కమలాకరమున
జెలఁగె నేమిటి కీడిన్ని సిగ్గులరయ? । కాంత: మనకిది నవ నమాగమము కాదు.
- తే॥ అనుచు నాలిగన మొనర్చి యాతఁడనియె: । మూఁడు రేణుజ్జయినిపురి ముచ్చటగను
ఇచ్చపురము కడపితిమి కడ యిచ్చ మీఱ: । రమణి! మఱచితె నాటి యారామ కేళి?
- ఉ॥ శ్రీరామామణి పాదకంఠయుగ సంసేవార్థమై నీకు నే
యారామాంతర పుంపు సంతాపము లమం దానందమున్ గూర్చె. నా
యారామంబున జూచితిన్ శశి సమీక్ష సక్తవై యుండి, నే
జేరన్ వచ్చుట గాంచి. హాసముభివై చెన్నొందుటన్, దవ్వలన్.
- అ॥ వెన్నకుండ జూచి, వెనుక ముందులు చూచి, । వెన్న నారగించు విష్ణు భంగి
నన్ను దరియ నెంచి, నటన చేయఁగ నెంచి, । మెఱపు తీరగ వోలె మెలఁగి తప్పుడు
- ఉ॥ చల్లని తెల్ల వెన్నెలల నందున మాచి చివ్వుళ్ల నీడలో
నల్లన దాగి, క్రేగనుల నాకసియున్ దలవంచి, వానవల్
జల్లెడు మల్లె తీవియల చాటున కేగుచు, సిగ్గునవ్వలన్

జల్లిన దొంగ వీపు: విమునంబును విన్విడువంగ వచ్చునే.

ఉ॥ దాఁగిలి మూఁతలాట లిటు ధాత్రిరుహావళి నీడ నాడి. ప్రే
మాగత సంశ్రమోచ్చలితమైన తనూలత మేన శ్రాల్పి. యా
వేగము తోడ నాహృదయ వీధి మెలంగిన రాగవీచికన్
దోఁగిన మోడ్పుకన్దవల తొయ్యలి: యీ నునుసిగ్గు లేటికే:

చ॥ కొలనికి పొంత సంపెగలకొన జరించిన వేళ తత్పరీ
మళముల నానితూని, నను మాటికి మాటికి చేరబిల్చి. "మీ
వలపుల తావు లీకునుమ వాసనలన్ మఱపించు" నన్న నీ
జిలిదిలి ముద్దుపక్కలకు చిత్తము జిల్లని వల్ల విఁచినన్

ఉ॥ ఆ రుచిరీధు ఘాటణ విశాంతరవేళ, సుధాంతు చంద్రికా
పూరము పెట్లవార, మన పుష్ప వనాంతర కేళిలో 'శర
స్మిరద, మంచు తెల్లనగు నీమెయి గట్టిన చీరకొంగు నా
కొరగ నెట్లు పెట్టవె సితోత్పలలోచన! మున్ను కాంక్షతోన్.

మ॥ అన. నాగామ విహారముల్ నలువ రహ్మా, నెచ్చెలి: యన్న, న
త్యను రాగోద్భవనైజ గర్గడికతో, నాహ్లాదము ప్పొంగ, చుం
చిన సంశ్లేషము లేను మానుటకునై వాగ్దానమున్ గోరి, మో
విని నా కప్పుచె యంచజేపితివి తనీ: పక్వబింబాదరా:

మ॥ లలితారామ విహార వేళ నిను సల్లాపంబు లాడించి, నీ
వలయన్ గాంచితి వన్న వెట్టిభ్రమ నేమందించు బాహుద్యయీ
వలయాల్లింగితవై . భవద్యదన లావణ్యంబు నీషించు నా
తలపున్ గల్గెను మాయ లాడివయి, యుద్య త్రేమ నందిల్లగన్.

సీ॥ కేళి వనమ్ములో లాలితమగు నొక్క-సలిలాకరము పజ్జ నై కతమున,
కలమాళికలుగా కరములు తగిలించి, యొకవేళ హస్తము లొత్తిగించి,
లోచన ప్రళయతో లోచన ప్రళయ-దీటించి, యొకవేళ తెప్పిటిల్లి,
మోవి నాసింది సమ్ముడితవై యొకవేళ-మగిడి సిగ్గున మోము మఱగు పతచి,

గీ॥ ఆల్ల కాసారసేమ నుత్పల్ల కుముద . వారిజము జేరు రాఁతుంచ భామ వోరె
తమ్మి నీ మోము నాయుర స్థలము జేర్చి . కోరవే మూగకోర్కులు కోమలాంగి:

చ॥ కలిత విశాల ఫాలపలకంబున ముంగురు లొక్క చేతితో
దొలఁగి పిడించి. వేటొకట తోరిపు బాలరసాల కాఫిక్న్
బలముగ వల్లకొన్న లతదంగి ననున్ బెనవై చి, యేటికే
జలజదళాక్షి! నన్ను గనజాలక తెప్పలు మూసి తంపిలోన్:

తే॥ కొలుకు లర విచ్చి, తొలిసిగ్గు కొంత తేలి. అదకు తెమ్మోవి నించుక కుదురు పరచి,

కాదు చూపులు నీపించి, వదనమడుపు । గ్రోలు ననుగాంచి వన్నవే కొంటె తత్వ.

క॥ నీ బాటకనది కన్నులు । రాకేండు హాసించు నీడు తమజీయములు
కాకొంటి జూడ; సిగ్గున । నీ కరకంజులు లద్దు నిలువకు చెలువ!

ఉ॥ సోముని కౌముదీలహరి కోటిలి దిక్కుల నింది; యామిని
కామిని ముగ్ధ మూర్తియులు కాంచె ప్రకాశ విసూత్న కమ్యకన్;
కామకళా విరూధి కిది కాళము ను; మ్మిడ సిగ్గు లేటి కో
కోమలి; చూడనో ననుచుకోర విలోకన జూలకంబులన్.

చ॥ అని, తరలింప నా ఘనభయోపిని పూపొదరింటి లోనికిన్,
మనసిజ రాగ పూరములు మానవుముత్తుకత్తన్ వెల్లాళ్ళు, నం
గనయును రాజహంసగతి నాకళి;కొగిట నొప్పె; తోచగన్
పసనారిజద్వయంబు పరిపైరుతు మేయగ నేగు చాడునన్

అ॥ చంద్రుడనై మింప చంద్రికాతతి తోడ । నలరె నురులు పేరటాండ్రు వోరె;
పుష్ప వనములోని పూపొదరింటిలో । పాతె మరుడు మకర కేతనమును.

వ॥ చాల నేపైన సిమ్మటి రాజ్యలక్ష్మి దే. తో ఆంధ్ర విష్ణు విల్లివియె;

చ॥ "మలయగిరి ప్రతాప ప్రియ మారుతిమూల చరియించె; క్రొమ్మ హో
త్పల నవగంధ మారురులు తాడవ మోదెడు వేళ దగ్గరెన్;
జలవిధి హోరు తగ్గె; దిన చర్యకు ముందట విళిమింపగా
దలఁతువటంచు నెతు మన లెచ్చ గృహంబున;" నంచు బర్కిసన్.

క॥ నుందరి నవ్వచు నిట్లనె. । "పొందిన విక్రాంతి కాదు, పూ విల్లు నళా;
నుందరి మంచున మన మీక । నుండము నీళి యులును తెలియ కుండెడు మార్చిన్."

వ॥ అనిన, నెటికి నడచుచు రాజ్యలక్ష్మికి ఆంధ్ర విష్ణు విల్లివియె;

తే॥ పాలు త్రాగెడు వేళ విచార మక్ష । ములను మూసికొని, తన నొరులెవరు కథ
రనుకొను పగిది మనముండ మండు వితి; । కరతలామలకము మన కథ తనులకు.

తే॥ 'తిమ్మనా' యని పిలువ కోరిని నొకడు. । "ఎటుల తెలిసె పేర"నెను మల్కటము; చెప్పె
ముఖ "మనె నతః; డలురె మన మోము తెలుగ । జేయు మన యూసు ప్రేక్షక శ్రేణులకును.

తే॥ అనిన, పతికనె నవ్వచు స్వ సయి. । "ఎటుల తెలిసిన తెలియులే; అంతె కాని,
మాంసమును తిని, ప్రేమలమాల పైచి । కొండరే; నాకు సిగ్గుట్టి చంద మార్య!"

తే॥ అనిన, నొడబడి, "నీవన్న యటులె మెలగు । ద" మని యతఃడభయ మొసఁగె; దరిసి తింటి
నింతలో వారు, నేవకు రెల్లి నిద్ర । నుడు, కావలియగు నొక్క యువిదతవ్వ.

చ॥ దినము క్షణంబుగా పరుగు దెంచగ నిత్యము, నూత్న దంపతుల్
వనమున సౌదదేశమున బంధుల చిత్తజ్ఞాన బద్ధులై
చనవుల ముగ్ధిజ్ఞానము, సంతత మోదము నంజుచుండగన్

జనియెను కొన్ని మానము లందల వాచిత తుష్టి గూర్చుచున్.

గ్రీష్మ, వర్ష, శరత్, హేమంతములు

వ॥ కాశ్రమమున గ్రీష్మర్తు వేతేంచి ఎండలు హెచ్చు సాగెను.

పీ॥ బడబాగ్ని. దావాగ్ని, పాల్క-దలి బొడము-హాలాహలము నొక్క-చైన యట్లు
లిను నెండ నానాటి తెక్క-దై మాదెను-వేడిలో ముంచి పృథ్వీతలంబు;
తట్లు మిట్టాదిరి కాపాగ్ని శరియింప-జాలక భూవ్రజా జాలమెల్ల;
వడగార్చులకు జనుల్ వరుగులై వాడిరి;-వ్రాలి రుర్వివి కొండ యనువు అదిగి;

గీ॥ ఉదక పోతకు తాళక ఉడికియుడికి, చెమ్మలలో కారి బట్టలు చెమ్మగిల్ల,
వినచుకొన లేక చేతులు వ్రేళ్లు నొవ్వ. ! పరి పరి విధంపు వాదలు పడితి ప్రజలు

తే॥ చలువ పందిళ్ల దాహోపశమనమంది, బాట సారులు విక్రాంతి బడసి యేగ,
మట్టికుండల చల్లని మంచి నీర మిందల్లో త్రాగి కాంతించి రితక జనులు,

వ॥ గ్రీష్మము చెల్లి, వర్షముకు వేతేర,

సీ॥ ఆ జనమేజయు నగ్నికుండము నందు-నురగముల్ లక్షలై యురికి నట్లు,
సత్యభామా దేవి సమర లాఘవ వేళ-బాణముల్ లక్షలై వ్రాలి నట్లు,
రాజసూయాగ్ని హోత్రము నందు మృతఘటం-బుల నేతి దారలు పోసినట్లు,
దరణి గ్రీష్మాతపకప మై దాహంబు-పెల్లుగా దీర్చగ వేడినట్లు.

గీ॥ కారు మబ్బులు నైర్మితి వారి గురినె, నకులు నశ్వము తడిసెడు ప్రకట ఖంగి;
ప్రావృధం బుడ శ్రేణి విక్రాంతి గనని వర్షకాలము చెంరేగె వసుధ నపుడు

తే॥ పింహ, శార్దూల వితతి గర్జించు మాడ్కి. ఉలుములు తీమెను; పిడుగులు నుర్వి రాలె;
మెఱపులు ద్ధతి మెఱసెను మింట, భువిని క్షణికముగ వింపి దీప్తితో చాల సార్లు.

తే॥ పవన పందోహ మీ కాన్య వారిదముల ! బంపె; నై వికులల్లవి జార్లు తీర్చి
నిలిచి కురిసెను వర్షము. విండిపొంగి వలదలై పాట నడులును వారి నిధులు.

ప॥ వానకాల మేగి, క్రమముగా శరదృతువు ప్రవేశించగా

పీ॥ తూగు టూయల లూగు దూది పింజలు వోలె-తెలితమ్మి రేకులు తేలినట్లు
స్వేత పయోదముల్ విషల సచారంబు-గావించె నాకాళ గర్భ సీమ;
కుముద, పద్మంబులు కోనేళ్ల వికసించె;-క్షణి సస్యములతో చూడదార్చె;
కౌముదుల్ విహరించె కాళ్య పీతలమున,-గగన రాజ్యము నేలె తలువ తేలు;

గీ॥ అంబుజా కరములను రాయంచగములు నయన పర్వముగ పలు విన్యాసములను
చేసి, మోదము నింప హృత్పీఠులందు. ఆ శరద్వేళ జనుల కాహ్లాదమయ్యె

వ॥ శతదృతువు పడవ హేమంతమున

సీ॥ దారి కానవి రీతి దళసరి తెర కట్టె-మన్ను మిన్నును గలిపి-మంచు రేకు;
దోస, దాడిమ, రేగు తొలిగాగ పడరకం-బుల పండ్లు వందెను భూరుహములు;

బంతి, చేమంతులు, బహువర్ణ పరిమళ-పుష్పముల్ కనుపండువులుగ పూచె;
 ఆరోగ్య వంతులై యఖిల ప్రజావళుల్-బలము, నోపిక హెచ్చి, పటిమ గవరి;
 వైద్యులును ఆయుగా రోగ్య వర్ధనమున, కైన ముదులు మొదలిడు నట్టి ఋతువు
 చల్లనై గ్రాహ సంక్రాంతి సహితమైన ! అతులితానంద హేమంత మలరె భువి

కళింగమునకు రాజ ప్రతినిధిగా ఆంధ్రవిష్ణు

ఆ హేమంతమున కళింగ రాజైన 'భల్లుకుడు' వారసులు లేకుండ మరణించెను.
 అప్పుడు కళింగ దేశ జనమందలి ముఖ్యులు వచ్చి, కాకుళా
 దివుని సుచంద్రు గాంచి, "జనదేవ! గతించె నపుత్రకుండు మా
 నృపవరుఁ డిప్పుడొక్క గణనీయుని నంపుడు మమ్ము నేలగా;
 నవధమగున్ కళింగము మహాళయ! తక్షణ మంపకున్న చోన్.
 "మా మహీకుండు మీకు సామంతుఁడగుట, మీ యధీశము మావారి మేజక్రీళ్లు;
 ఆదరింపుడు మీతోడి యాంధ్రజనుల । మైన మమ్మని యాముఖ్యి అర్థివేద
 మన సుచంద్రుఁడు తన బాధ్యతను గ్రహించి, "ముందు తాత్కాలికముగ నా పుత్రు నంపి
 నా ప్రతినిధిగ; సావధానముగ పిదప । నొకరి నియమింతు జనులార! నకల మురసి"
 అనిన, నంగీకరించి ప్రవార్తమునను, కొందఱేగి రీవృత్తాంత మందజేసి,
 జనులను స్థిమితపఱుప; తక్కిన కళింగు । లాంధ్ర విష్ణునితో నేగ నాగిరపుడు
 సతితో, తగు నై న్యముతో । హితులు, సినవులు, పరివార, మెల్ల కళింగుల్
 జతకూడ, సుచంద్ర కళా । వతుల తనయుఁడాంధ్ర విష్ణు పయనం బయ్యెన్,
 దారిలో గాంచి యతఁడు గోదావరి వది । నది విడిసి రేయి, నకుఁదోదయంపు చేక
 పసుపు, కుంకుమ, తాంబూల, ఫల, సుమంబు । లర్పణము చేసి, సుస్నాన మాచరించి,
 గోదావరి నిట్లు స్తుతించెను:

తొలినాఁడీకు జటాంబు జన్యవయి, నీతోయఁబు సంజీవియై
 తొలఁగన్ జేయఁగ యామ్య భారత భువిన్ దుర్భిక్షముల్; జాహ్నువీ
 సలిలం బట్టు లఘంబులన్ దుడిచి పుచ్చన్ స్నాన మాత్రంబునన్,
 గలుగన్ జేయుదు వాంధ్ర రాజ్యములకున్ కల్యాణ మెల్లప్పుడున్.
 ఓ, గోదావరి తల్లి! నే నొక మహోద్యోగంబు చేపట్టి । యి
 ప్లేగన్బూని కళింగ సీమ, కిది నిస్పీషింప గంటిన్; మదు
 ద్యోగంబుండు జయంబు, దేశహిత కార్యోల్లాసమున్, భూప్రజా
 రాగంబున్ బడయంగ దీవనం గూర్చున్ గోరుదున్ గౌతమీ!

అని, కైమోడ్చి నమస్కరించి, పయనంబయ్యెన్ నదిన్ దాటి, పం
 దనముల్ చేయగ త్రోవలోని సకల స్థాన ప్రజారాజి, పు
 ప్పు నవామోదము నానవచ్చు మఘలిట్టుం తానమున్ బోలుదున్;

జనులన్ ముఖ్యులు ముఖ్య పట్టణమునన్ సారింప రాట్ ద్వారముల్.

తే॥ ఆకళింగప్రదేశ మా యాంధ్రవిష్ణు । వేల కొన్నాళ్లు, ప్రజలు సంప్రీతులైరి;
ఆంధ్రవిష్ణుని తమ శాశ్వతాది పతిగ । గోరి వేడిరి తన్నాయకులు సుచంద్రు.

తే॥ ఆ సుచంద్రుడు పుత్రుసాయంబు తనకు । వలయు రాజకార్యముల నిర్వహణ వేళ
నైన. నాల్గేళ్ల పాటుంతు నచట నవివ, । తిరిగి రింద్రకు కొంత సంప్రీతి తోడ.

తే॥ ఇందుకేదైన వ్యతిరేక మెవరికైన । నున్నచో దెబ్బదని తున్ని యుక్తలోన
చాట బంచె కళింగ దేశమున విడుడు; । ప్రజలు వాక్రుచ్చి తతఁడె కావలయుననుచు.

మ॥ ప్రకటించెన్ తనయున్ కళింగ పతిగా రారాజు; తల్పిమ యం
దకలంకోత్పవలక్ష్మి తాండవము చేయన్ బెద్దకాలంబు; స
ర్వ కళింగంబున గేదె, లావులును షీరం బీయ కోకొల్లగా;
నకలై శ్వర్యదమై సుతృపు లెద గూర్చన్ సన్య కేదారముల్.

ఉ॥ ఈ గతినొప్పె దేశ మతఁడేలివ నాలుగు హాయనంబులు;
రోగము, బీతి బాధలును, రాష్ట్రాలు, చోరులు, కీటకంబులున్
నాగువులున్ బ్రజావళికి నష్టము, కష్టము గూర్చుండగన్
సాగెను పాలనంబు రము చంద్రుని పాలన జ్ఞప్తి చేయుచున్.

ఉ॥ న్యాయము, ధర్మమున్ తథహాయంబులు, రాజకీయంబు తేరు, ని
త్యాయత బుద్ధి సాతధి, సహాయంమాత్యులు, సేవకాదులున్;
ద్యేయము పాలితాఖిల మహిమన సౌఖ్య, హితద్వయంబుగా
శ్రీయుతుఁడాంధ్ర విష్ణు వట చేసెను పాలన ముత్తమంబుగన్.

చ॥ తనయుని కీర్తి దిగ్దళకదంబము తొట్టి ప్రతిధ్వనింప, త
జ్జనని కళావతమ్మ మచి శౌరివదంబును మించి పొంగె; త
జ్జనకు సుచంద్రుని నెమ్మది ప్రకాంత విశాల పయః పయోధియై,
తనువు తంబులం దిమిడి చాగుటకై నలిపెన్ బ్రయత్నముల్.

ఉ॥ నాలుగు వత్సరంబులు చనన్, తన రెండవ పుత్రున్ నాధా
పాలన కంపనెంచి, జనపాలుఁడు చాచె కళింగ సీమలో;
కాలరు లెల్లరన్ విని, జగజ్జన తృప్తిగ, శాశ్వతంబుగా
పాలకు జేసె నా పృథివి పౌరులు మెచ్చగ, నా కుమారుఁన్.

క॥ ఆ యాంధ్రాధిప్త్యుండును, । నా యాంధ్రాధిప్త్య వంశ మందలి రాజుల్
ఆ యాంధ్ర సీమ శేలిరి । శ్రేయః ప్రేయములు గురియ చిరకాల మిలన్.

తే॥ ఆంధ్ర విష్ణు శ్రీకాకుళ మండు మఱుల । యౌవరాజ విధుల నిర్వహణ నిమగ్ను,
దై, సుచంద్రునకు గడు సహాయుఁడయ్యె; । నిట్లు వడచుచు నుండగ నేండ్లు కొన్ని

సుచంద్రుని మరణము

- మ॥ అజనాభావని దక్షిణార్ధమును దుఃఖా భోదిలో ముంచుచున్
ప్రజలున్, రాజులు, రాజవక్త్రులు విద్రాంతిన్ జరింపన్, సుచం
ద్రజనాధీశుడు ప్రాణముల్ పడిచె, వృద్ధాప్యంబుమై నిండగా,
రజనీ నాయకుఁ డస్తవారినిది నిర్యాణంబు గొన్నట్లు గన్.
- సీ॥ గ్రీష్మ మధ్యాహ్నాగ్నికీలా సహస్రంబు-మాద్యి కూల్చిన చెట్టు మాను వోరె,
కడలి తుపానులో-పడి, ముక్కలై, యెడ్డు-చేరిన పనుదోన చెక్క వోరె;
దుఃఖి ఫలము చిట్టి, తుక్కు-తుక్కుయి, యింక-పనికి రానట్టి విపంచి వోరె,
విపిన పీఠుల ప్రాకి వేటాడి, కడుసొమ్మసిలి దోగు నొక కొండ విలువ వోరె.
- గీ॥ చిలుకెగిరి పోవ, శూన్యమై, చిన్నపోయి । జాలి గొఱపుచు వ్రేలు వంజరము వోరె
దీర్ఘిని ద్రావకుండయి, తెలివి తప్పి, । శయ్య నుండె సుచంద్రుడు కొయ్యబారి.
- క॥ అమవన పీఠటి వోరెను । తిమిరాసురు క్రూరవక్త్ర క్షిత వోరెన్,
యచ నదనము వోరెను, దుః । తము పలురూపముల నా-ద్ర కాశ్యపి విడిసెన్
- తే॥ మహిష వాహను చెయిదము మాన్ప లేక । శయ్య చుట్టును రారాజు స్వజను లెల్ల
చేరి, కనులద్దు కొనుచును, చింతమునిగి, । చూచు చుండిరి పరపుచు శూన్య దృష్టి.
- తే॥ అంతు లేనట్టి దుఃఖము నాపుకొనుచు, । వృద్ధ రాజి, కళావతి, విష్ణుమాత
నిరత జలదంబులై కనుల్ నీరు కార్చి, । శలసి, కూర్చుండె భర్త కాయంబు చెంత.
- తే॥ చంద్రుడాసిన కలువ పుష్పంబు వోరె । కళలు మఱుగె న దీనముంబు తోడ,
గోతులను బోలు కన్నుల గూండ్ల తోడ, । పరిగె నాంద్ర విష్ణువు తంద్రివజ్జ విలిచి.
- తే॥ రారాజు మరణించె రాజ్య మాతృ జాకిచ్చి:-వినుదోయి జనులార! యని ప్రధాని
కోట బురుజు నెక్కి చాటిచె ముమ్మారు:-తప్పెడిలో మ్రోగె చింత దెలుపుచును;
గంటసాల చలిత ఘంటారవము చేసి-ప్రకటించె దుర్వార్త పలు దిశలను;
జాముజాముకు గాత్ర, జంత్ర చింతాగీత-మాలపించెను నై న్య, మద్ది బలము,
- గీ॥ పౌర రక్షక బలమును వరుస వెంట; । అగ్గివలె వార్త తక్షణ వ్యాప్తి పొందె;
జనులు గుంపులు గుంపులై చనిరి కాయ, । దర్భవార్ధముభక్తి తత్పరత నడవ.
- తే॥ రాజు పుత్రుడంద్రాదిత్యుడా జనమును । దీనవడనుడు, లోచన దీప్తి రహితుఁ
డగుచు, రోతిచ్చి, రాజు కాయంబు జూచి । అంజలి ఘటించి యేగుట తనుమఱించె.
- వ॥ పిమ్మట యథావిధిగ ఆంద్రాదిపతికి ఆంత్వక్రియలు నిర్వర్తించి ఆంద్రవిష్ణువును కళింగాంద్రాది
పతి యగు ఆంధ్రాదిత్యుడును కులస్వీకరణ మొనర్పిరి.

అశ్వాసాంశము

- జలదము॥ ఏనిపుడాంద్ర విష్ణుకథ నించు కనీ । పీఠుల విందుగా దెలుప, వింటిని; వా
ణి: నరనాథు డాచి కథనే తెలుపన్, । పి నిరతా న్యకోభ ద్విగుణి శృతమా,

తెలుగు వారి ఆదిచరిత్రము ఆంధ్ర విష్ణు ఖండము అను మచమాళ్యానము

క॥ శ్రీనతి కోడల వోవి । ద్యానతిః పిను, తెలుగు వారి ఆది చరిత్రన్
ప్రాసిన మత్కృత చరమా । శ్యానము బహు విషయ సార సంపన్నంబున్.

ప్రజావాణి-పట్టాభిషేకము

- తే॥ స్వయముగ సుచంద్రుడేలిత సర్వ భూమి । యందు చాటింది రాంధ్ర విష్ణువని నేల
నేరికైన వభ్యంతర మేదియున్న । నెలకు రోస ప్రథానికి దెలుపు దనుచు.
- తే॥ ఆ నెల ఏడవ గణనధాస్తాన ముందు । పౌరసభ చేసి, యర్థించె ప్రజల వాణి
నా ప్రథాని: ఏకగ్రీవ మయ్యె వాక్కు । రాజుగా నాంధ్రవిష్ణు వేర్పడ వలెనని.
- మ॥ ఆ సభకు అన్నిరకముల వసులు చేయువారు వారివారి బాధ్యుల తోను, ఈడందిన పుత్రీ పుత్రకుల
తోను, అల్లుండ్రతోను, కోడండ్రతోను, విచ్చేసి యుండిరి, పురుషులతో సమాసముగా అన్ని
వసులు చేయుచు శ్రీతి సమానమైన హోదా కలిగి యుండెడి వారు, శ్రీ పురుషుల మొలకలు
ధరించిన వస్త్రీములు కుడివైపు పోకముడి తోను, ఆ ముడి నుండి వ్రేలాడు (వస్త్రీపు) కొనం
తోను ఒప్పు చుండెను. తలలపై ఆందలును అచ్చాదనములను దాల్చి యుండిరి. శ్రీతి నడిమి
పాపడి తీసి, జుట్టును వెనుకకు జాటిచి, ముడివై చికొని యుండిరి, అముడి చుట్టును పూల మాలల
తోను, వారివారి భాగ్యముల ననుసరించి పూసలతోగాని ముత్యములతోగాని పగడములతో గాని
అల్లిన సరములను దాల్చియుండిరి. కొందలు బంగరు పూవులతోను అర్థ చంద్రాకారపు స్వర్ణ
భూషణములతోను అముడిని అలంకరించు కొనిరి. శ్రీ పురుషులెల్లరును తిలకములను ధరించి
యుండిరి, ఆందలును చెవులను కుట్టించుకొని, ఆ రంధ్రములలో ఒక్కొక్కదాని యందు ఒకటి
గాని రెండు గాని కర్ణ చక్రములను ధరించి యుండిరి. వానితో పాటు గాని, వాని బదులుగ గాలి,
పూసలు ఏడముల రత్నముల తొచేయబడిన సరములను ధరించిరి, రకరకముల కంఠ హారములు,
పూసల పేర్లు లత్న మాలలు, ముత్యాలహారములు, పగడాల పేర్లు ధరించిరి. కొన్ని శోరములకు
బంగరు పంకములు వ్రేలాడు చుండెను. చేతులకు ముతగులు, బాహువులకు దండ కడియములు,
వ్రేళ్లకు ఉంగరములు ఉండెను. శ్రీతి ముంజేతుల గాజులతోను వివిధ భరణములతోను ఎప్పుడు
గా నిండి యుండెను. శ్రీతి కాళ్లకు కడియములు, అందెలు, గొలుసులు మొదలైన భూషణములు
ఉండెను. ఏకగ్రీవముగా ఆంధ్రవిష్ణువు ఎన్ను కొనబడిన ఏమృది
- తే॥ అన్ని యూళ్లలో బ్రకటించె నా ప్రధాని । ఆంధ్ర విష్ణువు పాలించు నాంధ్ర సీమ
నాంధ్ర భృత్యుడుగానంచు, యామ్య భరత । జగతి రారాజుగా నంచు, జనులు మెచ్చు.
- మ॥ అంతట నొక సన్మహారమున తల్లియైన కళావతి దీవనలను అత్త మామల అశిస్సులను పొంది,
పట్టాభిషిక్తుడై ఆంధ్ర విష్ణు రాజ్యలక్ష్మీ సమేతుడై కొలువున్న వేళ
- చ॥ జనసంఘంబు జయధ్వనుల్ సలుప, కాసాళాంబు మధ్యంబునన్
వనజా తోద్యువు వారు వంబుల క్రియన్ భాసించి రయ్యాంధ్రుని

ష్టవి చార్యా మణి యాతఃకున్; సభికులచ్చో మేటి సంక్తిప్తి, చం
ద్రుని పేరోలగ మందు తాళం వలెన్ దోచున్ జన శ్రేణికిన్.

కా॥ వాలుంగన్నుల చెల్వ లియ్యరతి పీచన్ చాపరంబుల్, భటుల్
కేలన్ బద్గములన్ ధరించి విభు రక్షింపంగ వార్పింబులన్
గ్రాలన్, మంత్రులు, దండ శాదులు, కళాకారుల్ కన్నల్ పండితుల్
మేళంబైరి పరిస్పరంబు చుట్ట పెన్మీనంబు లభిన్ బలెన్.

కా॥ సాలా భోన్నేతశాయు, లర్కనమ తేజశౌర్య దుర్యుల్, జగత్
జాలా తీత పరాక్రమ ప్రతిభుల్ సామంతు లా కొల్వూల్
పాలంబుల్ భువిసోక మ్రొక్కి తమకున్ పైనాభుఁడంద్రేకు, కా
మ్రొలన్ గూర్చొని రాననంబుల స్మితాభోజాళి చందంబునన్.

వ॥ పిదప, సామంతులైన కళింగ, పుండ్ర, కళిర, సింహ, విదర్భ, నాసిక, నిషత, భోజ, చేది,
ప్రతిష్ఠాన, ద్రవిడ (పాండ్య), సింహళ, కేరళ, ఓడ్ర, ఉత్తర కర్ణిక, కిష్కింధ, కుంతల, కొంకణ,
వనవాసాది సరపాలురును; కోయ (గాంధు), చెంచు, బోయ, ఎఱుకల, ఏనాది, గడఱ, కొఱవ
మొదలైన అంద్రజాతి తెగల ముఖ్యులును అంద్రవిష్ణును ద్వేషించి

క॥ మీ తండ్రి సుచంద్రుని యెడ । నే తీరున మెలఁగినాము. యీత మీఁదట మే
మా తీరును తప్పమనుచు , చేతః పూర్వక ప్రతిజ్ఞ చేసి రాకొకరున్.

వ॥ పిదప నాంద్ర విష్ణు

తే॥ సము చితంబుగ నెల్లర సత్కరించి । యనిపి భద్రత సుతము భాగ్యమును ప్రజల
కనవరతమును చేకూర్చు నాత్మనెంచి, । దీక్షతో రాజ్యమేలెను దీ సమృద్ధి.

తే॥ వసుధ సస్య సమృద్ధమై పంబ పందె; । కొల్ల కొల్లగ దుగ్ధముల్ కురిసె పనులు;
వైరి, చోరాగ్ని, రోగాది భయము లేక । ప్రజలు సుఖియించి రా విష్ణు పాలనమున.

నికుంభుఁడు

జననంబందె నికుంభ నాముఁడగు రాజన్యుఁడు సింధూత్తరం
బున; వేదాదుల సభ్యునించి, యశుడీ భూమిన్ బ్రవర్తిల్లు స
జ్జనమాన్యుఁడగు మిశ్ర సంస్కృతిని విజ్ఞానంబు సాదించి, దే
వుని యందున్ గడు భక్తితో మెలఁగె నుభో జస్థ శ్మంగి క్రియన్,
కొన్నాళ్లేగిన సిమ్మటన్ దలచె, మద్దోషింప దెంచులు, కా
నిన్నాళ్లన్ మదిసమ్మివట్టి తతి విర్దేత్యుక్తమః చంత. కా
ని స్మృతుంగ మహర్షి పండిత సభన్ జేయించె, తార్కైక బు
ద్ధి న్నమ్మన్ డగు మార్గమున్ దెలుప నా దీమంతులన్ గోరుచున్.
దేవుఁడనన్ బరంగు నొక దీయుతుఁడున్నటులైన, తర్క-పుం
భావన కండు నట్లు తెలుపన్ సమకట్టు డటంచు గోరె, నా

దేవుని నమ్ము నద్విదుల; తెల్పక గ్రుడ్లను తేలి పైచిరా
కోవిడు; లావికుంభుడిక గొంకక, పూనె నిరీశ్వరప్రముఖ.

కా॥ కైలాసంబున నుండి ప్రాగుదది దాకన్ గల్గు దేవదినా
దాకన్ భండన మందు గూలిచి, నిరీశ్వంబున్ బ్రతిష్ఠించి, భ
క్తాశిన్ బెగ్గిల జేసి, విగ్రహములన్ జూర్జంబు గావించి, వి
రూపింఁచెన్ బలు దేవమందిరములన్ మూర్ఖత్వ ముప్పొంగగన్.

తే॥ దేవుడున్నటు లెవరైన భావమందు । గాని, వాక్కర్మములగాని, కానుపించ
తనకు జూపుదు భగవంతు ననుచు బలికి । చూపకున్నను నుడిపెను కోపమూని.

తే॥ సింధునది యుత్తర ప్రాంత సీమవారు, । గంగ కుత్తరపుం తెలుంగములు కూడ
నాత్రిదశ వికుంభుని దాటి కణిగి, మణిగి । కడపు చుండి రుసురు లన్యగతులు తేక.

మ॥ సింధు, బ్రాహ్మీ దేశములును, ఉజ్జయిని, మాళవ, ఆవంతి, యదు, వాయుహయాది తెలుగు
రాజ్యములును, దక్షిణ కోసన మొదలగు ఆంధ్ర రాజ్యములును వికుంభుని దాటి కింకను నెరక
కుండెను. ఆసమయమున తెలుగు అనేకులు దక్షిణమునకు వలస వచ్చిరి.

తే॥ ఇట్లు వలసలకై వచ్చి రెన్నిసార్లొ । మన తెలుగు జన తండముల్ మఱల మఱల
నా నిరీశ్వర రాజమ్య నాగడమున । వితర కారణముల చేత సతత మిరుకు

క॥ పరికించి యీ పరిస్థితి, । పరికించుచు వేగు వాంఛ పంపెను వార్తల్.
దరి దాపులనున్న విషమ । పరిణామము లాహు చేసె నృపవరుఁడంతన్.

క॥ ఎప్పు డొవచ్చు వికుంభుడు । ముప్పున ముంచంగ నాంధ్ర భూతం మెల్లన్;
తప్పదు నమరము వానితో । నెప్పుడో, యని ఆంధ్ర విష్ణు వెదురు కొనంగన్.

క॥ సిద్ధముగ నుండె చతురం । గోర్ధక నై న్యంబు తోడ; నుపకారకున్,
సిద్ధము కండు వికుంభుతో । యుద్ధంబున కనుచు కబురు బమ్మడి నంపెన్.

మధ్యాక్కర॥ అప్పుడు బృహత్సేన నృపతికా వికుంభుడు గట్టి కబుర
నిపె: "నో ముదునలి రాజేంద్ర! నీ దీర్ఘ జీవితం బందు
నెప్పుడేని, యెచటేని చూచి యెఱుఁగుదే దేవుఁడన్ వాని;
నీ పృథ్వి కిట్టి నమ్మకము లెంతేని పెనుకీడు తెచ్చు.

మధ్యా॥ "బలవంతు, నావంటి వాని ప్రజలెల్ల ననుసరించుచును,
నలవోకగా నెల్ల పనులు నాచరించుచు, విజళక్తి
నలతి చేయక. దేవుఁడెవడో అలఘు శక్తి నమర్చు మనము
తలఁచిన వన్నయు ననెడు తప్పుటూహ విడున వలయు.

మధ్యా॥ "నీ వేజ దేశంబు వందు చీవిట్లు కాసింది, గురుల
దేవ విగ్రహముల దేవిదేవి విరూపింప వలయు;
నీ వట్టా నర్పవో వత్తు నేను దండెత్తి; నా కత్తి

కీవు, నీవాడును, మంత్రులెర యాదురో రాజ వర్యుఁ

మధ్యా॥ దాని కనిపె తెలుగు నృపతి తగిన ప్రత్యుత్తరంబిట్లు:

“లో నికుంభాశుర! దేవుడున్నట్లు నేవిశ్వసింతు;

బాను తాగాయిత విశ్వవర్తన నై శిశ్యమరయ,

ధీనిధి యొక్కడు నేదృపకు దీని నదవు నట్లు తోచె.

మధ్యా॥ “దేవుని ‘గాయత్రి’ యనెడు దివ్యమంత్రమున గాధేయుఁ

దావిభావను మించు తేజ మనియె; నా శక్తి నదవు

నీవిశ్వ సర్వంబు సతము నీయగానెంచి మోక్షంబు

జీవుల, తెవరికి వారిస్వీయ సాధన ఫలంబుగను.

మధ్యా॥ “దిక్కతఁడే విశ్వమునకు, తేజుడును, రక్షకుండు;

మ్రొక్కులు, ప్రార్థనల మెచ్చి, ప్రోచును వరమిచ్చి యనుట

నిక్కంబు కాదంచు దెలిసి, నేను, నా ప్రతి శక్తి పనులు

చక్కగా మా శక్తి తోడ జరుపుచే యలవాటు మాకు.

మధ్యా॥ “జ్ఞానార్థసంబున విశ్వసత్యముల్ తెలియంగ వలయు;

మానవుల్ పాప భీతియును, మఱి దైవ భక్తి యున్, భయము

మానుచో, చట్టములు నియమములు మాన్పుదుండుగములు;

కాన, సర్వజన సుఖంబు కలువగు విరీశ్వరమున,

మధ్యా॥ “కలిగించు సత్కార్యమయము, కష్టముల్ తొలగించు ననెడు

బలమైన నమ్మకం బీకు సై నున్న. తమతమ కృషిని

వలరెట్లు లభికమో శక్తి వంతంబుగా తేసియిష్ట

ఫలితముల్ సాధించగలరు భగవంతు నమ్మిన జనులు.”

మధ్యా॥ ఆ నికుంభుండీ పలుకుల నర్థంబు చేసి కొందఱుచు

మానసంబున నమ్మి, రణము మానదఁచా తఁడూహించి,

ఈనుడుల్ విశదీకరించి, యెల్ల తేజులకును వర్త

మాన మంపఁగ, బలములును మహిమలును జేరిరటకు.

ప॥ ఆ బలములలో దక్షిణ కోసరి, కరూళ అను ఆంధ్ర దేశముల నై న్యములును, అవంతి, మూళవ
యదు, హయచూయ మొనలగు తెలుగు రాజ్యముల నై న్యములును, బ్రాహ్మీ, సింధు మొదలైన
ఇతర దేశ నై న్యములు నుండెను.

తే॥ అల్లా(దాండ్ర విష్ణు(దత్తరయంబు మీఱ, స్వీయ, సామంతుల నై న్యముల్ రెండు నదవ,

మామ గారికి, ప్రజకు నేమంబు గూర్చు, దక్షిణావధ రక్షణ తాను పూని

ప॥ బయలు దేరుటకు ముందు తల్లిని దర్శించి, తాను తిరిగి వచ్చు వరకును రాజ కార్య నిర్వహ
బాధ్యతల నామెకప్పగించి, ఆ మెయాళిన్ను లర్ధింప, నామె యిట్లనియె:

మ॥ “మన కార్యములు చేయు నా నుతుడు దుర్గర్వాంధ సోన్మత్తడు
ర్జుని రాజన్య దవాగ్నియై యనుచు నుత్సాహంబునన్ స్వప్నముల్
గను చుంటిన్ భవదుద్య వాదిగను; సంకల్పంబు లీదేరు రో
జును దానెన్; జయమౌను నీకు రణ రాట్నాయాగ రంగంబునన్.

చ॥ “అపజయ మెన్నడున్ గణగ దాండ్రుల కాహన భూమి యందు; నా
జపములు, నోములున్ విజయ నందద లెక్కువ కూర్చు నీకు; నీ
యపరిమితోరు విక్రమము వదైదు స్థామము తాల దేరికిన్;
కృపగను నీకుడున్ భవదకిల్పిశలక్ష్యము మంచి దొటచేన్.

ఉ॥ “కోడలు తెచ్చె కంఠమునకున్ పుణమంగను వీరగంధమున్.

తోడుగ బొట్టుపెట్టి; పగతున్ బరిమరిచి రండబంచు దా
పాడుచు వీరగీతి; హిమనాలక దెచ్చెను హారతీయ గా;
వేడుక మీఱ, గై కొనుము వీర వరా; జయ మందు మాజిలోన్”

వ॥ అనెడు ఆశీస్సులంది, వీర తిలకమును ఓర్చించుకొని, హారతి నంది, ఆంధ్ర విష్ణు

తే॥ వచ్చె నుత్సాహ సమ్మోద వారి చేలి; ‘క్షీప్ర’ వది చెంత విడిసె నక్షణ బలము
శత్రుసేనల గుండియల్ జల్లుమనగ; । నదరనా నికుంభుడు మహాహవమునకును.

తే॥ ఎన్నుకొని రాంధ్ర విష్ణుని నెల్ల సృపులు । నాయ కాగ్రణిగా; రెండు వదులు పొంగి
డీ కొనిన మాడ్కి డీకొనె మూతలపుడు; । పోర మనసిరి వదిలేయ మొనరినాడు.

తే॥ పదియు మూడు దినంబుల భంజనమున । నై నిక గజాశ్వవయములు వేసవేలు
చేరె స్వర్గము, రాలగ తేరు లవని; । ఆ వికుంభుడు వెనుజూపి యూహనమున

తే॥ నేల బొఱియను దూలు కుండేలు పోరె । పాటి, తనయూరి కోటలో పలను దాగె
కొంత నైన్యముతో, నాశ లంత మొంద; । ఆంధ్ర సేనలు తరుమ వెన్నంటి యిరిగి.

వ॥ ఆంధ్ర సేన ఆ కోటను పడుమూడు దినములు ముట్టడించెను.

ఉ॥ కాంతశిలా వినిర్మితము గావున నాతని దుర్గ కుద్యముతో.

చెంతకు లాగి యంటు కొన జేసెను తమ్మరిణాణ జాలమున్;
గొంతెమ కోర్కెలయ్యె విక కోటను జొచ్చుట తాంధ్ర సేన; కా
వంతయు నెమ్మదిన్ బెదర, తాంధ్ర నృపాలుడు చేసి యోచనల్

తే॥ కుద్యములు కాంత శిలలన్న గుట్టు తెలిసి, । ఎందు గడ్డిని పొగవేయ, నీలై గుణము;
ప్రథనమున నాంధ్రసేన విక్రమము జూపి, । చొచ్చి కోట, నికుంభుని చుట్టు ముట్టు;

తే॥ ద్వంద్వ రణము వికుంభుడు వలచె నగ్ర । యోధతతి మద్య; పదియు మహోగ్రమయ్యె;
అటుల పదియుమూడు గడియలాల మయ్యె; । నాంధ్ర విష్ణు నికుంభ నిరస్త్రు జేసి.

చ॥ ఉదుపగ శర్గమెత్త, తన యోధుని నొప్పు కొనెన్ వికుంభు; డీ
పుడమివి వ్రారి, శీర్షమును మోపెను విష్ణు పటవ్యయంబుపై,

అదిగెను ప్రాణ భిక్ష; మపుడాతని ఇందితు జేసి, మామ కా

తదవున మ్రొక్క జేసి, త్వరితంబుగ ధోడ్కొని పోయె నాంధ్రకున్

క॥ శ్రీకాకుళ పురవిధుల । నాకుంబిని పైరి దిగివు, నందలు ప్రజలున్
జేకొని రాయవకాళము । మూతలు మూతలుగ వాని మోమును జూడన్.

అ॥ ఆంధ్ర జాతి వారి యైకమత్య విలంబు । ఆంధ్ర విక్రమంబు, నాంధ్ర శిషణ
జయము గూర్చె ననుచు జనము లుప్పొంగిరి, । మనుతివ విరి నవిక మనెడు వఱకు.

వ॥ అంతట నాంధ్ర విష్ణు

ఉ॥ తల్లి కళావతమ్మ పద తామరనంబుల వ్రాలి మ్రొక్క, శా
తల్లి మనంబు పొంగెను సుధా జలరాశి తరంగ సంఘము
త్పల్ల కళాంకు రాక గని పొంగిన రీతిని; సంత సాశ్రవుల్
చల్లెను దీవనల్; కుముద సౌరభ మట్టుల హర్ష మొప్పగన్.

నిశుంభుని చెఱ, విదుదల

వ॥ దేవుని గుఱించిన విషయములా నిశుంభునకు బోదించుటకై విద్యద్యరేణ్యులగు గురువులను
ఆంధ్రకష్ట నియమించెను, వారు నిశుంభుని ఇట్లడిగిరి:

ఉ॥ "దేవుడు లేచిచో నెవరు డిద్దిరి స్పృహిని?" యన్న ప్రశ్న కా
ధీవరుఁడెల్లు చెప్పె: "నొక తేజము నుండి క్రమమ్రంబునన్
జీవ, జడంబు అద్భుతము జెందిన వంతు దలంతు తాముగా,
నేనిది చెట్టునన్ దొడము నెన్నియొ కాయలు నాకు, లెల్లుగన్."

తే॥ "ఎవ్వరీ శక్తి వారల కిచ్చి" రన్న । ప్రశ్న "కాది తేజంబు లోపలనె యుండె
నద్ది; తేజ మాత్రమున నలరె; దాని । జీవితమే 'కాల'" మనియె నాభూవరుడు.

వ॥ గురువులిట్లనిరి: "నీవనిన తేజమే దేవుని తేజము. నీవనిన ఆకాశమును 'అవ్యాకృతాకాశము'
(space) అందురు, మనకు కనఁబడుచున్న ఆకాశము అదికాదు; ఇది పిదప వృద్ధినది. మనకు
ప్రమాణము లెవ్వయో వివరించెదము; వినుము,

తే॥ భౌతికముగ దెలియునవి, వానివలన । నూహ కందునవియును వేదోక్తులును, ॥
మాణములవి, దేవుఁడ ఖిలామ్నాయ వేద్యుఁ । ధనియు దెలియు మర నికుండాఖ్య రాజు;

వ॥ "ఈ ప్రమాణములు అధారముగా మనకు దెలియునునది ఏమనగా: అదిలో

తే॥ "దివ్య తేజమే కాక, 'ప్రకృతి' యు నలరె, । 'జడము', 'చేతన' మను రెండుజాతులుగను;
సత్య, రాజన, తామస సరళ లెల్ల । భిన్న పరిమాణముల ప్రకృతి న్నెగదెను.

వ॥ "చేతన ప్రకృతి పరమాణు రూపులగు భిన్న జీవుల మయము. అజీవు లకు తమ స్వరూపజ్ఞత
యేకాక, సుతము, బాధ, కౌము ప్రదేశము మున్నగు వాని దెలిసికొను నుపజ్ఞయు, చూచుట
వినుట మొదలైన శక్తులును గలవు. ఈ శక్తులు మనకు వరె భౌతిక మైనవికావు; ఆ భౌతిక
మైనవి, వీటిని 'సాక్షి' (sentience) అందురు

- తే॥ “జ్ఞాన పరమాణు రూపపు సరణి నుండి; జీవు లిచ్చమై జడముల తేరి, ‘లింగ’
దేహులై. తొంటి జ్ఞాన మేది, కడు నిన్ను, హ గలగిరి జాలరి కల మత్స్యమ్మ లట్లు.
- సీ॥ “వారి ముక్తులజేయ బంధక మొదకుండా పరశ్రహ్మకా నాత్మ నెంచె;
సర్వశక్తి యుతుడు, సర్వజ్ఞుడు, స్వతంత్రుడు, -దయ్యకుడు, దఖిల కల్యాణ సుగుణ,
త్రిగుణరహితుడు, పూర్ణగుణి, హరి, యవంత-రూపి’ సంపూర్ణుడు, పాపహారి,
సర్వోత్తముడు, సర్వసారధియు, వఖిలాంతర్యామి, సత్వకర్త, పరమాత్మ;
- గీ॥ చలన శక్తి తత్సంకల్ప జన్యమయ్యె; జడగత త్రిగుణములును జ్వలితములయి,
వాని యందుండి జీవులు జ్ఞాన మంద । నువకరించు మహత్తత్వ ముప్పత్తిలై.
- తే॥ “తత్వ’ మనః పదార్థము; మహత్తత్వమున బొ । దమె *‘సహంకార తత్వః’ మిష్టము, వివేచ
నయును, తర్కము, నాలోచనయు నొనగు । ‘బుద్ధి’ పుట్టె సహంకారమునను; పిదప
- తే॥ “ఇంద్రియములు, మనస్సు, ప్రాకృత మగు పర ! మాణువులు, ప్రాకృతా కాళ (sky) మఖిల
దేవతల తనువులు సహంకార తత్వమందు । బుద్ధె; వాయు వాయుకాళమున జనించె.
- తే॥ “వాయు వనబుట్టి ‘తేజస్సు’ పలుగు వేడి । మియ, బ్రహ్మకామిప్పి; ‘జలము’ దయము నందె
‘తేజము, న; నీటి బొడమె ‘పృథ్వి’ యను మన్ను; । దాన, నోషధు; లన్నంబు వాని వలన;
- తే॥ “అన్నమున దేహమును బుద్ధె; నది యువకర । జమును, క్షేత్రమునుగ సాధనమును చేయ
జీవునకు ‘స్థూలదేహ’మై చెలగు; నిట్లు । సృష్టిని చతుర్ముఖ బ్రహ్మ చేయు చుండు.
- వ॥ మోక్షార్థులై న జీవులలో మొదటిది ‘రమ’ అమెకు ముక్తి లభించినది, అమె పిదప మోక్షార్థుడగు
జీవి చతుర్ముఖ బ్రహ్మ, ఇట్లు దేవుడు అధ్యక్షుడుగా నుండి ప్రకృతితో చరాచర ప్రపంచమును
సృష్టించు చున్నాడు, ఒక హారము నందలి మణులకు సూక్తిమెట్లాదారమో, అట్లే దేవుడు ఈ
విశ్వమున కొదారము. అవ్యక్త రూపముతో ఈ జగత్తు నందంతటను భగవంతుడు వ్యాపించి
యున్నాడు. ‘విష్ణు’ అనగా సర్వ వ్యాపి అని అర్థము.

“జ్ఞానము, భక్తి, కర్మ అను మూడులకు అర్థమేమి?” అని విచింతించు క్రొరగా, గురువు
లిట్లనిరి: “భగవద్మహిమను, మాహాత్మ్యమును తెలిసికొనుటయే “జ్ఞానము” అగోళ శాస్త్రము,
రసాయన శాస్త్రము, భౌతిక శాస్త్రము మొదలైన అనేక శాస్త్రములు భగవంతుని మహిమను తెలిసి
కొనుటకు మానవుడు చేయు ప్రయత్నములు. అయిన మహా మహిమాన్ని తుండవి తెలిసికొని,
అయినయే రక్షకుడు, ఆధారము అను విశ్వాసముతో, భగవంతుని యందు తృప్తమైన స్నేహ
ము కలిగి యుండు “భక్తి” “కర్మ” యనగా పని, మానవుడు కర్మ చేయకుండు నుండ జాలడు
ఈకర్మ భగవత్ప్రీత్యర్థమై చేయు చుండవలెను. అట్లు చేయ జాలని వారు కర్మ ఫలమును కోర
కుండ నైనను కర్మ చేయ వలెను. వేదము లందలి పైపై అర్థము లను మాత్రమే గ్రహించి
పుణ్య కర్మలు చేయవారు స్వర్గమును పొంది, అపరము నశించగనే మఱి పుట్టుదురు, స్వర్గమును

మహత్తత్వము - Intellect; అహంకారము - Egoism; ఇష్టము, ఇచ్చ - will,
వివేచన - Discrimination; తర్కము - Reasoning

కాంచు వారు పుణ్య కర్మలు చేయవలెనని వేదములు చెప్పుచున్నవి కాని, తప్పని సరిగా పుణ్య కర్మలు చేయవలెనని ఆజ్ఞించుట లేదు. అట్టి కర్మల వలన మోక్ష పాప్తి కలుగదు. అప్తి క్య బుద్ధితో భగవంతుని భజించుచు, నిష్కామముగా పుణ్య కర్మలు చేయవారికి మోక్షము ప్రాప్తించును'

“మోక్షప్రాప్తికి నేను చేయవలసిన దేమి?” అన్న నిశుంభుని ప్రశ్నకు గురువు లిట్లనిరి: “మోక్షప్రాప్తికి అనేక జన్మలు, పుట్టుకలు, చావులు కావలసి యుండును. భగవంతునే స్మరించుచు ఏకాగ్రతతో ధ్యానించుచు, విశేష భక్తితో భజించు చుండుము. అట్లు చేయచో, నీవు స్వర్గ, సరకములను పొందక, మోక్షము నందగలవు. ఆయన యందే మనస్సును లగ్నము చేసి, స్థిరచిత్తముతో ఉపాసన చేయుము. ఈవిధముగా నీవు చేయజాలనిచో, భగవత్ప్రీత్యర్థమై కర్మలు చేయుము, నిష్కామముగా జ్ఞాన పూర్వక ధ్యానము చేయుము, జ్ఞాన మార్గము దేవతలకును, దేవతలనుబోలిన జనక మహారాజు, ప్రియవ్రతుడు మొదలైన సరోత్తములకును మాత్రమే సాధ్యము. మానవులకు కర్మ మార్గము యుక్తము. కావున, నీవు మేము చెప్పినట్లు కర్మ మార్గమును భక్తితో ననుసరింపుము. దానివలన జ్ఞానమును, దానివలన మోక్షమును కలుగును”

చ॥ అనియె నిశుంభుఁ డిట్టి బ్రదుకంతయు వ్యర్థమటంచు నెంచెదన్;

మనయెదుటన్ బ్రపంచము సమస్తము కొంత సుఖప్రదంబుగా

గనఁబడ, అసి నాన్తి యెఱుఁగన్ సమకూడని మోక్ష రక్తితో

కునియుచు, జీవితాగమము గూర్చిగ నేల తదీప్సి తాసి తోన్;

క॥ “కలియన్ బ్రాణము గాలిని; కలియన్ గద భూతపంచకంబున దేహం;

ఓల తప్ప ‘మోక్ష’ మనునది । కలదే గురుతార? బూటకం జిది యెల్లన్”

క॥ దేవుని గూర్చిన విషయము , లా వీర వరునకు దెలియ నాగమ వేత్తల్

వేవిధముల భోదింపగ. । ‘దేవుండీ విశ్వమేలు దీమతి యనుచున్;

క॥ జీవులలో గల భేదము । రీ విపులను గష్టములకు నెల్లన్ మూలం,

వీనిది మార్పుకు కాలము ! చావులు, పుట్టుకలు వలయు చాల నటించున్;’

చ॥ తెలిసె నిశుంభుఁడైన, మది తీరని సందియముల్ మధింపగా.

తెలిసియు, నేమియన్ సరిగ తేలని గట్టి సమస్య లాతనిన్

దొలచెను; బోధకుల్ తెలుపు త్రోవలు పూర్తిగ నచ్చవయ్యె నా

బలయుత మూర్తికిన్; తుదకు, భావమునందు సహించి యన్నిటిన్.

వ॥ అంద్రఃస్థులకు నిశుంభుడిట్లు మనవి చేసెను:

చ॥ “కలఁదొడ్డి దీశ్వరుడను జగద్రక్షణనాథుడు. విశ్వరక్షకుం,

దలఁచుడు. మేలు చేయు ఘనుఁడంచును నెమ్మది నమ్మఁజాల; మీ

పక్షములు, వాక్యముల్, గురుల బోధనలున్ నను మాఱు; వైన, పే

రలుక వహించకుండ మనమందున, నే సహియింతు నెల్లరన్.

క॥ “దేవుడు లేకున్నను నొక । దేవుని నృషించు కొనుట తెలివి యనియు, న

త్యాగశక్తి మనియ, భువికి । వేవిధముల నేమ మనియు విదిశము మదికిన్.

తే॥ "దేవుడున్నను, లేకన్న. భావమందు । 'దేవుడున్నాడు పాపుల తిమరదంప,
మంచి వారిని మన్నింపనంచు పాతు, లెంచుటలు చాల మేలని యెఱిగి నాడ.

కృ "దేవుని నమ్మిన ప్రజ నే । నేవిధ కష్టముల బెట్ట వింక నరేంద్రా!
దేవాలయముల జోలికి । పోవను; కట్టింతు మఱల పూర్వాలయముల్

కృ "అందఱ సమముగ జూతును; ! కొందఱయీశ్వరులటంచు గొప్పగ జూడన్;
కొందఱు కారని యసహన । మందను; తక్కువగ జూడ నా ప్రజ నెపుడున్.

తే॥ "నమర మింక జేయ నితర దేశముల తోడ । నీశ్వరుని నమ్మిరను నెపం బెడను బాని;
ఇంత యేటికి? నీయిష్ట మెఱిగి కాని । దండు వెడలను భూప! ఏధరణి పైకి.

ఉ॥ "కాన, ననున్ దయన్ విడిచి, గంగకు సుత్తర భూమి కంపి, నా
స్థానమునందు నిల్చి" మని, సాగిలి మ్రొక్కి, మఱిన్ మఱిన్ కడున్
దీనత చేడ, నాంద్రవతి దీనునకున్ శరణిచ్చి పంపగా ।
మానస మందు నెంచె, సనుమానము జాతించి క్రింది స్థాయికిన్.

వృ అంబ అంద్రవిష్ణు నిశుంభునకిట్లనియె;

తే॥ "నీ నిరీశ్వరత్వమునకు నిజవనద్దు; । దాని నొరులపైన బలవంతముగ రుద్దు
ధోరణియు, సనహనమును దుష్ట బుద్ధు । లగుట, బందించితి జనహితార్థినగుచు.

మ॥ "ఇపుడా ధోరణి మాచ్చు కొంట విని, నాకెంతేని సత్కృపి క
రె; పదుండ్రెల్లెడ మెత్తుకీ వనిన మాడ్కిన్ నీవు వర్తించుచో;
ఇపుడే రాజుల కంపెదన్ కబురు వీక్షియన్ పునః స్వేచ్ఛ; నా
స్వపతుల్ పార్శ్వసుటన్ రణంబువను విన్నిర్జింప నోభూవరా!"

మ॥ తెలిపెన్ విష్ణువు తన్నిశుంభు మనవుల్; "దీనాతి దీనంబుగా
పలికెన్ పట్కల. చేసె బాస, లింక పూర్వం బట్లు దుర్బుద్ధితో
మెలగన్ దావనె" వంచు భూపతులకున్; "మీ యిష్టమేమా" దటం
చిలకేకల్ దెడపన్, నిశుంభునకు బ్రాప్తించెన్ విముక్త్యంతటన్.

అంద్ర మద్యము

౪౫ పిమ్మట కొంత కాలమునకు కొందఱు భూనాధులును ప్రజలును నిశుంభుని పిమ్మటి వారి భావి
సర్వవర్తనమును గుఱించి యనుమానములు వెలి బుచ్చగా, నాంద్రవిష్ణు విట్లనియె:

మ॥ "దరి గాఢాంధము పొంత క్రొంద గిరి మధ్యన్ బొచ్చు శ్రీ వైశ్ణవై
బరి దేశంబున సుందీ యుజ్జయిని దాతన్, దత్తస్థలం బాదిగా
శరదిన్ దాఱుచు సుత్కలో తరముగా శత్రువ్రణా సాధ్యమౌ
గురుకుద్యంబును గట్టుదున్ మన మహా జ్ఞాతీశతీన్ గావగన్"

తే॥ అనుచు నాంద్రవిష్ణు వనంగ నంద తెలమి । నంది; రంత శిల్ప విదుల కానతయ,

దీననలు, హరితులు పొంది, తీర్థయాత్ర । కట్టు-లేగిరి కుడ్యంబు కట్టు కొలుకు.

తే॥ వివిధమగు చోటల మొదలు పెట్టి పనులు, వేల-చంబ్యగ కార్మికుల విరువొనర్చు,
పట్టెనని పూర్తి కిరువది వత్సరములు; । భయము తొలగెను దక్షిణ భరత భువి.

మ॥ దరణిపాలకుడాండ్ర నాయకుడు గాంధారంబునన్ బొచ్చు శ్రీ

గిరియొద్దన్ తొలపెట్టి, ఉజ్జయినిలో 'షిప్రా' నదిన్ దాటిన
జ్జరి దుర్భేధ్యము; భూరికుడ్యమును రక్షింబు నిర్మించి, కా
పరులై యుండగ గోరి మొక్కె జగదంబా భీమకాశేతులన్.

తే॥ శ్రీగిరిని బొచ్చు 'మల్లేశు,' నాగిరీకు । వెలది 'భ్రమరాంబ' నా యాండ్రవిష్టు వట్టులె
కోరె, కాపరులై యుండ కుడ్యమునకు । దర్శనము చేసి వారి గాంధారమునను.

ప॥ ఉజ్జయినిలోని జగదంబకు 'మహాకాళి'. భీమ కాశేతులకు 'మహాకాశేతు'డనియు నామములు కలవు,

ఉ॥ ఆపురి నుండి కట్టెన తడాండ్ర పయోనిది దాక గోడ నై
లోపమగు, 'మహేంద్రగిరి' కుత్తర మందలి 'స్వర్ణసుప్రభా'
భావగ దాటి; గోడకిటు తూమ్యమునన్ గల ఆండ్ర దేశపుం
గాపుదలన్ సుదీర్ఘమగు కాలము కాంక్షయొనర్చి నెమ్మదిన్.

సీ॥ గాంధార దేశపు గహ్వరీభృత్ శ్రేణి నుండి యాండ్రోదరి యొద్దు వజరు
కట్టిన గోడపై గజములు, తేరులు, నడచు వికలంపులెదము తనర;
భద్రనికాయంబుతో ప్రతిలంబు లతిథయం— కరము లో వేలాది బురుజులొప్పు;
కుడ్యంపు పొంత నఖంఠిత దైర్య వి-క్రాంత నై నిక శిథిలంబు లెనగ;

గీ॥ యామ్య భారత భూమి కుడ్యంబు కతన । దుర్జయము, దుర్గమమునయ్యె ధూర్త శత్రు
వులకు, సూర్యుడు తిమిరానురులకు నట్లు, తెలుగు నౌకలు శత్రు నౌకలకు ట్లు.

సీ॥ ఈ బలంబులు కాక నెంతయు శక్తివై—బలము లక్షహిణి నిలిచె నింక,

శ్రీకాకుళంబున, భీకరము, లరుల—గుండెలదరి దడగొనుచు జాటు;
యద్దనౌకలు వేయి యాదడు లెదన బొల్చె:—త్రవ్వోడ లేబది తనరె నద్ది
జలదిగర్పంబులో జెలగు రత్న స్వర్ణ—సంపదలో రాజకోశముల నింప;

గీ॥ వర్తకపుటోడ భిరువేలు వార్దిరిగి, । చేరె 'యవకోటి,' 'రమ్యక' 'సిద్ధపురుష'
ఇతర పట్టణములు, యెక్కి యేని । రాకపోకల త్రోవలో దాకి సాగి.

సీ॥ "భ్రమరాంబ, మల్లనలో 'త్రాహ్వి' దేశము పొంత-శ్రీకైలమున నిల్చి చేవజూప,
భీమ కాశేతుడు భీమకాళియునును-జ్జయినిలో నిల్చి రక్షణము చేయ,

ఆండ్రనౌ కాదకు బాహు సిద్ధమై-ఉత్కళ తీరాద్ది సుక్రమింప,

స్వ సన్నద్ధమై నై న్యాయలో సర్వదా-కట్టుదిట్టంబుగా కాపుకాదు,

గీ॥ ఆండ్రవిష్టు వినిర్మితమైన కుడ్య । మఖిల శాత్రవ దుర్భేద్యమై చెలంగె
చెక్కు చెదరక వేయెడు బుక్కు మీటి । రక్షణము గొర్చి దక్షిణ ప్రాంతమునకు,

- తే॥ పిదప నెన్నదొ 'చీనా' కు పెద్దముప్పు । వచ్చి నప్పుడు 'చీనా'కు పశ్చిమమున
గోడకట్టిరి మనగోడ జాడ వెంట; । మన వసుధ వారితెన్నడు మాతృక కడ.
- క॥ ముప్పది దుర్జయ దుర్గము । లవ్వు ట్టున మొనయఁజేసె శాంధ్ర వృషాణం
దెప్పుడు వైరులు మనపై । కుప్పించిన, చిరుక గొట్టు గొడ్డగ్లటులన్.
- తే॥ ఇట్లు రక్షణ సాధించి, ఎల్ల జనుల । సౌఖ్యమే లక్ష్యముగనేరె సౌమ్యమూర్తి
ఆంధ్రవిష్ణువు చిర కాల మవని తలము । తరతరమ్ముల జనులు సంతసము నంద.

ఆంధ్ర సామ్రాజ్య విస్తరణము

- తే॥ ఆంధ్రకుద్యంపు దక్షిణ మాంధ్ర మయ్యె; ఆంధ్ర నాయకుడేక చక్రాధిపతిగ
నలరె నాకుడ్య "లంక" వర్యంత సీమ; । వేద సంస్కృతి నిండుగా పెల్లి విరిసె.
- ప॥ ఇట్లు "బ్రాహ్మి," సింధు, తదుత్తరమున కొంత ప్రాంతము, ఉజ్జయిని రాజ్యము మున్నగు దేశము
లన్నిటికి రక్షణము గూర్చి, నకలాంధ్ర నాయకుడైన ఆంధ్రవిష్ణు పరిపాలించునెడ, వాయవ్య
మున "బ్రాహ్మి," "సింధు," "అవంతి," "మాళవ," "యదు," "హయహయా" ది దేశముల
అధిపతులును, ఉత్తరము నందలి "వత్స," "సాళ్య," "తూజికవన," "మలద," "దక్షిణ కోసల"
"కరూళ" రాజ్యముల అధిపతులును ఆంధ్రవిష్ణు సామంతులుగా నుండుట కిచ్చయించి, శ్రీకాకుళ
మున కేతెంచి, సామంతులుగా ప్రమాణమొనర్చి, రాజ్యలక్ష్మి దేవిని, ఆంధ్రవిష్ణువి ఉద్దేశించి
- క॥ "మీయిర్వ్వరందు గాంచితి । మాయుర్విజ తద్దవుని గుణావళి; యిశమీ
రీ యాంధ్ర సర్వ భూమికి । శ్రేయద మగు నట్టులేలి చెందుడు కీర్తిన్."
- ప॥ అని, సామంతులుగా మ్రొక్కి, సముచితాదరణ మంది చనిరి. ఉజ్జయిని నరపాలుడు సామంతు
డగుచు నిట్లనియె:
- తే॥ "కడిగి నీకాళ్లు. శిరమున కంకణములు । జల్లు కొంటిన నీపెండ్లి సమయ ముండు;
అపుడె మనమున సామంతుడైతి నీకు; । అల్లుడా! పూర్ణ సామంతుడైతి నివుడు."
- తే॥ అనుచు దీపించి యల్లుని నాత్మజాత । పరిగె; శ్రీకాకుళంబున నాత్మ గృహిణి.
తాను కాన్నాళ్లు కడపి, యాదరణ మంది, ఆంధ్రవిష్ణుని దక్షత కాత్మ పొంగ.
- తే॥ మేనకోడలు "బిందుమతి" నవోధ ! పెండ్లి కుజ్జెని పురి శాంధ్రవిష్ణు చేగ,
వరుని తండ్రి కాక్కిర భూవరుడు, మధుర, వంగ, నేపాళ, తురు, విదే. హంగ, కాసి
పతులు, సుత్తర కోసల పతియు కోరి । రాంధ్రకుద్యము కాక్కిర మనియిడికను
గల మహేంద్రాద్రికిని పెంచవలెనటంచు; । ఆంధ్రవిష్ణుయ కొని, గోడ నట్లు పెంచె.
- హరిణగ } ఆ రాజేంద్రు లచ్చటి ధవులు, । ఆ రుద్రుడిక నంకలు వృపులు,
పగడ } చేరి రుపరాక్రృణిని, వంగి । వీర వరాంధ్రవిష్ణు తెలుంగి
- స॥ ఈ గోడ కాపుదలకు ఆంధ్ర విష్ణు మఱికొం పై న్యమును ప్రత్యేకించెను.

ఆంధ్రవిష్ణు పరిపాలన-అనాటిని

దూడలు కడుసార దుగ్ధ మానిన గాని-గోవుల పిడుకరు గొల్ల జాంతు;

స్వంతదారులు తామి నన్యముల్ పండింతు-రిండున్ని, చేసి తామెల్ల కృషివి;
కొంతలు, తూనికల్. విలువలు వికరమై-కలితీలు, మోసముల్ కలుగ కుండె;
పోకకు దాన్యంబు పెట్టెదమ్మిరి; ధరల్-చోకగా నుండెను వర్షులకును;

గీ॥ కష్టపడి బుద్ధితోదను కాయములతో, ! సోమరితనంబు కలనై న సోకనిక,
కొంత వృద్ధిక చేసితి కోటి పనులు ! ఆంధ్రవిష్ణుని పాలన నభిల జనులు.

సీ॥ తప్పుడు మార్గముల్, తప్పుడు చేష్టలు-కల్పింతు లేని యంగదులు వెలసె;
బూటకంబులతోడి మాటలు పలుకక, -సూటిగా వ్యాపార శోభసాగె;
దై హిక, మానన దార్ధ్యముల్, నత్యము-మోసకహితధనమూల మయ్యె;
తమ స్వీయశక్తిచే తనివి తీరగ జనుల్-సాధించి రేపుగా నంపదలను;

గీ॥ దేశ దేశాల సంపదల్ తెచ్చె నొక, ! లాంఛ్రు లిం ధర్మ, నత్య, గుణాదిశీలు
రనెడు కీర్తిని సాధించి రవని నెల్ల; ! న్యాయ మార్గంబు వర్తక ధ్యేయమయ్యె.

తే॥ న్యాయమునకును, నీతికి, నమ్మకముకు, ! సూటి మాటకు సాశీల్య శుద్ధికరికి,
పెట్టింది పేరుగా నాంధ్రవిపణి యొప్పె; ! చేరుకొన కీర్తి, భాగ్యముల్ పేరు కతన.

మ॥ రకరకముల వస్తు విశ్రేణులకు, రకరకముల పారిశ్రామికులకు, వేలు సంఘము లుండెను. పిన్నలకు
ఆయా వృత్తి విద్యలను, నైపుణిని నేర్పుట యేకాక. ఆయా సంఘము లందలి జనుల యొక్కయు
వారి కుటుంబముల యొక్కయు సంక్షేమమును ఆసంఘములు పోషించి రక్షించుచుండెను. కాశ్వత దాన
ధర్మములను చేయువారు భూదానమును గాని, ఈ సంఘములలో కొంత ధనమును విలువ చేయుట
గాని చేయుచుండిరి. ఆ విలువ ధనము మీద సూటికి నెలకు ఒక శాతముగాని. ముప్పాతిక(3/4)
శాతము గాని వడ్డీ పెరుగుచుండెను. ఆ వడ్డీతో కాశ్వత ధర్మకార్య నిర్వహణము జరుగు చుండెను.
ఈవిషయమును బట్టి ఆ సంఘముల నైర్వము పరపతి చాల మిన్నగ నుండె-వి బోధపడగలడు.

ఆ నాటి ముఖ్యమైన నాణెము పేరు 'పణము' ఒక పణ నాణెము, 3/4, 1/2, 1/4, 1/8,
1/16 పణ నాణెములు చెలామణిలో నుండెను. బంగారము, వెండి, రాగి, సీసము ఈ నాణెములు
చేయుటకు ఉపయోగించ బడుచుండెను. ప్రతి గ్రామమునకు

క॥ ఆ యూరి నిత్యపాలన, ! మాయేటికి చేయ వలయు నభి వృద్ధ్యాదుల్,
ధ్యేయంబులు, యుక్తా చర ! జీయంబులు చర్య చేసి నిర్ణయము గొనన్

తే॥ వయసు ముప్పది మీటిన వారలెల్ల ! రూరి పేరొంగంబున జేరుచుండి;
రెన్నుకొనుచుండి రూరు పాలించు పెద్ద ! రైదుగుర నొక్క యేటి కుగాది నాడు.

తే॥ రెండు వర్షములకు తగుతొండి సరకు ! బారి పెద్ద రెప్పుడు నిల్వ యుంప వలయు;
చోరగత వస్తు వస్తుము బారి రక్ష ! కలు తరింప వలయు మూడు నెలలలోన

తే॥ నై నికులు, ప్రీతి, వికలాంగు లైన వారు, ! బాల, వృద్ధాదు లేరును పన్నులయ
నవసరము లేదు; కాబడి యందు రెండు ! పనము లికరు లీనరె వితిగ పన్ను.

సీ॥ వృద్ధకూడగ్గిని గొరవించుట విధి పిన్న-భావవి; కగ్రాల్ప వర్ణ భేద

- భావము లానాడు లేవు జనంబుల;-సరివారు శ్రీ జనుల్ పురుషులకును;
పరిణయ బంధంబు భగ్గుమొనర్చిన-వారుగ్రహిణి పాపబడిరి;
- గాన. ధర్మములు స్వర్ణము మార్గంబులు:-అంగీకృతమె యజ్ఞ మమరగతికి;
- గీ॥ అస్తిలో భాగములు లేవు అక్రమంపు । బిడ్డలకు; జ్యేష్ఠునకు లేదు పెద్దవంతు;
భార్య, మగ దేకవర్ణము వారుకాని । యపుడు కూడ సుతున కన్ని హక్కు లుండె.
- తే॥ తూర్పు, దక్షిణ, వరుణ పార్శ్వంబు లందు । నాంద్ర నౌకలు పయనించె నవలి యొడ్డు
దేశములతోడ వాణిజ్య వీక్ష తోడ; । అశ్వై, కొనె, తెచ్చె సరకులు నమిత ధనము.
- వ॥ ఇట్లు, తూర్పున బ్రహ్మ (భర్మ), మలయ, పంప, కాంభోజ, శ్రీషాంగు, మార్య పుత్రాది
రాజ్యములతోడను, ఆగ్నేయ, ప్రాచ్య సముద్రము లందలి లంకల తోడను, నేడు 'అమెరికా'
యనెడు నాటి 'మయ' మున్నగు రాజ్యములతోడను, ఆ దిశలందలి అనేకము లగు ఇతర ప్రదేశ
ములతోడను వర్తక వాణిజ్యములు నెఱపుట యేగాక పడమటి దెసను
- తే॥ అసుర, యవన, మేచక, హిరణ్యాది సీమ, । అపుడె పుట్టిన పెక్కు శంఖాద్రి తీర
రాజ్యములు. దానవాదుల రాజ్యములును । నాంద్ర వాణిజ్యమునకయ్యె నాట పట్లు
- చ॥ తెలుగులు నాంద్రులింక విదతీయగరాని ప్రజా నమూహమై,
తెలుగున కాంద్రకబ్బిమొక తెల్లపుటర్మము, నాంద్రకట్టలే
తెలుగున నర్ధమబ్బె జగతి తల మందలి వ్యావహారికము
దు; లవము లేదు భేద; మిది తుల్యముదానికి, దానికి ద్వియున్.
- సీ॥ ఉత్త మోత్తమ పండి తోడ్పండుడయ్యె ప్రా-తెలుగు, సంస్కృతముల, దేవభాష;
అగ్నిమిత్రాండ్రేకు కర్క దేవుడు తొల్లి-తెలిసి దీవించిన దినము నుండి
ప్రజలు పెల్వరు పల్క, పరివక్తయై. వ్యాప్తి-జడసిన అంద్రాఖ్య భాష యందు
పూర్ణ విజ్ఞానంబు పొంది, వ్యాకరణంబు-రచియించి విఖ్యాత ప్రాధి జూపె;
- గీ॥ అంద్ర కుద్యంపు దక్షిణ మందు నాడు । తనను మించిన విజ్ఞాన ధనుడు లేడు
లేడ నెడు కీర్తిగనె నవలీల నాంద్ర । విష్ణు పసమాన భారత విబుధ వరుడు.
- తే॥ తెలుగు గీర్వాణ పలు కలసి పోయి । సంస్కృతము పుట్టెకద; యది సర్వ భరత
భూమి యందున నున్నది పొంది, వ్యాప్తి, గనెను; వ్యవహార భాషయై ఘనత గంచె.
- తే॥ అఖిల విజ్ఞాన మా 'భాష యందు పెరిగె; । కాన, తప్పని సరిగ నద్దాని నభ్య
సింది రభివృద్ధి భువికి కాంక్షించు విజ్ఞ; । లంక, నది రాజ భాష యై యెర జొచ్చె.
- తే॥ అంద్ర సీమల జనతకు లాది తెలుగు, । వేద భాష, 'కా' జన భాష, వివిధ మైన
అన్ని పలు గలసిన అంద్ర భాష । పలుకుచుండిరి రాట్టకములను, వింక్ష.
- తే॥ నరల దుష్టులు చెలగెను నది కొండ । సునమరావతిన్ గల అంద్రమైనుమింపు
చిత్రముల యందు వలె; వాని చెలువు జూచి । అనుకరింపగ పలుసీమ లందు జనులు;
- తే॥ కాననదు రైరి తిలకము లేని వరులు; । తెలుగు భువినుండి పయనించి జుడి మీద

- తెలక భారతి నీలవదీ తలంపు . పిన్న పెద్దల నాట్టి పెంపు నందె.
- ఉ॥ ఆన్ని మతంబులన్ గలపి యైకత్వ గూర్చు ప్రయత్న ముల్లెడన్
బన్నిన కారణంబున. నభల్. పలురీతుల ప్రవృద్ధింపుటన్
మిన్నగ సాగి, తెల్లలును, మిత్రజనంబుల, విర్రరాదులం
దెన్నిక గన్న విష్ణు, శివు తెక్కువ గణ్యత పొందిరీ భువిన్.
- సీ॥ తెగల దై వతములు తేలిరి సుతు లౌచు-వాహనంబులును, నాభరణములును,
నాయుధములు, పాన్పు లౌచు; శ్రీ దేవతల్-వారి, హరులకు భార్యలై రి; పేర్ల
చేర్పులు శివునకు శ్రీధవునకు నబ్బె-వెన్నేలు చోటుల విధవిధముల;
శివేశు రుద్రుండయ్యె; శ్రీలక్ష్మి రమ యయ్యె; ఇతిహాసముల మాన్పు రెనగె పెక్కు
- గీ॥ గణపతిగ మాతె పిల్లారి; కన్యయైన । 'వల్లి' షణ్ముఖ భార్యయై పరగ జొచ్చె;
'మాయసీత' యిదిరీ దేవ మహిళ యైన । 'వేదవల్లి'ని, శ్రీకృష్ణు విభువి తేసి.
- తే॥ వేదవేదగ కథ రెన్నొ వెల్లి విరిసె, । వేదములకును ప్రాచీన విదిత కథల
తెంతయును భిన్నముగ; నన్ని బొంతకట్టి । నల్లు కలిపి హిందూ మత మవతరించె.
- తే॥ తెలుగు తనము, తెలుగు సంస్కృతియును నిండి । నట్టి సద్వేద సంస్కృతి యాంధ్ర భూమి
వెల్లి విరిసెను శశి పండువెన్నెలట్లు; । విమృశోటకు నీరెత్తి నింపినట్లు.
- తే॥ తెలుగు విజ్ఞాన సంస్కృతుల్ తెలియబడక, । వేద విజ్ఞాన సంస్కృతుల్ వెల్లి దీప,
నంపెను ప్రచార కొఱుంబు నాంధ్రవిష్ణు । బ్రహ్మ, చంపల, కర్కణ రాజ్యమునకు.
- ప॥ ఇట్లు పరిపాలన చక్కగ సాగుచుండ

మలయా యుద్ధము-త్రినముద్రాది పత్యము.

- తే॥ వర్తకులు కొండతాండ్ర భూపతిని దరసి, । మలయా రాజన్యుఁడాండ్ర నొకల 'సుమత్ర'
'మలయా' జలసంది బోనీక కలత పెట్టు । చుండెనన, నాంధ్రవిష్ణుఁడత్య గ్రుఁడగుచు
- మ॥ కబురంపెన్ మలయేకు కీక్రియఁ సాగన్ రాదు సుమ్మంచు; నా
కబురాతండు తిరస్కరింప, జనె సుగ్రామం బుకున్ నావికా
ది బలంబుల్ గొని యాంధ్ర పట్టణ; బృహద్వి భాత యుద్ధంబునం
దబడందోటమి నందె నామలయుఁ డాంధ్రాధీశు బాణోద్ధతన్.
- చ॥ నలువది యాంధ్ర నౌకలు రణంబున పాల్గొని, శత్రు నౌకలన్
జలమున ముంచె ముక్కలుగ, శత్రుముఖంబులు విక్కు విక్కునన్;
మలయము నాంధ్ర నై నికులు మట్టొసరించుట కొంత సాగగా,
మలయా నరేకుఁడాలమును మానెను; వ్రాలెను విష్ణు సంఘులన్.
- మ॥ "త్రినముద్రాదిపు" లాంధ్రరాజ్య ధవు; లద్దీన్ తెల్ల నౌకల్ సదా
వసియించున్, పయనించు విచ్చమెయి; శెక్వా రద్దీనన్. గ్రూరరా
క్షస శిక్షివళి కరు లౌడు" రనుచున్ జాలెన్ నృపుం దెల్లెడన్;

- వసుధాదీకులు భూజనులే నిరతమున్ పాటించిరా యజ్ఞులన్;
- తే॥ అంధ్ర నౌకల ఖద్రక కాంధ్ర విష్ణు ! దాంధ్ర మణి లంకలందున వమర జేసె
స్థావరము పై తిలోకాది దర్శన హరము; , అంధ్ర నౌకలు స్వేచ్ఛగా వర్తి దిరిగె.
- తే॥ తూర్పు, దక్షిణ, వరుణ పాదోధులందు । వాని పరిణామ లందును నివారణ
యుద్ధ నౌకల, వణిజుల యోధగముల । నాంధ్ర పల్లెలు నడపి రాకాంతములకు,
- తే॥ అంధ్రరాట్టపు లందున నాంధ్రు లంచు । ఖత్తి, నౌరవ, ప్రేమయ. భయము కతన
అంధ్ర నౌకల నెవ్వరు నద్ద రైరి; । రెండు వేలేండ్లు రిజగె నీరీతి గాను.

పాగర చోరులు

- ఉ॥ వారుణ నీరధిన్ గవలు ఋత్రక నౌకల కొల్ల గొట్టు చున్
చోరులు రేగ, వారలను కూన్య మొనర్చెను పెక్కు రీతులన్;
తీరము వెంట, 'లక్ష', 'మల' దీవుల, చోరుల బట్టు స్పాతరో
ద్వారము అంచె; నిర్భయము వర్ధిలె నోడల వర్తకావళిన్.

కన్యాకుమారి

- మ॥ ధరణి చక్రము నేలి యేగిన మహాదాత్రీకులం బాఱురీ
దలక క్షణిపు; లందు, నాంధ్రసైన్యం దృక్పిన్ సమర్పించె ము
తెల్ల-రత్న స్థగితో జ్వలంబు. ఘనశక్తి స్తోమనిశేప, మా
కర మాకర్షణ శక్తులన్నిటికి-శ్రీకన్యా కుమార్యంబులన్.
- కా॥ ఆ యాకర్షణ శక్తి నోడ గమి కన్యాగ్రంబు దీకొట్టి, ఏ
చాయన్ బోవగ లేక తల్లడిటచో; తచ్చక్తిత్వ భీతులై
ఆ యావ్యాంబురి నోడలన్నియును కన్యాగ్రంబుక్కున్ దూరపున్
చాయన్ బోయెను. లంకజాటి; వలు వర్షంబుల్ జనన్, ఏమ్మటన్
- కా॥ ఈ యిబ్బందిని దీర్చ నాంధ్ర వసుధా-రీతుండు సంకల్పియై,
ఈ యుద్దేశ జయంబుగాంచు పెటలం చెంతేవి యోచించి, క
న్యాయోపామణి శాశ్రయించుటయే సన్మార్గంబు సుమ్మంచు, నా
ధీమక్తుండెడ నెంచి, యాత్రకరిగెన్ దేవన్ గనన్, మ్రొక్క-గన్.
- తే॥ ఆరుగు శ్రోవను సామంతుడైన మధుర । నాథు నాతిధ్య మంది, కన్యాకుమారి
దర్శన మొనర్చి వచ్చి . తద్దాత్రి వలదు । వంబ "మీనాక్షి" నర్పించు నమదు నుడివి,
- స॥ కన్యాగ్రమును జేరి, కన్యాకుమారి దేవి ఆలయ మందు
- స॥ ఆ తల్లన్ దరిసింది, అంధ్ర విభుడె భ్యర్థించె నా రత్న మిం
కా తత్వంబును జూపకుండ మన సంహారంబు గావించ; నం

అంధ్ర మణిలంకలు-Andamans and Nicobars

తూర్పు-Pacific Ocean ; దక్షిణ-Indian and Antarctic oceans;వరుణ-Atlantic ocean

ప్రితిన్ బొంది నివేద కావ్యం, దేవీ శ్రేష్ఠ యోగీ కృతిక
శ్రీమః పూర్తిగ దెప్పి, కోరికను దీర్చెన్ నావికుల్ పొంగగన్.

తే॥ సుఖభివచ్చుచు దక్షిణ మధుర దేవ । కాజ్జి 'మీనాక్షి' దర్శించి, రాతురింగ
విరుని రామేశ్వరమున ప్రీతి గాంచి, । చేరై నింటికి విష్ణువు చిత్తమిత,

నముద్ర రత్నములు

మ॥ శిశు వాతా స్పృశ జూర నచ్చితి నముద్రోద్యోగ బృందము; లం
దోక బట్టిగ్ని వికారవము గంజో పుష్క ప్రవాళంపు నే
దిక లంఘన చరిత్రానా పరితమున్ దెల్పన్, మహిమలు శ్ర
వ్యకమున్ జేసెడు నావికా దళముల్ బంపెన్ వహాయార్జమై.

తే॥ అచ్చరల పెదవుల బోలి యంద మండు । కోణకాంతులు చిమ్ముడు కోళ వింపె
శ్రవ్య తెచ్చిన పగదంపు రాకు లాండ్ర । విష్ణు రత్న కోళమునందు నిమతి పొంది.

మ॥ లవణాబోవిది గర్భ సంవసిత కైలశ్రేణి విశీప్తమై
అవనిశ్చలవయ కందలాంతరములం దన్యుల్ గనన్ లేవిచో
ల్లి వెలుగుల్ పెదజల్లు రత్నముల నీటన్ ముగ్ధి తోరైచ్చి, రా
ట్టివు కోళంబున నింప నావికులు, విస్తారం బయెన్ సంప గల్,

తే॥ క్రయము పొందిరి రత్న వర్తకులు కొన్ని; । వివిధ దేశాల వానిని విక్రయించి,
ధనము, భాగ్యము దెప్పి యాండ్ర భువి వింపి । రాపగాతతి నింపు వట్లంబు నిలిచి.

తమిళులు

చ॥ వరుణ మహాద్వి ప్రాగ్జటము వార్తి మునుంగ, నహస్ర సంఖ్యలో
మరణ సమీప భూప్రజ సమాంతము తెచ్చెను తెల్లనొక రీ
తరత దరిత్ర; కాండ్ర వరపాఠులు విష్ణువు పాండ్య మిటాలో
స్థిరమగు వాసముల్ కడగ జేసెను వారల; కిట్లు అందగన్.

తే॥ వారి భాషయు, శాస్త్ర మా ప్రాంత మండు । గలసి, 'తమిళ' మయ్యెను; తజ్జమమును నివటి
వారు గలసి పోవ, జనించె పలు తులములు । 'తమిళ', 'లరవణ' నను పేర్ల తనర జొచ్చి.

తే॥ కాలగమన కతంబున ఇల యేంద్ర । కగ్ర వంతుల వారగు నాండ్రు లచట
తమిళ భాషను చేకొని తమిళులై రి; । 'అరవ' మని కూడ పేరందె నవటి భాష.

వేద విజ్ఞాన, తెలుగు సంస్కృతుల ప్రచారము

మ॥ ఒకనాడు భాగ స్తంభుడు, సురసి-హుడు, కన్య పార్థమిడు అను ఋషిశిష్యులు ముగ్గు రాం
విష్ణుని దర్శించి

సే॥ శీర్ష జటాభ్రాతీతరముల్ చుట్టూ-కట్టిన బాలోళగముల బోల,
బ్రూకార్యులొససి ముక్తదృగ్మార్గం-దీపులు మెన్తిస్కదీప్తి దెలువ.
భుజము తేనుల తొండముల బోలి వ్రేలాడ,-వక్షముల్ తలుపుల వలె సెసంగ.

- తను కాంతి మొలయ కుండన మట్లు, వైరాగ్యసాత్వికంబుల మహేశ్వరుని బోలి,
గీ॥ పగడముల బోలు పెరవుల విగల మధ్య । నొప్పు కర్పూరమును బోలు నుక్తి చతుము
బయలు వెడలగ నన్పుతంపు వర్ణ మట్లు. । విన్న విందితి శ్రీ యాంధ్ర విష్ణు క్షిప్తు;
క॥ “తెలుగు నముద్రవృ తూర్పున । గలవు కదా క్యామ, మలయ, కాంభోజిదుల్,
శలభ, భరణి, యవ, సుమధర. । బలి, సింహిక మున్నగు పలు వనవిధి లంకల్
తే॥ “అచట వేద విజ్ఞానము, నాంధ్ర సంస్కృతి । తియు నెలకొ, ను బవనరంబు, తిన్ననైవ
కాంతి యుత సహ జీవన సరళి తెలియ; । కానిచో, వారు దిగుచుండ్రు కఠ్యములకు.
తే॥ “చూచితిమి రెండు తికముల బూచి వాండ్ర; । వేదముల, తెల్లు సంస్కృతిన్ కాదటంచు
బోరునకు దిగె నా నికుంభుడు; మలయుడు । కాదుగ్రవ్వె తెలియ కవి; కాన విపురు
తే॥ “సీవు మమ్మింపుచో, నేగి నేర్ప గలము । తెలుగు సంస్కృతి, వేదముల్; మిలగతేతు
ము మన తోడ మైత్రి మనగ, కుముద వయము, లిందు నెడ మైత్రితో వికసించు నట్లు.
తే॥ “కుండలకు మట్టి యెట్టివో దండనములు । లేని సహ జీవనములకి విగతము
లను, తెలుగు సంస్కృతియు భూలము నృపసింహా! । చిక్కగా వీరి పది వృద్ధి చేయవలయు.
తే॥ “శిలలో పుట్టి పెరిగెను చెల్లు శిలల । చీదికల ఎట్టి వంకరిల్ చెందు నట్లు
తెలుగు సంస్కృతి, వేద సందీప్తి లేని । చోట్ల వెంకరి బుద్ధులు చోటు గనును,
తే॥ “గాలి యున్నను, లేకున్న, గడలు నట్టి । రాని యాకలి యట్లు లారాజ్యధవులు
గిల్లి తెత్తురు కఠ్యాయకొల్లలుగను, । సంస్కరింపక మానుచో సార్య భామ!”
ఉ॥ నింగిని వ్రేలు మేఘముల నెమ్మలు చూచి, ప్రహర్ష మంది, యు
బొంగుచు, స్వీయ పింఛములు పూర్ణముగా వికసింప, సృత్యవుం
భంగిమ లందు లీనమయి వర్తించునట్లు ముని త్రయోక్తులన్
బొంగ మనోద్ధి, ఆంధ్ర సృసవుంగపు భావము లాడె నాట్యముల్
వ॥ అంతట నాంధ్రకంఠపు వారల కిట్లనియె;
క॥ “సూదంటురాయి యెట్లుల, సూడుల దనకంట లాగు చుండునో, యటులే
సాదర మగు మీసూచన । లాదరణీయములు; పంపు దట్టుతె మిమ్మున్,
క॥ “పంపితిని ‘భర్త’ భూమికి, ‘చంపకు’ రవి సుతుని రాజ్య జగతికి మును, గా
వింత బ్రచార మచట, వది । పెంపదెను, మెప్పు బడనె, విజయము గాంచెన్”
స॥ అని, వివిధ దేశాధిపతుల కొక్కొక్కరికి ఆంధ్రవిష్ణువిష్ణు సంరక్షముల సంపెను.
॥ వేదములను గ్రంథంబులు । మా దేశమునందు గలవు; మహనీయ బుఘల్
వేదజ్ఞానమును దెలిపి । మీ దేశవాసులకును మేలొడకూర్చున్
॥ వత్తురు ; వారికి దయతో నుత్తమ వసతులు, ప్రచారమొనరుచు వీలన్,

చిత్తము రంజిం, నోస్కప ! సత్తమ సమకూర్చగదె ప్రజాపిత కాండన్.

తే॥ బలము, తేజము, మేలును గలిగి మాకు । వేర విజ్ఞాన కలవ; నాదిద్య తెలిగి
కాగు పదుతురు మీప్రజా ప్రజము లనుచు । పుపు చున్నాను ఋషుల నోవసుమతీక!

చ॥ తెలుగుల పూర్వ సంస్కృతి ప్రదీపిత మయ్యెను వేద మిశ్రమై;
తెలుగుల నూత్న సంస్కృతిగ దిద్దు కొనెన్ దగురూప; మిప్పుడి
ఓలపిత సంస్కృతిన్ గఱపు పిజ్జల వీ; రిది వేదవిద్యతో
గలపి గ్రహించి, మావలెనె కాంచుడు మీరును భూరి ప్రౌఢిమల్

కా॥ ఆ సందేశములన్ గ్రహించి, సంనాధా నీక మంగీ కృతిన్
జేసెన్ మౌనుల రాక, కాండ్రజన రాజీవార్కుడర్పించె;
ట్లా సీమల్ చవి చూడ వేచె మన ఆంధ్రామోహ విజ్ఞాన; మా
ల్లానంబంబర మంట, మౌని జన జాలంబున్ వివన్, జూడగన్.

తే॥ అలరి వార్తకు మఱికొంద కాండ్ర ఋషులు । దరణి చవు దర్శనము జేసి, కాము కూడ
వెడల సన్నిధుల ముఖము వెల్లడింప, పూర్ణిమను వార్షి యట్టుల పొంగెనతడు.

తే॥ తెలుగు నొకల పై నెక్కి తెలుగు కడలి । బాటి చేరి లొక్కొక్కరు కాము చేర
విర్ణయంబైన చోట్లకు, వివృణురైన । శిష్యులను గొని, సప్తఋషి వరులట్లు.

ఉ॥ స్వాగత మీయ వచ్చిరి ప్రజల్, దరణికులు, మంత్రులెల్ల నూ
త్వాగత మౌని వర్ణులకు, హర్షము నక్కజ మాననంబులన్
మూగ, జయ ధ్వనుల్ గగనమున్ బలు మారులు ప్రక్కలించ, నా
బోగ దనుల్ మునుల్ తెలుగు భూచరు లంఘులు మో పనచ్చటన్.

సీ॥ ఆద్ర్యగ్రమము బోలు నసిత జటా జూట, -మర్క-తేజన్వంత మానసంబు.
అమృతాంకు కిరణంబు లక్షి దృక్పయములు, -కార్ముక సమములు కుద్ద బొమలు,
సయనముల్ తుమ్మెదల్, నాసిక కోటెడు, -శ్రీకార ద్వితయంబు చెవులు రెండు,
పవనాశనంబులు బాహుదండబులు, -మేలిమి కనకంబు మేని చాయ.

గీ॥ కాగ, దండ కమండలుల్ కరము నందు, । వ్యాఘ్ర చర్మపు పిడిచుట బాహుమూల
మునను, పాము కోళ్ళిరు పాదములను జెలంగ, । నడుగిడిరి మౌను లొక్కొక్కయవని మీద.

తే॥ కట్టి కాషాయ చేరిము, నట్టి కందు । వాసుకప్పు కొని, శరీర పరిసరముల
దివ్యతేజస్సు బాసించ దేజరి రై ! మదయ గగనము బోరె నొక్కొక్కమౌని.

ఉ॥ మౌనుల రాజధానుల కమంద ప్రమోదము తోడ జేర్చిన
న్మానము చేసి రంఘుల వసుంబుల జెగన జేసి, రాజులన్
రాణులు చల్లు కొంచవి శిరంబుల; కోరిన వెల్ల కూర్చిరా
మౌనుల కార్య నిద్రి తమ మానస సీమల కాంక్ష చేయుచున్.

తే॥ ఇట్లు తాగ్నేయ సర్వ మహితలంబు । లాండ్ర సంస్కృతికయ్యెను నావట్లు

వేద విజ్ఞాన లహరితో పెల్లి వీరసి; జరిగె విష్ణులె ప్రాగ్విజృంభణం య.డు,
అంద్ర తేజసుడు, మేఘగంగ

- న॥ అంద్రవిష్ణువుకు 'అంద్ర తేజసుడు' అను కొమారుడు ఉదయించి, యువకుడై, యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. విష్ణుకు
- సీ॥ అంద్ర విష్ణు కుమారుడంద్ర తేజవ నాము—అంద్ర వార్ధికవరి యంచు నీచు నెవఁగెడు 'భరత' దేశును సుతను 'మేఘ-గంగ' ను బెండ్లాడె కనకదేహి; అంద్ర నౌకల మీద నంద్ర కవినిది కాఁటి—'బరావతిన్' దేలియొడి వెడలి, శ్రీకాళమతఁడు చేరగా కన్యతో—నవరేపరంబుగ, నర్వజనుల
- గీ॥ స్వాగత మొనంగిరా వధూవరుల తెలుచు । 'కృష్ణ' నీరగా దరిచి, కోకిలలు పోరె జయజయ ర్వాన మేళకాళ యువముగ, మ । హోన్నతోత్సాహారవ మూప సుదకదముల.
- తే॥ ఎఱునీటను ములై దు లేవు రవట । దీగతుడిచి మూఁడు పాడులు, దిప్పితిసి రా వధూవరులకు; జనులంద టవుదు । వారిగాంచి దీరించె రాప్యాటముగను ।
- తీ॥ తనిచి తీరఁగ పొర సంతర్పణంబు । జరిగె మూఱ్ఱాళ్లు భక్త్య భోజ్యముత తోడ; పదియు నాటవ రోజుల పండుగకును । చెలఁగె సంతర్పణంబు పొరులకు మఱల.
- ఉ॥ సంతత మా వధూవరు సౌఖ్యము, మోదము, నర్వ హృద్యములో న్వంతము చేసికొంచునుతవంబులు పొంది, మేహేంద్రుఁడున్ కచి కాంతయు వోరె వర్ధించు, కావుత మిల్లర కింపు గూర్పు. నా వంతయు భేదభావము హృదయములన్ గీనకల్ల నిల్లగన్.

వ్రతిస్థానము

- ౧॥ అంద్ర సామ్రాజ్యంబునందోక కాగమై-వరలె వ్రతిస్థాన పురవరంబు సహ్యపర్వత సీమ సామీప్యమున నొప్పు-గోదావరికి దక్షిణాది కుచిని. ఆ పురా దీకుండు నాకని, సుతులను,—బాదించ జనులను పఠవిరేముల. అంద్రవిష్ణుని యొద్ద కాపురి పెద్దఁ-వచ్చి, కోరిరి వారి బట్టి యొడిపి.
- ౨॥ క్రొత్త ఏరిక విండని; కొడుకు నంపె । నంద్రవిష్ణుఁడు కొంత నై న్యంబు తోడ; పూరయుద్ధాంతమున ద్రుంచి క్రూరమతుల. । అంద్ర తేజసుఁడు జీయము నందె పోర.
- ౩॥ అంతరి నంద్ర విష్ణువు విజాత్మజానీన్ యువరాజు మెచ్చి, యా ప్రాంతపు పర్వకార్యముల బాధ్యత నాతని కిచ్చి, కట్పరం బంతటి పశ్చిమాంద్రమున కప్పటి నుండియు రోజుభావిగా నెంతు నటించు బల్కె- జనహృద్యముగా, నలిరార్య తృప్తిగన్.
- ౪॥ నాటి నుండి వ్రతిస్థాన వగర వరము । అంద్ర యువరాజుదానియై యకము గాఁచె; అంద్రయువస్వపుల్ పశ్చిమాంద్రా వసులను । పాఠన మొనర్పిరాపుర వరము నుండి, వారి తీర్పులపై అంద్ర వసుమతీకు. । తీర్పు చూడెను నై తీరు పెల్ల నానె;

ఎడతెగక చాల నూలుల యేడు లిట్లు । తడచె, భారవాచ పొందంబు దాటి.

మ॥ ఆ ఎల్లిమాండ్రమున ప్రతిష్ఠాన, నాసిక, వనవాన, కొంకణ, కుంకలాది రాజ్యములుండెను. పూర్వము

తే॥ తెనదికకు తెల్ల రేశ్మరి స్థిరము పడిన । నాడు నేపాళ ఘంధరి నాచుములను
నది 'గోదావరి'కి, 'ప్రతిష్ఠానము' వకు । ను'నమరావతి'కి ముదము గని రెద్దలను.

తే॥ తెలుగు లాండ్రులు నెల్లరు గలసి పోయి । యైక్యమైనప్పు దిక్కుల్ల నాండ్ర రాజ్య
ముల నిమిది యుత్పతిరగాంచె, మున్నొకప్పు । దల్ల నేపాళ ఘన గవ్వ యుగము మించి.

కంచెలమూడిదేని అర్చకత్వము

మ॥ ఇట్లు వత్సరములు సాగుచుండ,

కా॥ శ్రీమంతుర్ మహారాధ్రాజు జనుల 'చెంచు' పుణ్యక్షేత్ర

'కామాక్షి' భజించుచుండి, రిరపై 'కంచె' సమీపస్థలిన్;

భామర్ చెంచెక అర్చకుల్ గురుల ద్రాక్షాంతంబునం; దట్టియో.

భీమా భ్యుండగు చెంచురాజు కొనె దేవీపూజ హస్తంబులన్.

తే॥ చెంచు పెద్దల మాటలు చెవిన బెట్టి । కతలు వర్తింప, తారేగి అంద్రతిష్ఠ

నాయసాప్రదాయము నిక నావపై చి । పూర్వ పద్ధతిని నెల కొల్పారవి కోకి.

మ॥ మఱియ, నిల్లనిరి "దేవా: శ్రీ దేవతల కర్మకులుగా త్రియ పూజాదు తొనక్కుట మా సాంప్ర

దాయము. ఆండ్ర రాజ్యమునందలి 'శల్ల మలం' నుండి 'జవ్వూ' కొండల పక్షకును, భూర్పువ

తెలుగు కదలి వజ్రకును గల సీమతో ఆండ్రుల మగు మేము నేల యేడ్లుగా నివసించుచు, నీ యా

చాతమును 'మొదటినుండియు పాటించుచుండగా, మా చెంచు రాజు అరిగివి, పూర్వార్చకులను

తొలగించి తానే పూజారులను నిర్వహించుచున్నాడు. ఇది అన్యాయము. జడర్కము. పూర్వవారము

ను, పునరుద్ధరింప జేయు'డనివన్.

తే॥ ఆండ్రవిష్ణువు చెంచు నాయకునో విల్చి, "సాంప్రదాయ విరుద్ధమో వర్మదిక్ష:

గట్టి పెట్టుము; ప్రజలకు గిట్ట వనన్" । యనిత వీయకొనె శయము నంది తుతలు.

తే॥ కంచి కామాక్షి పునిరర్చ కక్ష్యమిట్లు । దక్కె చెంచు వనితలకు దరణిపాణ

దయను; గట్టున బడిన మత్స్యములు మఱల । నద్ది జొరినట్లు చెంచులు హక్కు మంద.

జంగములు

మ॥ నరయూ తీరము నుండి వచ్చి యిట వాసంబున్న చార్లెతున్

నిరతన్నేహము బూనిరిచ్చటి జనాసీకంబులో; సిగ్గెతిన్

జరుగన్ బెక్కుడు వత్సరంబులు. శివున్ జంగంబు లర్పించుచో

సర యూవాసులు కూడ పార్గొనిరి తత్సర్వజ్ఞ 'నేవా తతిన్'.

మ॥ ఇట్లుండ, నొక్కయూర

మ॥ ఒక మాసంబున జంగముల్ దను స్వకార్యోల్లాసులై యేగుచున్

సకలజ్ఞన్ బ్రతినిత్యమున్ గొటవ నాచార ప్రకారంబు. వా

రికి దేవాలయ మప్పగించి చని, యూరిన్ తేరి శూసాంతముం
 "దిక మాకిం"దని రాగడిన్ ముల; వారిక "హీ, హిం" డనన్
 ఆంధ్రవిష్ణు కడను ఫిర్యాదు చేసి । తప్పుడు జంగము; లిరువర నతఁడు విలిచి,
 ఆలకించి సమస్తము, నాలయము । జంగముల కీయఁడని చెప్పె జన ధవుండు
 వినక, ధూర్తులు నంగ్రామమునకు దిగివ, । నుమ్మడిగ నూరు వెడలించె నుగ్రుఁడగుచు;
 పంపెవారిని కుంగ కవ్వలకు, శక్తి । నర్పనము చేయు ప్రాంతములందు బ్రదుక.

అంత్రనాయకుని విగ్రహ ప్రతిష్ఠ

కారడ పూర్ణిమా నిశం చంద్రుఁడు భూ గగనంబు తేలు న
 ప్లూ రమణీయ శౌర్యవిది యాంధ్ర మహీతలమేరె, తత్రప్రజా
 వారము బుల్లసిల్ల కలువల్ వికసింపిత మార్చి; భూవతుల్
 తారల శంగి గొల్వ; వసుధన్ త్రవహింపగ కీర్తి కౌముదుల్.
 గుణ, రూపంబుల, నువ్రతాపమున, వాక్యోతన్, మహోపాయచ
 ర్వణ మందున్ భువి సాటి లేని వసుధా కాంతేంద్రుఁడా విష్ణుడువ
 ర్వణమై రాజిరె భూప్రజా సుఖముతున్; రాజ్ఞీమహా దేవియున్
 గుణ వాగ్వర్తన రూపనంపద సతీకోటిరమై శోభిరెన్.

కావున విష్ణుగ, లక్ష్మీగ । కాంచిరి ప్రజలు వారి; భక్తున్నతితో
 నేవిందిరి దీర్ఘనకల । జీవిత గంగా వ్రవాహ సింధువు వలుతున్.
 ఆంధ్రవిష్ణుని ఏది కాణగవ యేటి పాలన కాలమున నొకనాఁడు రాజవరేణ్యుఁడును, రా
 జ్యలక్ష్మి దేవియు కుమారుఁడగు ఆంధ్రకేతనునితో నిల్లనిరి;
 "తరుణము దగ్గఱించె వసుధారణమున్ విడి యేగ మాకు, భూ
 భరమును నీభుజద్వయము పై నిడి; ఎట్టుల బ్రోతువో వ్రజన్,
 పరస్పర కాసకుండవయి ప్రాప్త మహాంధ్రము నెల్లు కాకువో,
 వర తఃయా: యశో, జయ, కుభంబులు నిత్యము నీకు గల్గు తన్.
 అని దీవించిరి, ఇట్లు

ఏరె నృపాలుఁడాంధ్ర భువి నేది నాచగు హోయనంబు లీ
 లీల; రుజల్, వ్యధార్తి తతి, లేమియు, జెమము, లీతి బాధలా
 కాలము నంద దృశ్యమయి, కాశ్యపి కాంచెను హోయ; రాజ్యం
 ధ్మిలలనా సమేతుఁడయి మింటికి జేరె నృపాలు డంతటన్.
 అక్కడి విష్ణులోకమున నామియు నాతఁడు లక్ష్మి విష్ణు లై;
 రిక్కడి యాంధ్ర లోకము నహింపగరాని మహత్త రార్తయై
 స్రుక్కగ, నాంధ్ర విష్ణువు మహీస్థలి వీడె నటంచు; దేశ మే
 యిక్కట లొండకుండ నవ నీకుని యాత్మభాదేరె రాజ్యమున్.

శ్లో॥ దీర్ఘవిష్ణుల నిర్వాణానంతరమున

తే॥ అతఁడు విష్ణువు, లక్ష్మియే యామి యనుచు । నారాయణు గట్టి, ద్వయవిగ్రహప్రతిష్ఠ
జరిపి, పూజించి రాంద్రరాజ్యముల పృజలు । అవిలు దిశనుండి యాహ్వానించుకొను వలకు.

తే॥ ఇతర దేశములందు లేదీశ్వరుండు । ఆంధ్రనాథుడు'డను పేర నాండ్రమందె
వెలనె శ్రీకాకుళంబున విష్ణుమూర్తి । అనుచు పొగడగ సర్వకాళ్యవీజనీంబు.

పిమ్మట కథ

ప॥ ఆంధ్రకేతనుని పిమ్మట అతని సంతతి వారనేక కళాబిములు రాజ్యపాలన మొనర్చిరి. వా
'శ్రీముని కాకవాహనుఁడు' మౌర్యచక్రవర్తుల విష్ణుంథ జానంతరమున మగధను జూ
ఆంధ్రసామ్రాజ్యమును పునఃస్థాపించి, శ్రీకాకుళము నుండి 'అమరావతి'కి రాజధాని మాడె
'శ్రీధన్వకటకము'అను 'ధరణికోట' నాటి అమరావతిలో బాగమై యుండెను. ఎడరెందరో అ
మహాపురుషులు ప్రథవించి, ఆంధ్రుల యశస్సును భూసభోంత రాజ్యముల వ్యాపింప జేసిరి వా
నాగార్జునుఁడు

సీ॥ ప్రథవించె బుద్ధుని పదు నాలుగవ యవ-తారమ్ముగా నాండ్ర దాత్రియందు;
బహుజనా మోదిత బౌద్ధమహాయాన-పక్కిని స్థాపించె ప్రజ్ఞమెఱయ;
'బౌద్ధపద్మాసుల బ్రహ్మలచే గెచ్చ-సార్యబౌద్ధము 'మిళింప' జక్కపఱచె;
'శ్రీపద్మకము' తన స్థిర నివాస-బుగా-మఱచి, లోకము బౌద్ధమయము జేసె;
గీ॥ 'స్నేహలేఖ'ను శ్రీముని వృషతికవిపె । రాజనీతి రహస్యముల్ వ్రాసి యందు;
ఆంఘ్రులంటి కొంచ 'కనిస్కాది రాజు । లలిరె నాగార్జునుఁడు సహస్రాంతు వోరె.

ఇతర ఆంధ్ర మహాపురుషులు

సీ॥ అమర భాషాకోశ సుమకదంబం బల్లె-నమర భూజ నమాను'డరమసింహుఁ;
దాగమ, బ్రాహ్మణ సాగర మధను'దా-పస్తంభ'ముని సూత్రపాళి వ్రాసె;
రాజనీతి వివేక ప్రజ్ఞా గభీరుండు-"దాణక్య"దర్శ కాత్మము రచించె;
తర్క-కాస్త్రోన్నతదా శ్రీధ్రకృంగ ప్ర-స్థముల 'దిగ్నాగుండు' నంచరించె;
గీ॥ 'సప్తకతి'యను గాథారచన మొనర్చె । 'కాలివాహను'డను పేర 'హం' వృషతి;
అట్టి ధన్యుల గనె మన యాండ్ర మాత-సాటి లేనట్టి మేటి విజ్ఞాన ధనుల,
తే॥ మంచి పాలన కఱవైన మగధనుండి । త్రోలి దుష్టాత్ములను, సదుద్యోగ వికతి
నిలిపి, యట వరాజకమును సులిమివైచె । కాకవాహన 'శ్రీముని' చక్రవర్తి
సీ॥ అంకురార్పణ చేసె నాండ్ర సామ్రాజ్యంబు-నకు శ్రీముఖమా నాదుడిట్లు,
ఉజై ని విక్రము యుద్ధపుంబిలు పంచి-'హం'అను' శకకర్తయై తనర్చె;
నేపాళమును, ప్రాంత నీహరగిరి నాండ్ర-మున "మంజుసీరి" చేర్చి ఘనక గాంచె;
సింహళో, జ్ఞయిని, నాసిక, కిలింగల, "గౌత-మీపుత్ర," "పులమావు," లేపు చూపి,
గీ॥ కవీల వ్రాదుల బయ్యించె నాండ్ర నౌక; । రాంద్రవాణిజ్య ములె బండాంతకముల; ।

